תנובות שדה

גליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 162 / סיון - תמוז תשפ"ב

המכון למצוות התלויות בארץ
בראשות הרב"מ שניאור זלמן רווח שליט"א

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנוהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

גיליון תורני בענייני מצוות התלויות בארץ וכשרות המזון

גליון 162 / סיון - תמוז תשפ"ב

המכון למצוות התלויות בארץ
מראשית הרה"ג שלמה זלמן אויערבך זצ"ל

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנוהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת 'המכון למצות התלויות בארץ'
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב מנחם דרורי
tnuvot@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים, מחקריים, בתחומי עיסוקו של המכון, או תגובות על הנכתב, לדואר האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את החומרים לפי שיקול דעתה

הבהרה: גליון 'תנובות השדה' משמש במה לרבנים ות"ח שונים
הפסיקה ההלכתית המוסמכת מתפרסמת במאמרים שעל ידי המכון

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד 4081003
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891

מנויים:
דמי מנוי לשנה: 60 ₪

ניתן לקבל את הגליון בקובץ דיגיטלי ע"י שליחת בקשה למייל המערכת:
tnuvot@macon.co.il

© כל הזכויות שמורות

תוכן עניינים

גליון 162 - סיון תמוז

ה **דבר העורך**

ו **מידע הלכתי** - ראש המכון הגאון רבי **שניאור ז. רווח** שליט"א
א. עדכון לוח זמנים לקדושת שמיטה ולביעור
ב. דינים וחששות המצויים לאחר זמן ביעור מעשרות

גנוזות

יא רבי **משה אתורג'מאן** זצוק"ל
כת"י 'עת הקץ' - ביעור פירות שנקנו מנכרי

יג רבי **שריה דבליצקי** זצוק"ל
מכתבים ותשובות - תרומות ומעשרות

הגות ומחשבה

טו הגאון רבי **מרדכי דרורי** שליט"א
כח חכמי התורה

יז רבי **יהודה לב** שליט"א
טעמים ופרפראות לחג השבועות

מאמרים הלכתיים

יט הגאון רבי **שלמה משה עמאר** שליט"א
אופני אכילת פירות שביעית

כג הגאון רבי **שניאור ז. רווח** שליט"א
קיום מצות הפקר בשדה ובחצר הבית

לא רבי **משה יהודה לנדאו** שליט"א - ניקיון החצר והגינה בשמיטה

לה רבי **דניאל רווח** שליט"א - שתי ברכות בהזכרה אחת

לז קיום מצות **ביעור מעשרות** בלב ים - מאמר מערכת
רבי **ישראל מאיר פלמן** שליט"א - מו"מ תורני על סיפון האוניה

ביני עמודי

מב **הלכה למעשה** - שו"ת מאת ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א
דעת מרן הגרע"י זצ"ל גבי עין יהב ופארן * **מעשר מפירות שביעית שלא הופקרו** * תפוז סיני * **חיטה נבוטה** * נקיון כרוב מגידול מיוחד * כ**שרות דג כחלון ים תיכוני** * ענף שנכנס מחצר השכן * **שימוש באמצעי הדברה בשמיטה** * מניעת הפסד פירות שביעית * **למנוע מחתולים לאכול פירות שביעית ששייכים לי** * עץ לימונים שיש בו גם משישית וגם משביעית * **הפקר בטלפון בפני שלשה** * ספק נטע רבעי בשנת השמיטה

מז **תגובות והערות** - מאת: רבי משה אהרון חפץ, רבי מאיר בן שלום, רבי יוסף חובשי

סוד חג השבועות

יחשוב במעמד הר סיני, כי אנחנו כולנו היינו שם, וקבלנו התורה, וברוך שהבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו. ויחשוב כי פנים בפנים דיבר ה' אתנו. ויחשוב בשבועה שנשבענו, כי כולנו מושבעים ועומדים מהר סיני (יומא עג, ב). והרבה דברים כאלה יחשוב, וימלא רתת, ויעשה לעצמו לב טהור, ויעשה מוסכם חזק, כאילו עתה בזה היום קיבל התורה, ויתלהב בלבו להטביע אהבה להשם יתברך, לעבדו בשמחה ובטוב לבב.

זה החג נקרא חג השבועות, השורש הוא **'שבע'**. ראשי תיבות **ש'**בועות **ב'**יכורים **ע'**צרת. והסתכל מה שכתבתי למעלה (אות ג', קט) בחג הזה, כי נצטרפו במתן תורה שניתנה בשבת, סוד שלש שבתות. דהיינו שבת בראשית, שבת מתן תורה, שבת עולם הבא שכולו שבת, והוא באמת שבת הגדול. וענין שבת בראשית, המורה על שבעת ימי בראשית. וחיוב הספירה שבע שבועות, למימני יומי ושבועי (ראש השנה ה, א), מורה אסוד הבריאה כמו שהארכתי לעיל (אות קכה). על זה נקרא חג הכולל 'השבועות'. אחר כך נקרא ביכורים, נגד מתן תורה, שהביאו שתי הלחם מחטה, ו'חטה' עולה כ"ב, כנגד אותיות התורה. ושתי הלחם נגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אחר כך נקראת עצרת, **וזהו בסוד סודי הספירה הרומז לסוד שמיטות ויובלות, 'וקדשתם את שנת החמשים'** (ויקרא כה, י) כאשר הארכתי גם בזה למעלה (אות קט), ואז נהיה נעצרין אצלו, זהו 'עצרת לה' אלהיך' (דברים טז, ח).

והנה, משלש אלה נמשך שלש שלמויות המוזכרין תמיד: מעשה, דיבור, מחשבה. ... על כן ראוי להתעורר ביום הזה, ולעשות מוסכם, לקדש את עצמו עולמית בשלשה [אלו], לענין סור מרע ועשה טוב. ובמתן תורה כתיב (שמות יט, א) 'ביום הזה', בכל יום ויום יהא בעיניך כאילו היום הזה ניתנה התורה, כמו שכתב רש"י (שם). על כן בכל יום ויום מתפללין על זה, בברכת אהבה רבה אהבתנו, ללמוד וללמד ולשמור ולעשות ולקיים, והאר עינינו, היא ההשכלה במחשבה הטהורה.

של"ה (מס' שבועות פרק דרך חיים)

דבר העורך

הרב מנחם דרורי

"בעצרת על פירות האילן"

עומדים אנו בימים הנעלים עם סיום התיקונים וההתעלות של ימי ספירת העומר לקראת 'יום השישי' שבו בחר בנו מכל העמים ונהינו לעם סגולה, יום הכלולות בין הקב"ה לעם ישראל. בנותן טעם להביא כאן את לשון ה'תולעת יעקב' (דף נ"ח סתרי חג השבועות, הובא בשל"ה שבועות יט):

'ודע, כי כמו שבראש השנה רצה הקדוש ברוך הוא להשגיח ולדרוש מעשה בני האדם, כי הוא יום הבריאה הראשונה וחידוש העולם, וכמו שתקנו לומר (במוסף דר"ה) 'זה היום תחלת מעשיך' כדברי רבי אליעזר שאמר בתשרי נברא העולם (ראש השנה י ב), **כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם, להשגיח ולדרוש על מעשה העולם, ולדונו על פירות האילן,** כדאיתא בפרק קמא דראש השנה (טז א) בארבע פרקים העולם נידון וכו', בעצרת על פירות האילן. וכבר ביארנו, כי הפירות ההם הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקדוש ברוך הוא, והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם על פירות האילן, בלא השלימם בתורה ובמצות כראוי'. עכ"ל.

אשרינו שזכינו בקובץ התורני 'תנובות שדה' העולה ומתקבל בחיבה על שולחן מלכים, להפיץ ולהרבות תורה ודעת בעם ישראל, במאמרים הלכתיים, במידע הלכתי, בתשובות למעשה ואף במחשבה ומוסר. שמחים אנו להגיש בפניכם גיליון זה העוסק במצוות התלויות בארץ בכלל ובמצוות שביעית בשנה זו בפרט. כאשר לקראת חג השבועות הקדשנו את המדור 'הגות ומחשבה' לענייני חג מתן תורה.

מאמר מיוחד על גדר הפקר בשביעית מתפרסם ע"י מורינו ראש המכון שליט"א בנושא שהתחבטו בו רבים האם ואיך צריכים בעלי גינה להפקיר את החצר שלהם תוך כדי שמירת הפרטיות של שימושי הבית. כמו כן מאמרים בנושאים אקטואלים: אופנים שנחשב השימוש להפסד פירות שביעית, הנאה מגינה ודשא שעבדו בהם בשביעית, ועוד ועוד כפי שתחזינה עינכם.

בערב שביעי של פסח זכיתי להשתתף במצות 'ביעור מעשרות' בהפלגה ללב ים לביעור המטבעות של מנויי '**בית המעשר**' שע"י 'המכון למצות התלויות בארץ' בראשות רבני ישראל שליט"א. בקובץ זה תקראו יריעה מיוחדת הסוקרת את הרשמים מההפלגה ואת המו"מ התורני הנרחב שהתנהל על גבי סיפון האוניה לפני רבני ישראל ע"י ראש המכון, רבני הקהילות ובית ההוראה, הן בנושא ביעור מעשרות והן בנושאים נוספים [כגון: חיוב ברכת הגומל לאחר הפלגה לטיול, יציאה בים מגבול ארץ ישראל, ועוד].

בימים אלו מסיימים במכון את ההערכות לקראת חידון שמיטה הארצי בראשות מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א, לתלמידי התתי"ם הנבחרים, תשב"ר אשר למדו ושיננו את הלכות השמיטה מתוך הספר '**שבת הארץ**' דיני שביעית הלכה למעשה של מורינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א. ודאי שעל זה ניתן לומר (מבוסס על הזוה"ק תרומה קנה:) **'כד יתבין ישראל ועסקין בשמחת התורה, קוב"ה אומר לפמליה דילה: חזו בני חביבי דמשתכחין מצרה דילהון ועסקין בחדוותא דילי'.**

בברכה, העורך

הגאון רבי
שניאור ז. רווה
שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

- **עדכון לוח זמנים לשמיטה**
- **חששות לאחר זמן ביעור מעשרות**

לוח זמנים לקדושת שמיטה:

א. ירקות - הירקות המצויים בשווקים, נלקטו כבר בתוך שנת השמיטה, ולכן הם קדושים בקדושת שביעית. לכן יש לרכוש רק עם הכשר ולנהוג בו לפי מקור הירק. ואם מקורו מחקלאים שומרי שביעית [המחולק ע"י אוצר בי"ד] יש לנהוג בירקות קדושת שביעית על כל ההגבלות ההלכתיות.

ספיחין - ברוב הירקות יש כבר עכשיו איסור ספיחין מפני שנזרעו או הגיעו לשליש בשביעית. כל ירק שיש בו איסור ספיחין הרי הוא אסור באכילה. לכן אין לאכול ירקות אלו ללא הכשר. [בגיליון 'תנובות שדה' מס' 159 ביארנו ב'מידע הלכתי' על המשמעות של ההכשרים השונים בזה].

בנוסף על הרשימה המפורטת מהמידע ההלכתי בגיליון הקודם, בירקות שלהלן יהיה בשווקים מאיסור ספחין הדברים הבאים:

דלורית (י' סיון), **בטטה** (ט"ז), **לוביא טריה בתרמיל** (כ"ז). **דלעת** (א' תמוז), **פופקורן** (תמוז).

זמני הביעור: פול בתרמילים מאוצב"ד - מר"ח סיון. **ארטישוק -** יש להחמיר מתחילת סיון. **שומר מאוצב"ד -** משילהי חודש סיון. **אפונה בתרמילים מאוצב"ד -** מר"ח תמוז. **פפאיה מאוצב"ד -** מר"ח תמוז.

ב. פירות - הפירות הבאים המצויים בשווקים הם כבר קדושים בקדושת שביעית ויש לנהוג בהגבלות של קדו"ש, והם:

אבוקדו [מהזנים הראשונים החל מחודש סיון], **אגסים** [החל מחודש סיון ועדיין יש מקירור ומחו"ל], **אוכמניות**, **אפרסק**, **אתרוג**, **נקטרינה**, **גודגדן**, **גויאבה** **[החל מחודש תמוז]** **דובדבן**, **חבוש** [תמוז] **לונגן**, **ליצי**, **לימה**, **לימון** [הראשונים שבקדושת שביעית הם בצבע ירוק, קיים לימון צהוב מקירור], **לימקוואט**, **מנגו**, **משמש**, **נקטרינה**, **ענבי מאכל**, **פיאטיה אדומה וצהובה**, **צבר** [סיון], **קובו**, **קרמבולה**, **רימון** [תמוז] **שזיף** [תמוז], **שסק**, **שקד ירוק**, **תאנה טרייה**, **תות עץ**, **תפוח מבכיר** [סיון] **ושאר תפוחים** מחודש תמוז ואילך [עדיין קיימים מקירור וייבוא מחו"ל].

זמני הביעור: שסק [יש להחמיר מתחילת סיון ודלא ככתוב בטעות בלוח זמנים]. **משמש** [יש להחמיר מתחילת תמוז]. **דובדבן** [תמוז] **ליצ'י** [תמוז].

ג. פרחים - ישנם הרבה פרחים שיש לחוש שנזרעו באיסור לאחר כניסת השמיטה, ויש לוודא את כשרותם [מצעים מנותקים או חו"ל], כדי להימנע מלסייע לעוברים על איסורי שביעית. רשימה

מפורטת של פרחים מזריעת שביעית התפרסמה בגיליון הקודם ובפרסומים שע"י המכון. הפרחים הבאים יגיעו לשווקים מזריעת שביעית בחודש סיון - **אסקלפיאס, גיבסנית.**

חששות הלכתיים לאחר שעבר זמן ביעור מעשרות:

מתוך תשובה ערוכה על דין זה, המופיע במלואה במהדורה הדיגיטלית של קובץ זה, ובעז"ה בקרוב בשו"ת חלקת השדה חלק חמישי.

א. מצוות הביעור בתרומות או במעשר ראשון ועני, איננה ביעור מן העולם אלא הנתינה למקבלים. גם בזמן הזה בטבל ודאי חייב לתת ללוי ולעני. אולם בתרומה, כל שזה לשימוש בעלי חיים של הכהן או שמן להדלקה אצל הכהן, הרי שהביעור הוא בזה שנותנו לכהן לצורך שימוש. ושאר מאכלים שאין בהם לכהן שימוש, יש מי שכתב שחייב לבער מן העולם וגם הכהן עצמו חייב לבערם מן העולם.

ב. עבר זמן הביעור, ולא ביערם מן העולם, הרי הוא ביטל מצוות עשה של הנתינה, וביטל מצוות ביעור, ולעיתים גם עובר על בל תאחר.

ג. מעשר שני ונטע רבעי הם קודש, ודיניהם שווים, ובזמן הביעור חובה לבערם מן העולם, לדעת הראב"ד אין הכוונה לשרוף אלא לחלל על מעות, ובכל המעות יקנו דבר מועט ויאכלו בירושלים. אולם דעת שאר הראשונים שהוא ביעור מן העולם בשריפה כשריפת חמץ וכ"כ הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א התוס' רא"ש ועוד.

ד. עבר זמן הביעור, ולא כילו מן העולם את המעשר שני או הרבעי, הסתפק הרב מנחת חינוך אם הוא נאסר מן העולם כשאר איסורי הנאה, או שעדיין אפשר לאוכלו בירושלים או לחללו ולבערו מן העולם אחר כך. אולם ספיקו זה כבר הוכרע ע"י הקדמונים. ובפנים הבאנו שכן מוכח מדברי הרמב"ן [וביארנו את ההוכחה של האחרונים מדבריו]. וכן יש לדקדק מלשון הרשב"א. וכן יש להוכיח מהריב"ן. וכ"כ המבי"ט והשער המלך בדעת רבינו הרמב"ם, ר"ת והרע"ב. וכ"כ הר"ש סיריליאו. וכ"כ במלאכת שלמה. הגר"א. ועוד. מאידך דעת מרן החזו"א, כדעה יחידאה דלא נאסר המע"ש והנט"ר לאחר הזמן. והלכה למעשה יש להורות כפי הכתוב בדעת רבותינו הראשונים והאחרונים שהפירות נאסרים, וברור שכך יש לנהוג למעשה, ודברי מרן החזו"א צריכים לימוד.

ה. פירות שהם טבל ולא הפריש מהם תרו"מ כלל, יכול להפריש מהם גם לאחר זמן הביעור, ואת המעשר שני שבהם יש אומרים שכבר נאסר ואי אפשר לפדותו, ולכן לדעתו יותר נכון שיפריד את ה 9% קודם ההפרשה, ואז יקרא להם שם מעשר שני, ויבער את פירות המעשר שני מן העולם. מאידך יש אומרים שכיון שזה היה טבל בזמן הביעור, חלק המעש"ש לא נאסר ויכול שפיר לפדותו ולבער הפרוטה מן העולם גם אחר זמן הביעור, וכן המנהג להורות כדעה אחרונה.

ו. עבר זמן הביעור ונותר בביתו מטבע גדולה שהיה בה תפוס מקדושת מעשר שני או נט"ר, אין אפשרות לחללה לאחר הביעור על מטבע קטנה, אלא עליו להשמיד את המטבע הגדולה מן העולם.

ז. הגם שאמרנו שאין אפשרות לחלל פירות הקדושים או מטבעות שיש בהם קדושת מעשר שני או רבעי, לאחר זמן הביעור. מכל מקום אין לבעלי הקרנות מקום לחוש אם יש מי שיחלל עליהם ובמטבעות שלהם תיתפס קדושה והם לא יוכלו לפדותם כמנהגם מידי יום. וזאת מהטעם הפשוט שלאחר דקיי"ל שזה נאסר לאחר זמן הביעור, ממילא הוא איננו תופס דמיו, ואין להם לחוש כלל [ולכל היותר אם הם חוששים שכן יחול וכדעת החזו"א יכול בעל הקרן לחלל את

כל הקדושה שנתפסה על המטבע לדעת החזו"א, אלא שצריך לבערה מן העולם בכל יום כדי שלא יעבור באיסור].

ח. למעשה, לאחר זמן הביעור, כמעט לא מצוי שיהיו ירקות החייבים במעשר שני, כלומר שנשארו מן השנה השניה או החמישי. אלא אם הם בשימורים או שאר מעובדים, והם טבל או ספק טבל. גם תוצרת טרייה של ירקות משלישית או שישית, לא מצוי בזמן הביעור בתקופת פסח. אמנם פירות האילן שייך תוצרת מהשנה הקודמת. רק שיש להבחין בין השנים. כאשר ברביעית, מצויים פירות ששייכים לשישית כלומר הביאו שליש לפי טו בשבט, והדבר מצוי בפירות הדר, אבוקדו ועוד, ומפריש מהם מעשר עני. אולם בשנה השביעית, כל אשר יגיע לשליש בישול לאחר א תשרי גם לפני טו בשבט, כבר יהיה שייך לשביעית ופטור לחלוטין מתרו"מ, ורק מי שהביא שליש בשישית יהיה חייב במעשר עני ויהיה חייב בביעור. פירות חו"ל או נכרי שהביאו שליש בין א תשרי לטו בשבט, ונגמ"ל אצל ישראל, יתעשרו כדין השנה השישית, ויהיו חייבים בביעור בשמיטה.

ט. תוצרת של שנה שניה או חמישית, שלא נגמר מלאכתה, כגון יין שטרם סיננו, ובשנת הביעור מסננו, אם יסיים את הסינון קודם יום טוב אחרון של פסח, יש חובה לבערו עד ערב יו"ט של שנת הביעור הנוכחית. ואם יסנן לאחר יו"ט האחרון של פסח, יהיה פטור מביעור של שנה זו [ויש העושים כך אף לכתחילה, בשביל 'פרוטה חמורה'].

י. אופן נוסף שמצוי יותר הם פירות שקדושים בקדושת רבעי, וזה מצוי שבחג אחרון של פסח קיימים פירות נטע רבעי החייבים בביעור. אלא שזאת יש לדעת שהעיקר להלכה שפירות רבעי חייבים בביעור רק מה ששיך הלכתית לשלישית ואז מתבער ברביעית ומה ששייך לשישית מתבער בשביעית. ובפנים הוכחנו שזה העיקר להלכה, וכמבואר ברש"ס ודלא כמי שכתב שלגבי נטע רבעי אין חלוקת השנים למעשר רלוונטית.

יא. מנין השנים והשלב הקובע לענין ערלה ורבעי איננו כשל תרו"מ או שביעית, אלא שהתאריך בו עץ יוצא מערלה ונכנס לרבעי, איננו תאריך קבוע, לעיתים הוא א בתשרי, ולעיתים הוא טו בשבט, ולעיתים הוא בין א תשרי לטו בשבט. וכל זה כמבואר ברמב"ם (מעש"ש פ"ט) **ובשו"ע** (סי' רצד סעי' ד). אמנם בפועל בדר"כ במציאות החקלאית של ימינו רוב המעבר מערלה לנטע רבעי זה אכן בתאריך טו בשבט. ולגבי השלב בפרי, אין הוא חנטה דהיינו הבאת שליש כמו בתרו"מ, אלא השלב הוא 'משיוציא' דהיינו, שלב הבוסר, ובספר עץ השדה כתבתי שטוב להחמיר משלב פתיחת הפרח 'פתח הסמדר' כמבואר שם. וממילא אם הגיעו לשלב לאחר טו בשבט של שלישית או שישית, הרי שכל הפירות היוצאים מאילן זה, הם נטע רבעי עד השנה לאחר מיכן באותו תאריך.

יב. בעומדינו בחג הפסח, של רביעית או שביעית, מצוי שישארו מפירות אלו שחנטו בשנת הרבעי בעודם טריים, פירות הדר. אבוקדו. אפרסמון. ולעיתים נותר מעט קיווי, צבר, גויאבה. רימון. כאשר כל הפירות הנז' הגיעו לשלב הבוסר בשנה השלישית והשישית, וחייבים בביעור בשנה הרביעית או השביעית. ואם חנטו בין א' תשרי לט"ו בשבט, עדיין דינם נטע רבעי, הגם שבשנה השביעית הם גם קדושים בקדושת שביעית [שהרי א תשרי הוא ראש השנה לאילן לגבי שביעית, וכמבואר לעיל], מכל מקום גם אותם יש חובה לבער בשנה זו. אולם פירות הקיץ המקדימים, כגון השסק או האפרסק והנקטרינה המוקדמים, שחנטו לאחר ט"ו בשבט, הם כבר לא שייכים לשלישית או לשישית. אלא שייכים הם לרביעית והשביעית והם מתבערים בשנת הביעור הבאה ולא הנוכחית.

יג. פירות רבעי שעדיין מחוברים, למרות שהקדושה חלה במחובר, מכל מקום אין חובה לקטוף כדי לחלל ולקיים חובת הביעור.

יד. פירות שהם דמאי, אין חובה לבערם. והם פטורים מביעור גם של מעשר שני, וגם של תרומת מעשר, כלומר יכול להשאירם כמות שהם. ודלא כמי שכתב שרק מביעור של מעשר שני הם פטורים. שכן מבואר ברבינו הרא"ש להדיא שפטור מביעור של תרומת מעשר, וכן מתבאר מדברי הגר"א ועוד.

טו. קופסאות שימורים עם הכשר, שמחמיר אדם ומפריש בביתו תרו"מ פעם נוספת, דינם כדין דמאי, ופטורים הם מן הביעור.

טז. קופסאות שימורים מתוצרת שהיא טבל או ספק טבל, יש להפריש קודם זמן הביעור. הנכון לפתוח קופסא אחת ולעשר ממנה על השאר. ואם אי אפשר, נתנו כמה פתרונות בפוסקים והבאנו דבריהם בפנים, י"א שיעשר ע"י ברירה, ויזכה המתנות למקבליהם ואת המע"ש יחלל ויבער. וי"א שיפקיר את התוצרת בפני שלושה מאוהביו [וכדי לא לעבור על איסור התירו להפקיר תוצרת שהיא טבל].

יז. אם אדם עיכב מעשרותיו ולא נתנם ללוי או לעני, לעיתים עובר על ביטול מצות עשה ולעיתים עובר בלאו של בל תאחר. ודעת התוס' שבכל המעשרות עובר על בל תאחר, וכן תרומה בכלל מעשרות, והסתפקו התוס' האם גם בלא הפריש עובר על בל תאחר או רק לאחר הפרשה, ונראה מדבריהם שרק לאחר הפרשה עובר על בל תאחר. ובמעשר שני עובר רק בשלושה רגלים, ואם עבר רק רגל אחד עובר בעשה ['מוצא שפתיך תשמור']. במעשר ראשון ועני, אם הלוי והעני קיימים עובר לאלתר, ואם לא קיימים, לא מצווה לאהדורי אבתריהו עד ג רגלים.

יח. מאידך דעת הרב טורי אבן שבתרומה לכהן ומעשר ללוי, אין כלל בל תאחר, וכדין מתנות כהונה של פדיון הבן וכו'. כמו כן לדעתו אף בלא שהפריש עובר על בל תאחר.

יט. דעת הרשב"א שבבל תאחר לעולם עובר רק אחר ג רגלים, ובעשה עובר לאלתר.

כ. כתב הפני יהושע שעל עשה הוא עובר בשעת הרגל, אולם לאחר הרגל אינו עובר בעשה בין רגל לרגל, ורק בבל תאחר עובר לאחר שעבר הרגל בכל יום עובר על ב"ת.

כא. כתב מרן החזו"א שבמעשר שני עובר על בל תאחר כאשר היה אפשר לו לאכול ברגל ולא אכלו. אבל באנוס ברגל אע"ג דפשע קדם הרגל שלא אכל אינו עובר [שלא כמו מצות ביעור ששם חידשה תורה שיבער הקדש מן הבית אף בשריפה].

כב. עו"כ החזו"א, שאפשר שגם בל תאחר שעובר בשלש רגלים, הוא רק לענין הבאה, אם לא הביא לירושלים, אולם לא לענין אכילה. כלומר, לגבי מע"ר ומע"ע עובר על בל תאחר אם לא נתן להם. אולם לגבי מע"ש אם לא העלה לירושלים עובר בל תאחר. אבל בלאו הכי לא עובר על בל תאחר.

כג. דמאי, בזמן שהיה מעלה לירושלים ואוכלו שם, יש מקום לומר שעובר על בל תאחר [ונראה שזה כוונת החזו"א שיש בדמאי ב"ת, הגם שכתבתי בתשובה שמלשון הרמב"ם נראה שאין בל תאחר כלל בדמאי], אולם בזמן הזה שאינו מביא לירושלים, אין מה לחייבו בבל תאחר שלא נאמר אלא לגבי הבאה. א.מי שנזכר ביום טוב אחרון של פסח, שיש לו פירות שלא הפריש מהם תרו"מ, או שיש ברשותו פירות או מטבעות הקדושים בקדושת מעשר שני או נטע רבעי, שלא ביערו מן העולם, ואם יישאר כך עד עבור החג, הרי יעבור על מצוות ביעור [ולכאורה גם יעבור על בל תאחר או בעשה לכה"פ במעשר עני או ראשון לחלק מהדיעות וכמבואר לעיל]. הנה ללא תנאי אסור להפריש בשבת ויו"ט וגם אסור לחלל מעשר שני ביו"ט משום מתקן, ובפנים ביארנו שכן דעת כולם ואין האבני נזר חולק על עיקר הדין, ודלא כמו שלמדו בדבריו בכמה אחרונים. אך אם הוא עשה תנאי כדי שיוכל להפריש ביו"ט, הרי שיכול להפריש ביום טוב, ובטבל ודאי יוכל ליתן לכתחילה ללוים או לעני גם ביום טוב [שהכא זה נתינת מתנה לצורך מצוה]. אולם אם זה

שייך לשנת מעשר שני, הגם שיכול בסיוע התנאי גם לחלל את קדושת המעשר שני על המטבע, הוא לא יוכל לבער המטבע מן העולם. וכן הדין בפירות שהם רבעי. ואמנם אם ברשותו תנאי, יכול יהיה לחלל לדעת הרמב"ם והשו"ע את קדושת המעשר שני או הנטע רבעי על סוכר בשווי פרוטה, ולהמיסו במים ולבערו מן העולם [ובתשובה הצענו היאך לנהוג באופן שלא יעבור על איסור מוקצה ועל ביטול כלי מהיכנו, יעוי"ש].

כד. כאשר אין ברשותו תנאי, או למ"ד דס"ל שאין מחללים על פירות, העצה השניה היא, להפקיר את הפירות לפני שלושה מאוהביו, ודבר זה מותר גם ביום טוב, ואף לכתחילה יכול לעשות זאת, וכמו שביארנו בפנים באריכות שהפקר שהוא רק סילוק רשות מותר ביום טוב, ועכאו"כ במקרה שלנו שהוא לצורך מצוה שמותר ביום טוב. ויש מי שכתב שדבר זה מוגבל עד היכנס החג, שלאחר כניסת החג, כבר נתחייב לבערם. אולם למעשה כל זה כשיש פתרון אחר ולכן כתב בלשונו שם 'מוטב' אולם היכא שפתרון זה לפניו הלכה למעשה יכול הוא להפקיר גם בתוך החג.

כה. גם אם ברשותו פירות שכבר קדושים בקדושת מעשר שני אולם לא פדאם על מטבע, או לחילופין אם ברשותו מטבעות שכבר נתפסו בקדושת מעשר שני ורבעי, גם בזה העיקר להלכה כמו שכתבנו בפנים שאפשר להפקיר ביום טוב. והגם שאם נותן מע"ש מתנה, אין היא נקנית למקבל, מכל מקום כאן לא במכר ולא במתנה אנו עוסקים, אלא בסילוק רשות, והדבר מותר גם במעשר שני. וכמו כן, הגם שמעשר שני הוא ממון גבוה, מכל מקום הוא גם ממון בעלים וכמבואר בישועות מלכו שהבאנו בפנים ועוד, וממילא זה נותן לו גם את האפשרות לסלק את עצמו כשם שנתנה לו תורה בעלות כדי לפדות, ולכן מהני הפקר למטבעות אלו כדי שלא יעבור על ביעור, וגם ביום טוב יהיה מותר. ועוד הבאתי בפנים מקורות לדין זה דמהני הפקר גם בנט"ר שהוא קודש, ראה בתשובה הנז' בפנים, והבאתי שם שיש מי שכתב שא"א להפקיר, ואני את הנלענ"ד כתבתי.

כו. אפשרות נוספת קיימת לענ"ד, והיא לומר לגוי ביום טוב, שישבור את המטבע וישליכה, והגם שאיסור אמירה לגוי שבות היא, דזה ברור שלצורך מצוה ולהצילו מאיסור [כמו שבירדנו בתשובה הנז'] לכאורה יהיה מותר אמירה לגוי לצורך מצוה, ובפרט כאן שזה שבות דשבות שהרי גם השבירה היא אסורה מדרבנן כדין מקלקל. ולאחר השבירה ישליך הגוי לשאר נהרות אם מצוי בקרבת מקום, ואם לאו די שישליך במקום שאיננו בא לידי בזיון. [ובתשובה שם הבאתי שיש היוצא מדבריהם שיהיה מותר גם ליהודי עצמו להפריש או לחלל מחמת שכל האיסור משום שבות, ובעשייתו מעשה זה האסור משום שבות הוא מציל את עצמו מאיסורים חמורים יותר של ביעור שעיקרו מן התורה ובפרט בנט"ר שהוא מהת' גם בזה"ז, ועוד מ"ע ול"ת נוספים, ראה בפנים].

-למעבר לתשובה המלאה בנושא זה לחץ כאן-

יהי רצון שנזכה לקיים מצוה זו יחד עם שאר מצוות הארץ מן התורה, בקרוב ממש. ונזכה לראות עין בעין בשוב ה' שיבת ציון, ויקבץ כל הנדחים, אל ארץ תפארה, ואל ציון העיר המהוללה. בקרוב בב"א.

בברכת התורה
שניאור ז. רווה

רבי **משה אתורג'מאן** זיע"א
בעל 'עת הקץ'

עורך:
הרב יחיאל רווח שליט"א[א]

ביעור פירות שנקנו מנכרי

ואחר שביארנו זה הבוא נבוא לישא וליתן בהלכה, בהיא דלוקח טבלים ממורחים מן הנכרי[ב], לראות היעמדו דברי מהר"ש הזקן שכתב לפטור פירות הגוי מהביעור, מצד דאמר ליה 'אתינא מכח גברא דלא מצית לאישתעויי דינא בהדיה', כדאמרינן לגבי מעשרות.

והסוגייא בבכורות (דף יא.), וז"ל הגמרא: 'אמר ר' שמואל בר נתן אמר ר' חנינא הלוקח טבלים ממורחים מן הגוי, מעשרן והן שלו. דמרחינהו מאן, אי לימא דמרחינהו גוי, דגנך אמר רחמנא ולא דגן גוי, אלא דמרחינהו ישראל מרשות גוי. מעשרן, דאין קניין לגוי בא"י להפקיע מיד מעשר. והם שלו, דאמר ליה קאתינא מכח גברא דלא מצית אישתעית דינא בהדיה. תנן התם המפקיר פירותיו אצל הכותי ואצל עם הארץ, בחזקתן למעשר ולשביעית, אצל הגוי, כפירותיו. ר"ש אומר דמאי. אמר רבי אלעזר להפריש כ"ע לא פליגי, כי פליגי ליתנן לכהן, ת"ק סבר ודאי חלפינהו ובעי מיתננהו לכהן, ור"ש סבר דמאי. יתיב רב דימי וקאמר לה להא שמעתא, א"ל אביי טעמא דמספקא לן אי חלפינהו אי לא חלפינהו, הא ודאי חלפינהו דכ"ע בעי מיתנהו לכהן, והא"ר שמואל א"ר חנינא הלוקח טבלים מן הגוי ממורחין, דלמא כאן בתרומה גדולה כאן בתרומת מעשר. אזכרתן מילתא דא"ר יהושע בן לוי מנין ללוקח טבלים ממורחין מן העובד כוכבים שהוא פטור מתרומת מעשר שנאמר "ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מאת בני ישראל" טבלים שאתה לוקח מבני ישראל אתה מפריש מהן תרומת מעשר ונותנה לכהן, טבלים שאתה לוקח מן הגוי אי אתה מפריש מהן תרומת מעשר ונותנה לכהן'. עכ"ל הברייתא.

ופירש"י: 'דגנך - דיגונך מה שאתה ממרח חייב בתרומה, ולא מירוח גוי. דאמרחינהו ישראל מרשות גוי - שהיה ישראל אריס וקרקע של עובד כוכבים הוי. למעשרות - אם מעושרין הן אין חוששין שמא החליפן[ג] בפירות שביעית שיהיו צריכין להתבער בשביעית. כפירותיו - של גוי דוודאי חלפינהו וצריך להפריש מהן מעשר, האי תנא סבר דאין מירוח הגוי פוטר, ופלוגתא היא

א. כפי שכתבנו בגליונות קודמים, כת"י רבי משה אתורג'מאן זצוק"ל מהעיר תאפיללת שבמרוקו, מחותנו של בעל ה'אביר יעקב' רבי יעקב אבוחיצרא זיע"א, מלפני 200 שנה. ספר זה יוצא כעת לראשונה עם הארות ותוספות מרבני המכון ובעריכת הרה"ג רבי יחיאל רווח שליט"א. הקטע שלפנינו מתוך מאמר בספר 'עת הקץ'.

ב. כוונתו לסוגיא שבבכורות המובאת להלן, שפותחת במילים אלו. אבל בודאי שהלוקח טבלים שמירחם הגוי פטורים מתרו"מ, כדלהלן.

ג. ברש"י שלפנינו הגירסא מתוקנת: 'אין חוששין שמא החליפן, או בשביעית שמא החליפן בפירות שביעית'. [כנראה טעות המעתיקים שדילגו בין המילה החליפן הראשונה לשניה, טעות נפוצה של מעתיקים]. אמנם לפני רבינו לא היתה גירסא זו, אלא שתיקנה להלן על פי הכפו"פ.

במנחות בפרק ר' ישמעאל[ד]. דמאי - ספק חילפן ספק לא חילפן. להפריש כולי עלמא לא פליגי - דאפי' לר' שמעון דאמר ספק מספק לא אכיל טבלים שבמיתה הן ובעי אפרושי הכל דדמו לדמאי דעם הארץ דמפריש וכו'. להא שמעתא - דרבי אלעזר. מעשרן והן שלו - ואוקימנא דאמרחינהו ישראל מרשות גוי. בתרומת מעשר - והן שלו. בתרומה גדולה - פליגי תנא קמא ורבי שמעון'. עכ"ל.

ויש חסרון לשון ושיבוש בפירש"י שלפנינו, והעיקר כמו שהעתיק הרב כו"פ בפרק ד', וז"ל: 'ופירש"י למעשרות - אם מעושרים הן אין חוששין שמא החליפן כדי שיתחייב להפריש מעשר אחר. ולשביעית - אם גדלו בששית ועכבן עד שביעית, אין חוששין שמא החליפן בפירות שביעית כדי שיהיו צריכין להתבער בשביעית. כפירותיו - כפירות של נכרי דוודאי חלפינהו וצריך להפריש מהן מעשר, כגון דאמרחינהו לפירות דנכרי ישראל מרשות גוי, ולעניין שביעית מתבערין בשביעית'.

יעו"ש תשלום פרש"י ה', דכפי פירוש רש"י שלפנינו, שכתב 'האי תנא סבר מירוח גוי אינו פוטר', קשה, התינח לת"ק אלא לר"ש דסבר מירוח גוי פוטר, כמבואר בפ' ר"י הנזכר, מאי איכא למימר, הא כיון דמירוח גוי פוטר, א"צ לעשרן כלל אפי' דמאי. ולא עוד אלא אפי' ודאי חלפינהו פטור אפי' מהפרשה, ואצ"ל מהנתינה לכהן, וכמו שהקשה הגמרא על הך מימרא דלוקח טבלים, 'אילימא דמרחינהו נכרי, דגנך' וכו', ש"מ דבנתמרחו ביד גוי, אפי' מעשר דהיינו הפרשה לא בעי ופטור הוא מכלום.

אלא ודאי ע"כ לומר דהטעם הוא, כגון דאמרחינהו ישראל וכו' כדאוקימנא הך דלוקח טבלים ממורחים, דפירש רש"י שם שהיה ישראל אריס וקרקע של גוי הוי, דבזמן התנאים שהיתה רוב א"י ביד ישראל, הרבה משדות גויים היו ביד אריסי ישראל שהיו זורעין וחורשין וקוצרין ומעמרין ודשין וזורין וממרחין התבואה של גויים. באופן דמשכחת לה לוקח טבלים ממורחין מן הגוי, שאותם טבלים כבר נתמרחו ע"י ישראל, שהיו אריסים בשדות הגויים. וגם זה המפקיד אצל נכרי, דאמרינן כפירותיו, אחד הם, דעסקינן שנתמרחו ע"י אריס ישראל שהיה בשדהו, ואתיא ככ"ע, דמעיקרא ליכא הכא מירוח גוי דאיפליגו בה תנאי, דבנתמרחו ע"י ישראל עסקינן.

ומה שהוכרח רש"י לפרש בהיא דלוקח טבלים ממורחים מן הגוי, דאוקימנא לה בדאמרחינהו ישראל מרשות גוי, דהיינו שהיה ישראל אריס וכו', ולא פירשה כפשוטה דמרחינהו ישראל הלוקח, משום דקשיתיה לישנא ד'לוקח טבלים ממורחים' דמשמע דבעת שלקחם כבר היו ממורחים, וא"כ היכי משכחת לה שנתמרחו ביד ישראל, אם תאמר שנתמרחו ביד הלוקחים, הא אמרת שבשעה שלקחם היו ממורחים. משום הכי הוכרח לפרש, שהיה ישראל אריס וכו' שכבר נתמרחו ע"י ישראל שהיה אריס בשדה של גוי שמירח לו תבואתו מקודם, וכשבא זה הלוקח, קנה טבלים הנזכרים מן הגוי שהיו כבר ממורחים ע"י ישראל שהיה אריס בשדהו.

דייקא נמי דקתני הגמרא שנתמרחו מרשות גוי, כלומר שנתמרחו כבר ע"י אריס ישראל מרשות קרקע הגוי שהיה ישראל אריס בשדהו, וקרקע של גוי הוי, כדפירש"י, ודבריו האמת והצדק, דאם איתא שקנאם בלי מירוח ומירחם הלוקח, כך היה לו לומר, הלוקח טבלים מן הגוי ומירחן, הלוקח מעשרן. אלא ודאי מדקאמר ממורחין, וקאמר הגמרא דמרחינהו וכו', ר"ל שכבר נתמרחו מרשות גוי ע"י ישראל שהיה אריס בשדהו שמירח לו תבואתו זאת. וכשבא ישראל זה הלוקח קנה טבלים הנז' מן הגוי, שהיו ממורחים כבר ע"י ישראל שהיה אריס בשדהו, כדפירש"י.

ד. מנחות סו, ב.

הגאון המקובל
רבי שרי'ה דבליצקי
זצוק"ל

מכתבים ותשובות[א]

תרומות ומעשרות

בדין ספק טבל בחו"ל מפירות שבאו מאר"י, נוסח הפרשת תרומות ומעשרות

בס"ד יום ג' שלח תשמ"ו

לכבוד ידידי היקר יר"א מרבים הרב ר' יעקב דרדק שליט"א.

שלו' וברכה וכטו"ס.

בתשובה על מכתבו החשוב מלפני כמה חדשים.

א. בענין תרו"מ, כל סוגי פירות וירקות שיש לחשוש שהם מארץ ישראל, בין מז' מינים ובין שאינם מז' מינים, וכן כל תערובת שיש לחשוש שיש בהם מיבול הארץ כגון כל מיני מיצים וכדומה, חייבים בתרומות ומעשרות גם בחוץ לארץ ובלי ברכה.

ב. תערובת המיצים הנ"ל אפשר בהחלט לעשר וחושבים כאילו הכל חייב במעשר.

ג. אי אפשר לתת לכל אחד נוסח של מעשר והקצבת פרוטות וכו' כי רובם אין להם מושג בזה בפרט בחו"ל. משום זה אני מציע כך: אצל כת"ר יהיה מונח בכתב נוסח מפורט שהנני מצרף בזה, וכבודו ידפיס לזיכוי הרבים הרבה פתקאות שבהם יהיה כתוב "אזהרה לעשר כל מינים שיש בהם חשש שהם מתוצרת הארץ".

לוקחים חתיכה שהיא מעט יותר מאחד ממאה מהכל או מעט משקה שהוא יותר מעט מאחד ממאה מהכל, (דהיינו מקילו תפוחים לוקחים לפחות 12 גרם). שמים בצד או המשקה בכוסית קטנה, ואומר: "כל ההפרשות וחילול מעשר שני וחילול נטע רבעי יחולו כמו שכתוב בנוסח שברשות הרב דרדק, כדת".

אם כבודו בעצמו, לעצמו אומר יאמר בנוסח שברשותי כדת.

אפשר לומר זה גם באנגלית.

את החלק שהפרישו עוטפים בנייר או שקית ניילון וישים באשפה ואת המעט משקה שופכים בכיור.

בשבת ויום טוב אסור לעשר (עד כאן להדפיס בפתקאות).

אצל כת"ר יהיו מונחים גם כן צרור מטבעות זה על גב זה וידביק עליהם פתקאות מספרים 1,2,3 וכו'.

א. מכתבים ותשובות שהשיב רבינו זצוק"ל לשואליו ונסדרו על ידו. נמסרו לנו ע"י נכדו הרה"ג חיים מרדכי דבליצקי שליט"א ותשאות חן חן לו.

ויאמר פעם לתמיד: "אני מתנה שכל המעשר שני והנטע רבעי שיתחלל על מטבעות אלו יתחלל כפי הסדר, מקודם מטבע 1 אח"כ מטבע 2 עד שיתמלאו כל המטבעות כפי סידורן המספרים. ואני נותן לכל מי שירצה רשות לחלל על מטבעות אלו".

המטבעות האלו יהיו המטבעות הכי גדולות ממתכת היוצאות בארה"ב ואפשר לחלל על כל מטבע כשיעור שעולה גרם אחד כסף, 40 פעם.

על המטבעות האלה יחללו כל אלה שיהיה להם הנוסח המקוצר וכבודו ישים מטבעות (ממוספרות כנ"ל) כפי שיעור שישער שאנשים יחללו (דהיינו בשבוע אחד בערך 1000 איש כל אחד בערך פעמיים בשבוע = 2000 פעם).

כל ערב שבת כבודו יאמר כך, יקח בידו לרגע מטבע (לא מחופן המטבעות הנ"ל) ויאמר: כל המעשר שני שיש בכל המטבעות שיחדתי לחילול מעשר שני ונטע רבעי חוץ מפרוטה אחת של מעשר שני הכי חמורה שבכל מטבע ומטבע הרי הוא מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע שבמטבע שבידי.

כל הנטע רבעי שיש בכל המטבעות שייחדתי לחילול מעשר שני ונטע רבעי חוץ מפרוטה אחת של נטע רבעי הכי חמורה שבכל מטבע ומטבע הרי הוא מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע שניה שבמטבע שבידי.

כל המעשר שני שיש במטבע שבידי מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע במטבע שייחדתי לחילול מעשר שני ונטע רבעי. כל הנטע רבעי שיש במטבע שבידי מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע במטבע שיחדתי לחלול מע"ש ונטע רבעי. והמטבע שבידו יצא לחולין. וכן יעשה כל ערב שבת.

על ידי פעולה זאת, חילל כל המע"ש ונטע רבעי שבכל המטבעות על שתי פרוטות במטבע שבידו, ומיד בחזרה, מחלל שתי פרוטות אלו על שתי פרוטות במטבע שייחד לחילולים הנ"ל.

נוסח הפרשת תרומות ומעשרות שיהיה מונח אצל כבודו:

אני רוצה שהכל יתפרש על צד היותר טוב כפי תורה"ק. מה שיש כאן יותר מאחד ממאה בצד צפונו הרי הוא תרומה גדולה כל מין על מינו, אחד ממאה הנשאר ועוד תשעה חלקים כמותו בצד צפון של השיריים כל מין על מינו הרי הוא מעשר ראשון. אותו אחד ממאה שעשיתיו מעשר ראשון עשוי תרומת מעשר כל מין על מינו. מעשר שני בדרומו כל מין על מינו, ומחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע במטבע שייחד הרב דרדק לחילול מעשר שני. אם יש במעשר השני כמה דרגות חיוב הרי כל דרגת חיוב תהיה מחוללת היא וחומשה בנפרד על פרוטה ורביע במטבע שייחד הרב דרדק לחילול מעשר שני. אם אינו שווה פרוטה הרי הוא מחולל הוא וחומשו בשוויו.

אם צריך מעשר עני הרי מעשר עני בדרומו כל מין על מינו. אם המצרכים הם נטע רבעי הרי הם מחוללים הם וחומשם על פרוטה ורביע במטבע שייחד הרב דרדק לחילול מעשר שני ונטע רבעי. אם אין בהם שווה פרוטה הרי הם מחוללים הם וחומשם בשוויים.

היות וקרבה שנת השבע שנת השמיטה הרי יש להודיע שכל סוגי הפירות כולל כל פרי הדר מותר להשתמש עד פסח תשמ"ז ולהפריש תרומות ומעשרות כנ"ל ואין בהם שום קדושת שביעית.

כל סוגי ירקות אין להשתמש מארץ ישראל מאחרי ראש השנה תשמ"ז.

(זה שאין להשתמש מתאריכים הנ"ל יש לפרסם רק בין יראים המדקדקים ולא בין המון עם אוכלי כשר, מהם יש בזה להעלים עין מחמת כמה וכמה טעמים).

יד

יד"ע דור"ש וטובתו כל הימים

ש. דבליצקי

הגאון רבי
מרדכי דרורי
שליט"א

ראש ישיבת 'חמד'
ורב קהילת 'חמדת צבי' ב"ב

כח חכמי התורה

חג מתן תורה בא להורות ולהדגיש לנו את חשיבות וכח חכמי התורה, שזה אחד היסודות שבית ישראל נשען עליו, וזה חלק ממהות קבלת התורה וכמו שיתבאר לפנינו.

איתא בשבת (פח, ב) 'בשעה שעלה משה למרום לקבל את התורה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה "תנה הודך על השמים", וא"ל הקב"ה למשה החזר להם תשובה, וא"ל מרע"ה תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה "אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", כלום למצרים ירדתם לפרעה נשתעבדתם, תורה למה תהא לכם'. **ויש לעיין** בתרתי, ראשית מהי בכלל טענת המלאכים שהתורה תישאר בשמים, הרי הם לא שייכים כלל לרוב המצוות שנאמרו בתורה. ועוד צ"ב, מהו הלשון תורה למה 'תהא' לכם. ובכלל יש להבין מה דאיתא בע"ז (ב, ב) שהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה. ולכאו' הרי גם הם לא ירדו למצרים וכו' ומה שייך שתינתן להם התורה [ועמש"כ התפא"י בהקדמתו לגיטין].

בברכות (ה, א) אמרינן 'בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקב"ה אינו כן, נתן להם תורה לישראל ושמח, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו'. ויל"ע בדמיון זה, הרי מוכר חפץ אכן עצב מפני שנשאר בלי החפץ, אבל הקב"ה שנתן את התורה, עדיין נשארה התורה אצלו וכדכתיב "תורת ד' תמימה", אלא שנתנה לישראל שיקימו מצוותיה ומה שייך שיהיה עצוב עבור זה. [ועיי"ש במהר"ץ חיות מש"כ לבאר].

והנראה להקדים, שהיסוד של קבלת התורה אינו רק קבלת עול מצות לקיימם כפי דיני התורה, אלא שהקב"ה נתן התורה לישראל שיהיו המכריעים בה ויקבעו מה הדעת תורה בכל פרט. וכמוכח מדברי רבי יהושע לאחר שיצאה בת קול במח' רבי אליעזר וחכמים גבי תנורו של עכנאי (ב"מ נט, ב) '**עמד רבי יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא, שכבר נתנה תורה לישראל מהר סיני ואין אנו משגיחין בבת קול**', ובהמשך הגמ' שם שאמר הקב"ה נצחוני בני נצחוני. הרי להדיא שלאחר קבלת התורה יש ביד החכמים כח להכריע מה דין התורה. וזה הכח ניתן מהקב"ה לישראל בזמן מתן תורה, שנהיים כביכול בעלי בתים על התורה.

וביותר חזינן, שאף ניתן ביד החכמים הכח להכריע ולפסוק איך יתנהגו בשמים. כמבואר בסנהדרין (קד, ב) שרצו חכמי ישראל למנות את שלמה המלך בין אלו שאין להם חלק לעוה"ב, ונראתה להם דמות דיוקנו של אביו ולא השגיחו, ובאה אש מהשמים וכו' ויצא כמה פעמים בת קול, עיי"ש. הרי שאע"פ שחלק לעוה"ב זה בידי שמים, ובשמים יודעים האמת שכן מגיע לו, מכל מקום

אם היו קובעים חכמי ישראל שאין לשלמה המלך חלק לעוה"ב, לא היה אפשר לנהוג בשמים אחרת מפסק זה ולכן השתדלו משמים למנוע את הפסק של חכמים.

וכן מוכח מהזוה"ק פרשת פנחס, הובא במכתב מאליהו (ח"ב עמוד 75) דגם ביום השני של ר"ה יש דין בשמים. הרי שאף שאינו יום ר"ה מה"ת, מ"מ כיון שחכמים תקנו זאת, הכח בידם לקבוע גם כלפי שמיא.

לפי"ז מובן הגמ' בברכות שנחשב שהקב"ה נתן התורה לישראל כמו מוכר חפץ, שאכן כח זה נמסר לגמרי לחכמי ישראל שהם מכריעים בכל העולמות. ובזה שונה מדת הקב"ה ממדת בשר ודם, שבכל אופן שמח הקב"ה אע"פ שנתן זאת לישראל. **וכן נ"ל** שמה שחזר הקב"ה על אומות העולם שיקבלו את התורה, לא היה כי אם לקיום המצוות, אבל כח הכרעת התורה, פשיטא שלא שייך ליתן לאוה"ע שלא היו בשעבוד מצרים, כדלהלן, ולא עלתה על הדעת לתת להם זה.

והשתא דאתינן להכי, י"ל שזה היה כוונת המלאכים במה שביקשו שהתורה תשאר בשמים. שלא שרצו לקיים את המצוות, שזה פשיטא לא שייך בהם. אבל על כח ההכרעה וקביעת ההלכה, על זה טענו תנה הודך על השמים. והשיב להם מרע"ה וכי למצרים ירדתם ולפרעה השתעבדתם, היינו שהתורה הרי נקנית ע"י יסורין (כמבואר בברכות ה, א שג' מתנות נתנו לישראל ע"י יסורין, תורה, ארץ ישראל ועוה"ב) והיינו המתנה טובה שבתורה שהוא כח הכרעת ההלכה זה שייך רק ע"י יסורין ולא מגיע למלאכים שלא ירדו והשתעבדו במצרים. והיינו שא"ל משה למלכים, תורה למה 'תהא' לכם, דהיינו למה שיהיה לכם כח זה, אם לא היה לכם יסורים.

ויש להוסיף על פי דברים אלו, שכח הכרעת החכמים זה בכל הנוגע לכל בריאה כולה, שבריאת העולם הוא בשביל התורה, כדאיתא בדברי ריש לקיש המפורסמים (ע"ז ה, ב) שתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית שהם תלויים בכך שישראל מקבלים את התורה והיינו "יום השישי", ופירש"י שזה השישי המיוחד שזה שישי בסיון. והיינו שכל קיום הבריאה מוחזק ע"י התורה וכמ"ש הגר"ח מואלזין בספרו נפש החיים שאם רגע אחד יהיה העולם ללא תורה מיד נהפך לתהו ובהו.

עפי"ז מובן מאליו מה שיש כח לחכמים להכריע בכל מעשה הבריאה ולגזור עליה להתנהג כרצונם, שהרי כל קיום הבריאה זה מכוחם. כמובא בלשון הזהב של ה'אור החיים' (שמות יב, כז) 'תנאי זה הוא בכלל התנאים שהתנה ד' על כל מעשה בראשית **להיות כפופים לתורה ועמליה** ולעשות ככל אשר יגזרו עליהם וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ברוך הוא'. [ובזה יישב שם את מעשה ר"פ בן יאיר שבקע את הים].

וזהו כוונת התנא באבות ריש פ"ו 'רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו, וכו', ונותנת לו כח וממשלה וכו' ומרוממתו על כל המעשים'. והיינו שכיון שהוא המושל על כל הבריאה לכן כל העולם כולו כדאי לו ויש לו כח וממשלה. ואף כח של דיבור אחד של תורה בכוחו למשול על הבריאה, כמו המעשה עם ט"ז (מובא ב'רוח חיים' על אבות) שבאה לפניו אשה מרת רוח על אודת מחלה, ואמר בזכות החידוש שחידשתי עכשיו תתרפא, וכך הוה.

נזכור ונשנן, שכל השפע בעולם תלוי בלימוד התורה כדכתיב בפרשת בחוקתי וגם מדות וטבע בני אדם נשלטים בכח התורה כדאיתא במעשה של עולא ורבי יוחנן (בנדרים כב) על ההבדל בין כעס בחו"ל לאר"י על פי הפסוק "ונתן לך ד' שם לב רגז". וכח זה ישנו גם בדיני דרבנן, כמ"ש החזו"א שמה שהבטיחה תורה "וציויתי את ברכתי לכם" על קיום מצוות השמיטה הוא גם על מקיימי שמיטה דרבנן.

המורם מכל האמור, כמה עלינו להתחזק בלימוד התורה ובשקידת התורה ושנזכה לקבל את התורה מאהבה.

הרה"ג
יהודה לב
שליט"א

מחבר סדרת הספרים
'לב המועדים'

טעמים ופרפראות לחג השבועות

שמות החג

חג הקציר - כדכתיב (שמות כג טז) "וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה". **הטעם בשם זה:** על שם עונת החיטים שחג השבועות חל בה, שמהם מקריבים את שתי הלחם, ראשית כל ביכורי הפירות.

חג שבועות - דכתיב (שמות לד, כב) "וחג השבועות תעשה לך בכורי קציר חיטים". **הטעם בשם זה:** על שם שבעה שבועות שסופרים לפניו וביום החמישים חג לה' ולתורה (מטה משה תרצ). **טעם אחר:** שבועות מלשון שבועה, שנשבע ה' שלא יחליף אותנו ואנו נשבענו שלא נחליף אותו (אור החיים בספר טור ברקת סימן תצד).

חג [יום] הביכורים - כדכתיב (במדבר כח, כו) "וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם מקרא קודש יהיה לכם". **הטעם בשם זה:** על שם לחם הביכורים [שתי הלחם] מביכורי קציר חיטים, שמקריבם קרבן מנחה בבית המקדש. ועל שם עונת הביכורים המתחילה בחג השבועות בה כל אחד מצווה להביא את ביכורי פירותיו של שבעת המינים לפני ה' לבית המקדש.

חג עצרת - חכמים קראו כך לחג זה כמו שמצאנו (ר"ה משנה א, ב) "בעצרת [נידונים] על פירות האילן", וכן במסכת חגיגה (ב, ד) עצרת שחל להיות בשבת. **הטעם בשם זה:** מלשון עצור לפי שבכל חג יש שני מיני עבודות לקב"ה, אחד מצוות החג כגון בפסח אכילת מצה ומרור וכו', ויש עוד סוג של איסור עשית מלאכה, ובחג שבועות יש רק עניין אחד שאנו עוצרים מעשית מלאכה ועל שם זה נקראת עצרת. **עוד כ' טעם אחר בדומה לזה:** עצרת מלשון עצור ממלאכה, וכיון שבימי פסח וסוכות אינו עצור ממלאכה לפי שיש חול המועד שמותר במלאכה בדבר האבד, משא"כ שבועות שהוא יום אחד ואסור גם במלאכה בדבר האבד, על כן נקרא עצרת על שם שעצורים מעבודה (טעמי המנהגים תרטז בשם קדושת לוי). **טעם אחר:** לפי שעיקר ענינו של חג שהוא שמיני שאחר שבעת ימי חג פסח, שהוא קשור אליהם המשכם וסיומם וימי הספירה אינם מפסיקים ביניהם שהם כחול המועד, ושמיני הוא כשמיני עצרת שאחר הפסח ולכן קראו עצרת כלומר עצרת של פסח (מטה משה תרצ).

מנהג שטיחת עשבים בבית הכנסת ובבתים

נהגו לשטוח עשבים בשבועות בבית הכנסת ובבתים, (שו"ע תצד, ג). **סמך למנהג שטיחת עשבים** מצאנו ממה שכתוב באגדה שהמן אמר לאחשורוש דמנהג ישראל לשטוח עשבים בעצרת (ברכי יוסף).

הטעמים למנהג זה: א. זכר לשמחת מתן תורה (שו"ע תצד, ג) שהיו עשבים סביב הר סיני שנאמר (שמות לד, ג) "גם הצאן והבקר אל ירעו" מכאן שהיה מרעה לבהמות (לבוש תצד, א, משנ"ב שם ס"ק י). **ב.** זכר למדרש בו נמשלה התורה לשושנה בין החוחים. **ג.** לזכרו של משה שנולד בז' אדר והצפינו אותו שלושה חודשים (שמות ב,ב) עד ז' בסיון ואז (שמות ב, ג) "ותשם אותו בסוף על שפת היאור" ולזכר הצלתו של משה אנו מקשטים את הבית בענפים ובירק (אוצר כל מנהגי ישורון סימן סא ב). **ד.** זכר למתן תורה שעליו נאמר (תהילים כט, ה) "קול ה' שובר ארזים" (זכרון אשר).

יש שנהגו להניח אילנות בבית הכנסת (מג"א תצד, ה). והטעם: לפי שבעצרת דנים על פירות האילן (ראש השנה טז, א), לכן מניחים אילנות בבית כנסת ובבתים כדי להתפלל ולזכות בדין, (מג"א תצד ה). **טעם אחר:** משום שהתורה נקראת "עץ חיים" ולכן ביום שניתנה תורה מעמידים עצים לכבודה (מלמד להועיל). **טעם אחר:** זכר למתן תורה שעליו נאמר (תהילים כט, ח) "קול ה' שובר ארזים" (זכרון אשר).

טעם למנהג לאכול מאכלי חלב

א. בדומה לשתי תבשילים בפסח שאחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, כך בשבועות אוכלים מאכל חלב ואחר כך מאכל בשר (טושו"ע תצד, ב).

ב. לפי שכשהיו ישראל בהר סיני נצטוו על המצוות, ולא היה להם מה לאכול לפי שהכלים היו אסורים וגם לשחוט לוקח כמה ימים עד שימצאו את כל מה שנדרש לכך, בדיקת סכין ואחר השחיטה לנקר ולמלוח הבשר ועוד הלכות, ולכן אכלו רק חלב ולזכר זה אנו אוכלים מאכלי חלב (משנ"ב תצד ס"ק יב).

ג. דאיתא בזוהר (ויקרא צז, ב) שאותן ז' שבועות היו להם לישראל ז' נקיים דוגמת אשה המטהרת מנדתה, וידוע שהדם נעכר ונעשה חלב (בכורות ו, ב) והיינו מדין לרחמים ומנהג אבותינו תורה היא (מג"א תצד ו).

ד. על פי הגמ' (בכורות ו, ב) שמקשה חלב מנין שמותר לאכול הרי הוא אבר מן החי, ומתרצת כדכתיב (שמות ג, ח) "ארץ זבת חלב ודבש", ולפי"ז קודם מתן תורה היה איסור אכילת חלב מדין אבר מן החי שהם חלק מז' מצוות בני נח ורק אחר מתן תורה הותר להם אכילת חלב ולכן אנו אוכלים מאכלי חלב בחג השבועות להראות שרק על ידי התורה הותר חלב לאכילה (טעמי המנהגים תרכב).

ה. הגימטרייא של המילה חלב היא 40. ולכן אנו אוכלים מאכלי חלב בשבועות לזכר ארבעים הימים שבהם שהה משה על הר סיני ולמד את התורה כולה, (לב דוד מהרב החיד"א).

ו. כיון שביום זה נמשה משה מן המים כדאיתא (סוטה יב, ב) שנולד בז' אדר ושלושה חודשים היה ביאור ואותו היום משתה אותו בת פרעה ולא רצה לינק מחלב נכרית לפי שאמר פה שעתיד לדבר עם הקב"ה יגע בנכרית עד שבאה אמו והניקה אותו ולכבודו של משה אוכלים מאכלי חלב (ספר מטעמים דף ל).

ז. בתורה ישנו תרי"ג מצות, כנגד כל יום יש מצוות לא תעשה אחרת, צא וחשוב ותמצא שמצות לא תעשה של בשר וחלב חלה ביום השבועות, (ר' חיים ויטל, ספר עצרת).

ח. בדרך רמז דכתיב (במדבר כח, כו) "וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם" "חדשה לה' בשבועותיכם" ר"ת "חלב" (הגהות מוהר"א אזולאי תצד ב).

ט. לפי שביום מתן תורה נעשה עם ישראל כבריה חדשה ונהפכו להיות כקטן שנולד ע"כ היו זקוקים למאכלי חלב שהוא מאכל ורפואה לילדים ותינוקת (ספר עצרת). כיו"ב: מיד שקיבלו עם ישראל את התורה נעשו תשושי כוח מפני שהתורה מתשת כוחו של אדם וע"כ אכלו מאכלי חלב שהוא רפואה ומחזירה כוחו של אדם לקדמותו (לב דוד מהרב החיד"א).

מורינו הגאון רבי
שלמה משה עמאר
שליט"א

הראשון לציון
ורבה של ירושלים עיה"ק

ביאורים וחידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם[א]

אופני אכילת פירות שביעית

א. טעם וגדר האיסור של שינוי פרי מבריתו, והנפק"מ בזה. **ב.** מריחת שמן על מחבת. **ג.** לתת על העיניים מיין ההבדלה. **ד.** הכנת תרכיז ע"י בישול פירות. **ה.** הכנת גלידה. **ו.** ריסוק פירות. **ז.** קליפות פירות. **ח.** אכילת בצל בפני עצמו [ולא בתוך סלט כדרכו]. **ט.** ההנהגה הראויה בגרעיני פירות.

פרק ה הלכה ג

'ולא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש, דבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי'

מקור הדין - כתבו הרדב"ז ומרן ז"ל, דבירושלמי (ריש פ"ח ה"ב) על המשנה הנ"ל, אמרו כיצד דרכו לאכול וכו'. אין מחייבין אותו לאכול לא פת מעופש, ולא קניבת ירק, ולא תבשיל שנתקלקלה צורתו, וכן הוא שביקש לאכול תרדין חיין או לכוס חטין חיין אין שומעין לו.

ומרן בכס"מ הביא עוד מה ששנינו שם, דבר שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה, חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנים עליו חומרי אדם וחומרי בהמה. וכל דברי הרדב"ז והכס"מ הובאו במהר"י קורקוס ז"ל שם, והוסיף ששם הוסיפו, שחומרי בהמה הוא שאסור לשולקן.

טעם האיסור לשנות פרי מבריתו וגדר השינוי

כתב בדר"א (סק"ט) בשם הר"ש (פ"ח מ"ב) הטעם שאין לשנות פירות מברייתן, משום דהוי הפסד, וכתיב לאכלה ולא להפסד. עכ"ל. ובשיח אמונה (הערה 38) כתבו שדעת רבינו בשיח השמיטה (פ"ב ס"ו) שגם אם עבר ושינה הפרי מברייתו, אסור לשנותו פעם נוספת.

והנה מה שכתב בדר"א בשם הר"ש שהטעם שאין לשנות פירות מברייתן הוא משום הפסד. הנה צ"ע בזה ממה שכתב הרמב"ם ז"ל כאן, ולא ישנה פירות מברייתן וכו', לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה, ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה וכו'. ומשמע מרהיטת לשונו שגם אוכל שנפסד וגם פת שעיפשה, לא אוכלים משום שאין משנים אוכל מברייתו. כלומר שכיון שהדרך הוא שלא אוכלים דבר שנפסל מאכילת אדם, וע"כ לא ישנה לאכול מה שנפגם מאכילת אדם. אבל למה שכתבו בשם הר"ש

א. מתוך ספרו של מורינו הנמצא בשלבי עריכה לקראת הוצאתו לאור במהדורה חדשה. [הכותרות נוספו ע"י המערכת].

שהטעם שלא ישנה הוא משום הפסד, זה שאכל מה שנפסל לאכילת אדם איזה הפסד יש בזה, ולמה יאסר. וצ״ע. והלום ראיתי בספר שיח אמונה (הערה 39) שהמשנה ראשונה כתב שהאיסור לשנות פירות מברייתן, הוא גם במקום שאינו מפסידם בשינוי זה. ושכן משמעות הבה״ג, ושכן צידד הגרי״י קניבסקי לבאר בדעת הרמב״ם. ע״ש. [ויש מזה סיוע למה שכתבתי כאן בעניותי].

וראיתי בחוט שני (הלכה ג׳ אות ד׳) בד״ה ודע, וז״ל: ודע דגדר שינוי מברייתו הוא כמ״ש בחזו״א דפרי מיקרי כל שמשתמשין בו כדרכו, ואם משתמש בו בצורה אחרת (מיקרי) פנים חדשות באו לכאן והפרי הראשון כלה, ואסור לכלותו באופן אחר מדרך שימושו. ואין לומר שענין שינוי מברייתו הוא רק דין הפסד הפרי כפשוטו שהפרי מתקלקל או משנהו ממה שהיה, אלא יש דין נוסף דהא לפירש״י בחולין מבואר בגמ׳ דמיץ היוצא מן הפירות [חוץ מזיתים וענבים] הוי זיעה בעלמא, ופקע מינייהו קדושת שביעית מה״ת, והיינו דחוץ ממה שאסור להפסידם הנה ע״י הפסדם פוקעת בהם קדושת שביעית שהיתה בהם, [ואף להרמב״ם דנקט להגמ׳ שם לענין איסור ספיחין, כבר ביאר בחזו״א שם דגם הרמב״ם מודה דאיירי גם לענין קדושת שביעית] ועכ״פ מדרבנן יש לו קדושת שביעית. עכ״ל.

ומש״כ בשם החזו״א שאם משתמש בפרי בצורה אחרת מקרי פנים חדשות וכו׳, צריך לי עיון בחזו״א (סי׳ כ״ה ס״ק ל״ב ד״ה חולין) דיש מקום לומר שהעיקר הוא שהשימוש שאינו כדרכו חשיב שמפסידו, אבל הכילוי שנוצר מכך שבאו פנים חדשות, והפרי הראשון כלה אינו מוכרח, שהרי לא כלה בפועל. וגם אם יחשב שכלה, לא כילהו בידים ולא כיוון לכלותו. וצ״ע.

ועיינתי בחזו״א שם (סימן כ״ה ס״ק ל״ב ד״ה חולין) ושם בסוף הדיבור כתב בזה״ל: וגם י״ל דדבר הקדוש בקדושת שביעית משום אכילה אם אין אכילתה הגונה בטל תשמישה כולו. עכ״ל. וכפי הנראה שמלשון זה פירש בחוט שני כאן כהנ״ל. ולענ״ד העיקר חסר מהספר דלא כתב שבאו פנים חדשות, ולא שבטל וכלה הפרי הראשון, אלא שאם אין אכילתה הגונה בטל תשמישה כולו. ור״ל שזה הפסד שביטלו אותו אוכל מדרך אכילתו, שהדרך שבה רגילים לאוכלו נקראת אכילתו ההגונה לו, וכששינו בזה ביטלו את אכילתו ההגונה, וזה הוא הפסד הפרי. זה הנלע״ד והי״מ אמן.

*

לערב פירות שביעית - מותר לערב פירות שביעית עם פירות חולין ועי״כ תתבטל קדושתן (מנחת שלמה ח״א סימן מ״ו אות א׳) שאין זה הפסד, אך יצטרך לאכול את כל התערובת בדיני קדושת שביעית. (שיח אמונה סוף הערה 40). [וצ״ע, אם פירות שביעית התבטלו בחולין כדין, למה חייב לאוכלם בקדושת שביעית].

עו״כ בשיח אמונה שם בשם תשובות בעל שבט הלוי ז״ל שהתיר לתת ירק של שביעית תוך לבן או לתוך גבינה, אע״פ שהירק טפל להם.

מריחת שמן על המחבת וכיבוי הנר ביין של הבדלה - עו״כ דר״א בציוה״ל (אות י״ט) שיש ליזהר ביין של שביעית שלא ישפוך ממנו לאיבוד ולא לתת ממנו לעיניו ולא לכיסים, ולא יכבה בו הנר של הבדלה ולא ימצוץ ביין של שביעית במילה. וכן בליל הסדר לא ישפוך יין של שביעית בעשר המכות, וע״כ לא ימלא מיין של שביעית כוס שני שממנו נוהגים לשפוך בעשר מכות. עו״כ שם, משם מו״ח (שליט״א) שאין למרוח המחבת בשמן שביעית שהמשיחה היא רק שלא ידבק המאכל, דהוי מפסיד את השמן. ע״כ.

ולענ״ד אין זה הפסד, דהשמן לא נזרק דמה שנשאר מתערב עם האוכל ששמים שם אח״כ, דאם היה השמן מתכלה לגמרי, כבר לא מונע שלא ידבק, ועוד שזה לצרככם שכך מכינים את האוכל. וגם לתת מהיין של ההבדלה מעט בעיניו, הרי זה דרכו וכן בכולם, והו״ל כילויו והנאתו שוין, מלבד שפיכת יין בעשר המכות דזה לא להנאה ולא מצוה ממש. ועדיין צ״ע בכל זה.

ומצאתי תנא דמסייע לי באור לציון שכתב על הרמב״ם (פ״ה ה״ג) דממה שכתב דבר שדרכו לאכול חי לא יאכל אותו מבושל. משמע שכל איסור הפסד שביעית הוא כשאין דרכו בכך, אבל דבר שדרכו בכך אין

בו הפסד ומותר. ומזה התיר לזרוק מי כבישת זיתים ואין בהם קדושת שביעית. ע"ש. ופשוט דאין איסור למרוח מחבת בשמן של שביעית. וכן נראה להתיר להשתמש ביין של שביעית בעשר מכות, שכן דרכו בכך ודוק'. ובהמשך שם התיר להשתמש ביין של הבדלה לכבות הנר ולשים בעיניו. ע"ש[ב].

ריסוק פירות - פירות שדרך לרסקן מותר לרסקן, כגון בננות ועגבניות ותפוחי אדמה גזר סלק **ותפו"ע**, (סדר השביעית של ר"צ שפירא ז"ל, אות ט'). **דר"א** (סק"ח). **ובשבט הלוי** (קובץ מבית הלוי עמ' ס') **כתב דמותר** לרסקן גם ע"י בלנדר, משום שכך דרכם. שיח אמונה (הערה 41), **עו"כ** שם בשם הגרי"ש אלישיב ז"ל והגרח"ק שליט"א דפירות שמרסקים רק לילדים, אין לרסקן לגדולים, ומה שמרסקים לחולים וזקנים מותר לרסק בשבילם. [ולכאורה יש מקום להתיר לרסק לחולה גם מה שלא רגילים לרסק]. עו"כ שם שהגרנ"ק ז"ל התיר להאכיל לחולה רסק דרך (זונדא) **צינורית לקיבה**, אם יש סכנה. [ולענ"ד גם בחולה שאין בזה סכנה מותר גמור, שזו דרך אכילה אצל אלה שזקוקים לכך].

עו"כ בחציל מותר לעשות רסק, אם הרבה עושים כן. הגרי"ש אלישיב ז"ל. ובזמננו כו"ע מרסקים חצילים עם מיונז ובודאי שהוא מותר גמור. וידוע שתפוחי אדמה נאכלים כשהם חתוכים לחתיכות קטנות, וכן עושים מהם רסק עם תבלינים, וכן במרק מבשלים תפוחי אדמה וגזר ושאר ירקות וטוחנים אותם יחד ושותים אותם עם המרק. ואין מפקפק דכל אלה הם דרכי אכילתם.

הכנת גלידה - מותר לעשות גלידה ממשקה של פירות שביעית ובלבד שהדרך לעשות כן. משנת הגרי"ש (עמ' צ"ד), שיח אמונה (הערה 43). ונראה שהוא היתר פשוט שכמו שעושים מרק ממים עם סולת ומתקשה, ועוד רבים כאלה, ה"נ לוקח משקה שיצא מפרי והופכו לגלידה.

הכנת תרכיז ע"י בישול פירות - עו"כ שם שהגר"נ קרליץ התיר לבשל לימון או המיץ שלו לעשות תרכיז, שדרכו בכך אבל לא מיץ תפוזים, דאין דרכו בכך והוי משנה מברייתו. [ובזמנינו שעושים תרכיז גם מתפוזים וכן מאשכוליות, נראה שאין איסור בדבר, ובפרט שזה לא בישול רגיל, אלא בישול שמשאיר אותו משקה כמו שהיה רק שהוא ממותק ומרוכז לעשות ממנו משקה ברבוי גדול שמערבים מים רבים עם מעט מן התרכיז, ובסופו של דבר נשאר משקה ולא נשתנה לדבר אחר].

בישול מאכלים - בשיח אמונה (הערה 59 ד"ה וכשמבשל) כתב שבבישול פירות שמתבשלים, יש להזהר שלא יקדיח תבשילו, שלא יפסידם אלא יבשל כדרך בישול רגיל. ע"ש. ולא הבנתי, דבכל תבשיל גם של חולין נזהרין שלא להקדיחו ומה חידש בשביעית, ואם ר"ל שיזהר שלא יצטמק, אם הוא אוהב לאכול מצומק למה יאסר.

פופקורן מותר לעשות מתירס פופקורן, שזה כבישול ירקות, וגם דרכו בכך. וכ"כ בחו"ש (עמ' רנ"ג-רנ"ד). דבר שדרכו להאכל מבושל מותר לצלותו או לאפותו, וכן להיפך. משנת הגרי"ש. שיח אמונה (60) והוא פשוט.

קליפות פירות - וכתב הרמב"ם (פ"ז הט"ו) שקליפות של רמון ואגוז יש בהם קדושת שביעית, משום שהם ראויים לצבע. וצריך לי עיון על הזה"ז שאין מי שעושה צבע מקליפות, ואפי' במפעלים משתמשים בחומרים כימיים בלבד, האם יש בהם קדושת שביעית.

עו"כ שם בשם סדר שביעית, מותר לקלוף פירות שביעית אע"פ שאפשר לאוכלן בקליפתן, וצריך לנהוג בקליפות קדושת שביעית, וכ"ז שראויין למאכל אדם ובהמה ועוף, וכן הגרעינים הראויים לבהמה ועוף, ובכלל גרעיני זיתים ותמרים וחרובים, או גרעינים שיש עליהם לחלוחית אוכל, יניחם בפח מיוחד ולא בזבל עד שירקבו ויפסלו מאכילת אדם, ואז מותר ליתנם לבהמה ועוף, ואם נפסלו לבהמה ועוף מותר

ב. ואולם חתן בתי הרא"י שליט"א כתב שמרן הראש"ל בחזון עובדיה פסח (הל' סדר ליל פסח סעיף ט"ז) כתב וז"ל, אך יזהר שלא ישפוך מן היין של שביעית באמירת דצ"ך עד"ש באח"ב כנהוג משום שנאמר לאכלה ולא להפסד. עכ"ל. וציין מקורו מספר השמיטה להרי"מ טוקצינסקי ז"ל (עמוד ל"ג) בשם הגרא"י קוק ז"ל. עכ"ל.

לזורקם. וע"ש שכתב בציוה"ל (אות כ"ז) שכן החמירו בבית החזו"א. ושלא רצה להורות להקל, ואעפ"י שאין דרך היום ליתנן לבהמות. וע"ש עוד.

ומ"ש בדר"א שמותר לקלוף פירות שביעית, כתב בשיח אמונה (פ"ג סי"ג) שמותר לקלוף ע"י מכונת קילוף אעפ"י שזה מוציא קליפה עבה אין איסור בדבר. אבל הגרי"ש אלישיב ז"ל אסר להשתמש במכונת קילוף, אחר שניסו וראו שהפחת שנפחת ע"י מכונה הוא בערך פעמים וחצי יותר מקילוף ידני. [ולענ"ד יש מקום להתיר, דאחר שמותר לקלף, מקלף כדרך שמקלפים, דאי לא"ה נצטרך לחלק בין סכין לסכין דיש סכין דק וחד שמקלף קליפה דקה, וסכין עבה וקהה מוריד קליפה עבה, וכן נמי נצטרך לחלק בין קולף לקולף, וזה לא שמענו, אלא מקלפים בדרך רגילה ובכלים רגילים].

עו"כ בדר"א שם (ס"ק י"ג) דצריך למנוע את הילדים שלא יבזבזו את האוכל. וכתב בציוה"ל שם (אות כ"ח) ששמע משמו של החזו"א שזה רק מדין חינוך, אבל מן הדין מותר דגרמא הוא.

אכילת בצל ושום שלא בתערובת - בצל ושום שרגילים לאוכלם בסלט וכדו', דעת הגרי"ש אלישיב ז"ל שאסור לאוכלו לבד בלי תערובת. והגרח"ק שליט"א בקיצור דיני שביעית (תשובה ר"ד) התיר לאוכלו לבד בלי תערובת, משום שיש שאוכלים אותו לבד. [ולענ"ד שהעיקר להתיר, דבכל התבשילים כשמערבים ירקות, פעמים מערבים זו"ז ופעמים עם מינים אחרים, ופעמים מבשלים רק ירק אחד לבדו, ולא נחשב לשינוי כלל, וה"נ אם רוצה לאכול עם תערובת ירק אחר, או לאוכלו לבדו, אין בזה שום שינוי].

גרעיני הפירות - גרעינים של פירות. כתב בדר"א (ס"ק י"ג) וגרעינים שאינם מיוחדים אצלנו לבהמה אין בהם קדושת שביעית וכו'. ובשיח אמונה (הערה 67) כתב שבשיח השמיטה (פ"ג סי"ד) כתב שגרעיני אבטיח שיש שקולים אותם לפיצוח, אין להשליכן. וכ"ד הגרנ"ק ז"ל גם בגרעיני דלעת ומילון. ע"ש. מיהו בזמנינו דברים אלו קונים מוכנים ולא שמענו מי שאוסף גרעינים מן האבטיח והדלעת ורוחצם ומייבשם לקלותם, אלא כולי עלמא קונים שקית קלויה ומוכנה בכמה פריטי, וצ"ע אם עדיין צ"ל שלא ישליכם. ועוד שהם מגדלים גידול מיוחד לגרעינים וגרעיניהם מתאימים יותר, אבל מה שמוכרים לאכילה, מלבד שלא גידלוהו לגרעינים, הרי גם הגרעינים שלהם קטנים ומועטים ובדר"כ אינם ראויים לפיצוח. וכ"נ בגרעיני זיתים שכו"ע זורקים אותם ואין מי שיעשה מהן שמן כלל. וק"ו שמותר להשליך גרעיני תמרים שלא ראויים בזה"ז לכלום, וגם בהמות לא מצויים בינינו, ובמקום שיש בהמות מאכילים אותם אוכל מיוחד המיוצר בשבילם. ומ"מ טוב להחמיר בגרעיני אבטיח ודלעת.

והנה יש מחמירים להניח גרעיני פירות וקליפות בפח מיוחד עד שירקבו מאליהם, והעיקר שאין צריכים לזה דלא משתמשים בזה בזמנינו, לא לאדם ולא לבהמה.

והלום ראיתי בשיח אמונה (הערה 75) שהגרח"ק שליט"א (במכתבים) כתב שהחזו"א התיר לעטוף שיירי שביעית בנייר ולהשליך לאשפה, והוסיף שבזה"ז שיש חשש שישרפו הזבל קודם שירקבו, אין להשליכם לאשפה. ושכ"כ גם הגרנ"ק ז"ל. ע"ש. ולענ"ד א"צ להחמיר בקליפות וגרעינים דהרי הם לא עדיפי מפרי שהתקלקל ממאכל אדם, שאין משתמשים בהם כלל, ומה גם שגם אם ישרפו אותם, מלבד שזה גרמא לכל היותר, עוד יש בזה ביטול גמור ברוב של יותר מששים. ובאמת כתבו שם בשם הגר"ש וואזנר ז"ל שבמוסדות שיש הרבה שיורי אוכל, יתנו אותם בשקית ניילון וישליכו לזבל.

עו"כ בדר"א שם, שאסור להפסיד שיירי אוכל, הגם שכיום רוב האנשים זורקים שיירי אוכל, ואין להשאיר שיירי אוכל בשמש, או במקום שיגיעו זבובים או צפורים, שעי"ז יופסד מאכילת אדם. עכ"ד.

חלב של תאנים לרפואה - ואסור לקחת חלב של תאנים למרוח על יבלות לרפואתם, הגרח"ק שליט"א (בקיצור דיני שביעית תשובה ר"ג) שיח אמונה (הערה 110). ויש להעיר שהחלב האמור הוא בעוקץ ולא בתאנה עצמה, ואפשר דאין בעוקץ קדושת שביעית שאינו נאכל בדרך כלל. ועוד דגם אם לוקח מהתאנה, אין בזה שום הפסד לתאנה עצמה ולא נפגמת בזה כלל, שחלב זה אינו מגוף הפרי כלל.

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

קיום מצות הפקר בשביעית בשדה ובחצר הבית

ובו יתבאר גדר הדין שצריך לפרוץ פרצות בשדהו והמסתעף לרוצה לנעול חצירו מפני המזיקים ושאין דין זה נוהג באילנות שבחצר הבית

עש"ק פר' אמור תשפ"ב

א. דברי המכילתא שמעיקר הדין יש לפרוץ פרצות סביב השדה

נאמר בתורה (שמות כג, יא) "והשביעית תשמטנה ונטשתה", ובגמרא במו"ק (ג, ב) דרשו הפסוק על דיני המלאכות וז"ל שם: 'תשמטנה - מלקשקש, ונטשתה - מלסקל'. וכן דרשו במכילתא דרשב"י עה"פ כאן. וכן ביאר רש"י על הפסוק שם תשמטנה מעבודה, ונטשתה, לפירוש א' היינו לאחר זמן הביעור, ולפירוש ב' מכל מלאכה. וברמב"ן (שם) השיג על רש"י לגבי ענין הביעור, ולגבי שאר מלאכות שאינם אלא מדרבנן, יעוי"ש. והוא ביאר, ונטשתה שלא תאסוף את תבואתה, אבל תעזבנה, ואכלו אביוני עמך וחיות השדה פרי העץ ותבואת הכרם, וכן ונטוש את השנה השביעית. וראה באריכות בפי' הרא"ם ועוד מנו"כ איך ביארו את דברי רש"י. אולם במכילתא דרבי ישמעאל שנינו, (משפטים פר' כ) 'והשביעית תשמטנה ונטשתה. תשמטנה, בעבודתה, ונטשתה באכילתה. ואין לי אלא פירות, עשבים מנין, תלמוד לומר ונטשתה, מכל מקום. דבר אחר והשביעית תשמטנה ונטשתה, מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים, תלמוד לומר והשביעית תשמטנה, ונטשתה, מגיד, שפורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תקון העולם'. כלומר לפי הביאור השני, אין המדובר על שביתה ממלאכות, אלא על הפקר הפירות. וכן מתבאר בדברי הרמב"ם בהל' שמו"י פ"ד הכ"ד, וכן הוא בס' המצוות (מ"ע קלד).

והנה מדברי המכילתא למדנו שמעיקר הדין יש לפרוץ בפועל פרצות גם אם המקום סגור ומגודר, אלא שמפני תיקון העולם תיקנו שפרצות ושבירה אין צורך לעשות. ובספר שביתת השדה פי"ב הערה 3 הבאתי את דברי הנו"כ על המכילתא כיצד ביארו ענין תיקון העולם, כאשר בספר שבות יהודה פירש, כדי שלא יפסידו העניים את האילנות. ובפי' הרב זה ינחמנו כתב, כדי שלא יכשלו הרבים בעפר ובאבנים. והרב מי החסד פירש, כדי שלא יצטרכו להוציא הוצאה להרוס את הגדר ולבנותו אחר השביעית. ובפי' זית רענן שם כתב, שהחשש שמא העוברים והשבים יחריבו את האילנות, ולכן מותר לסגור את הפתח אך לא לנעול במנעול. ועי' עוד בדברי הרב מרכבת המשנה שכתב לדייק מדברי המשנה במו"ק: 'ובשביעית בונה כדרכו', והביא דברי רש"י שם שהתירו לבנות

גדר אע"ג שנראה שעושה כעין נטירותא לפרי, וראה שם איך יישב לפי"ז את דעת הרמב"ם שכתב שאסור לנעול כרמו ושדהו וראה עוד להלן שהבאנו עוד מדבריו, יעוי"ש.

ב. אם החובה לפרוץ מן התורה או מדרבנן

ואם החובה שצריך לפרוץ פרצות, היא מדין תורה, או שהיא דין דרבנן והפסוק הוא אסמכתא, באמת מצד הסברא נראה שאין זה קשור להפקר הפירות, ובאמת מעיקר דין תורה שיפקיר הפירות, וכל שאר העניינים הם היכי תמצי להגיע לפירות, או לחילופין שיהיה ניכר כל כך שזה הפקר באופן שהוא פורץ פרצות שלא יהיה גדר ויהיה ניכר שזה הפקר, אולם אין זה תנאי בהפקר. ואפשר שבאמת מן התורה נתחדש דין מיוחד בשמיטה, שלא די שיהיה הפקר, אלא שיהיה ניכר באופן מיוחד, ורבנן הם שביארו שההיכר הזה יעשה באופן של לפרוץ פרצות, ומפני תיקון העולם ביטלו היכר גדול זה, אולם ודאי שהשאירו את עיקר ההפקר, והשאירו היכר שאין המקום נעול, ויכול כל דיכפין לייתי ולייכול. אלא שראיתי שהרב תורה תמימה בביאורו על הפסוק כאן (בהערה עו) כתב: 'ר"ל מדין תורה כל כך צריך להפקיר שדהו בשביעית עד שיפרוץ הגדר של השדה, אלא שחכמים גררו שלא יפרוץ פרצות בשדהו מפני תקון העולם, אבל לגדור בודאי שהוא עובר ומבטל מצות עשה'. כלומר, בזה שלא פורץ פרצות עדיין לא עובר על עשה, אלא רק כאשר מונע מן האנשים להיכנס, ואם כן תיקון חכמים הוא אכן לבטל את הכתוב בתורה אלא שזה בשב ואל תעשה דיש כח ביד חכמים לעשות זאת. ושו"ר שאפשר לומר שכן נראים דברי הרמב"ן (ויקרא כה, ה) בהביאו את דברי המכילתא כתב וז"ל: 'וכן מן התורה, שלא יהא אדם שומר שדהו ונועל בפני עניים בשביעית ואפילו רוצה להפקיר אותן בשעת לקיטה, אלא יהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לעניים. כך שנו במכילתא (משפטים כ, יא), "ואכלו אביוני עמך", וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים, תלמוד לומר והשביעית תשמטנה, ונטשתה, מגיד שהוא פורץ בה פרצות, אלא שגדרו חכמים מפני תקון עולם. והגדר שגדרו חכמים, שלא יפרצו פרצות בשדה ובכרם, אבל לא שיהא הוא משמר שדהו ומכניס הפירות לעבור על דברי תורה'. ע"כ. ויותר נראה שגם בדבריו יש מקום לומר שעיקר דין תורה שלא יהיה שומר ונועל, ולא על כך שצריך לפרוץ פרצות. ודברי התורה תמימה אין להם בהכרח מקור שצ"ל שגם ענין הפרצות הם מעיקר דין הפקר מדאורייתא בשמיטה. ולכן ברור שחכמים לא עקרו כלום בשביעית במה שתיקנו מפני תיקון העולם, ואף שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, מכל מקום, אין בזה עקירה, כי המקום נשאר פתוח כל העת ומופקר כל העת ועיקר המצווה מתקיימת, רק צורת ההפקר איננה בולטת בזה שהוא שובר לגמרי את הגדרות שמסביב. שהוא פרט בתורת ההפקר, ולא עיקר דין הפקר, שסו"ס השדה מופקר ופתוח לכולם.

והנה בספר שביתת השדה (שם) הבאתי מספר מרכבת המשנה על המכילתא (שם אות יח) להסביר את האמור במו"ק (דף ו ע"ב) שלהבדיל ממועד, בשביעית בונה את הגדר כדרכו, והביא מדברי רש"י שם (בד"ה ובשביעית) שכתב ש'בשביעית בונה כדרכו מתחילה, אע"ג דמיחזי דעביד נטירותא לפרי', והקשה לפי"ז על דברי הרמב"ם שכתב (בפ"ד הכ"ד) שהנועל כרמו עובר על ביטול מ"ע, וכתב ליישב שדברי המשנה איירי שאין פרי, ודברי הרמב"ם כאשר יש פירות. ע"כ. ובאמת שאינו נצרך לכל זה, כי כל שבפועל הוא הפקיר את הפירות, ובזה שאין המקום נעול וסגור מתקיימים תנאי ההפקר. ואין צורך להגיע שיש סתירה בין הדברים, שלא אסר הרמב"ם אלא נעילה או גדר הכל סביב, וכך צריך להסביר דברי מרן הכס"מ והמהרי"ק שם שהסכימו לאסור בניית גדר גם לאחר התקנה של חכמים מפני תיקון העולם, שהכוונה לגדר שלא מאפשר כניסה, אולם אם מאפשר כניסה, עצם הגדר לאחר התקנה שפיר דמי לגדור כי יש בזה מפני תיקון העולם שלא יהרסו לו ויחריבו המקום, ולכאורה אין סתירה בין הדברים. ובאמת שבדברים ששלח לי ידידי הגרימ"פ שליט"א, ראיתי שהביא דברים אלו שכתובים להדיא ברבינו המאירי על הסוגיא במס' מו"ק (שם בד"ה ומקרין) וז"ל:

'ומקרין את הפירצה במועד כלומר שאם יש פירצה בגנתו גודרה במועד שלא תהא פתוחה למזיקים דרך קירוי ובבנין עראי כגון סתימת אבנים בלא טיט ובלא סיד או בהוצא ודפנא. אבל בשביעית בונה כדרכו **ואף על פי שנראה כמכוין לשמור את הפרי מ"מ הואיל ואין מתכוין אלא לשמירת גוף הקרקע שלא ידרס מותר** ובמכילתא אמרו ובשביעית תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצות אלא שהקלו חכמים וגדרו מפני תקון העולם שלא להפחית את השדות ומשנתנו אחר שגדרו חכמים בכך היא שנויה'. ע"כ. הרי שלהדיא בדבריו דאיירי גם אם יש פירות בפנים, ועם כל זה מותר כיון שאין כוונתו אלא לשמירת הקרקע, והדין איירי לאחר התקנה. וממילא גם הרמב"ם דאיירי לאחר התקנה לא אסר אלא באופן שאינו מאפשר כניסה אל השדה. ועוד למדנו מדבריו שכאשר כל כוונתו לשמירת גוף הקרקע איננו עובר על מצוות הפקר, אולם ברור שהוא מאפשר גישה לפירות שהם הפקר שבלי זה ודאי שיש כאן ביטול עשה גם לאחר תקנת חכמים.

אלא ששוב ראיתי בשו"ת הרשב"ש (סי' רנח) דס"ל שתקנת חכמים זו עוקרת דין תורה שחובה לפרוץ פרצות. שהנה מדברי המכילתא הנז' כתב להוכיח ששמיטה בזמן הזה דרבנן, שאל"כ, אלא זה מהתורה, היאך יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה?! וז"ל שם: 'וכן במכילתא פרשת משפטים ואכלו אביוני עמך וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו עניים הרי אני מכנסה ומחלקה לעניים תלמוד לומר תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים ז"ל מפני תיקון העולם, ע"כ. ואם היא מן התורה איך יבטלו חכמים ז"ל דבר שהוא מן התורה. והגדר שגדרו חכמים ז"ל הוא שלא יפרצו בה פרצות כדי שלא יכנסו גוים, אבל להיות יושב ומשמר להיות כשלו להכניס הפירות ולמנוע העניים ממנו לא, כמו שכתב הרמב"ן ז"ל. עכ"ד. כלומר הגם שהיה אפשר לומר שאין כל עקירה של דין תורה, אלא ביאור אחר באופן ההפקר, ולא עקירת הדין לחלוטין. וגם אם נימא שיש כאן עקירה, עדיין הרי יש כח ביד חכמים לעקור הדין בשב ואל תעשה. עם כל זאת הוא תפס שיש כאן עקירה ולא נחה דעתו עד שאמר שעקירה זו איירי בזה"ז שהשמיטה דרבנן. ואפשר דהוא משום דס"ל שאכן מן התורה עיקר דין הפקר הוא לפרוץ פרצות והוא תנאי בהפקר של שביעית, וממילא הוא אינו מקיים מצוות הפקר בפועל. ועוד אפשר דהוא ס"ל דשרי להושיב שומר בפועל שמונע להיכנס אלא שכמו שכתב שם תפקידו רק למנוע מן הגויים שלא יבוזו [וראה בשביתת השדה שם בסעי' ד ובהערה 4 שם מש"כ לגבי הפקר לנכרי], אך לא חלילה לשמור ולמנוע מהעניים להכנס שזה ודאי ביטול ההפקר של הפירות ואסור. [ואי נימא שמותר גם לבנות כדרכו, הרי שיש כאן עקירה בקום ועשה וכדברי המאירי הנז' ודוק].

נמצינו למדים, שלפני התקנה לכו"ע היה צריך לפרוץ פרצות סביב הפרדס והכרם, או שיש בזה מתנאי ההפקר שיהיה ניכר ואפשר שהוא רק מדרבנן ולא מן התורה, שמה"ת די שהוא מופקר ויש גישה לכל דיכפין. או שהוא מן התורה דחייב לפרוץ פרצות וזה צורת ההפקר של שביעית. ולאחר התקנה, לכו"ע אין צריך לפרוץ פרצות. ומתקנים את הגדר בשביעית כדרכו, כי אין מכוונים לשמירת הפירות אלא לשמר את הקרקע שהתירו לשומרה מפני תיקון העולם [ומה שכתב מרן הכס"מ שאסור לבנות גדר, היינו באופן שמונע הגישה לפירות ההפקר]. אולם לנעול את הדלת ולא לאפשר גישה הדבר אסור ומבטל בזה מצוות עשה. ויש מי שהתיר להושיב שומר למנוע מן הגויים לאחר התקנה, אולם לא את עניי ישראל. ואף אם יפקיר את הפירות, ואף אם יאסוף אותם ויחלקם לעניים, כל זה נוגד את גדרי ההפקר וכמבואר במכילתא דבר זה אסור בשמיטה.

ג. דברי הראב"ד שיש לבקש רשות כדי שלא להתרגל בשאר שנים להכנס

והנה הרב מל"מ על הרמב"ם כאן הביא מדברי הראב"ד בפירושו למס' עדויות (פ"ה מ"א) על דברי המשנה לפי הגירסא שאין אוכלין אלא בטובה, שהכוונה שהגם שמהתורה אדם יכול להכנס כרצונו ואימתי שרוצה, מ"מ אומרים בית הלל שאין אוכל אלא בטובה, וזה כדי להחזיק לו טובה לבע"ב,

ושלא יכנס לשדה שלא מדעת בעה"ב. ומסביר הראב"ד שהטעם הוא כדי שלא ירגיל את עצמו כן בשאר השנים. ע"כ. וברור שגם לדעתו אין רשות לבעה"ב למנוע מאף אחד להכנס ואדרבא חייב לסייע לכולם, רק מפני הנימוס שגם זה לענ"ד נכנס בתיקון העולם, ס"ל שישאלו ויודיעו, אולם לא באופן שהוא מונע ממנו, שדבר זה אסור. [אמנם זאת יש לידע שגירסא זו איננה גירסת שאר הראשונים שגרסו שם במשנה שלדעת בית הלל אין אוכלין בטובה, וראה נו"כ על המשנה, ובאמת שכבר הראב"ד גופיה בתו"כ כ' דהגירסא העיקרית כמו שבשביעית ולא כפי הגירסא כאן שהיה לפניו שאין אוכלים אלא בטובה].

ד. בחושש מפני מזיקים אי שרי לנעול ולרשום איך נכנסים

והנה מטעם כל האמור כתבתי בספר שביתת השדה (שם) שכל שמשאיר הדלת לא נעולה שפיר דמי, ויותר מזה כתבתי דאם יש חשש לגניבה של שאר הדברים או כל מזיק ומרעין בישין יכול לנעול הדלת, וישים שלט שהכל הפקר וניתן להיכנס לאחר נטילת המפתח מהבית. ואין בזה הפקעה של דין הפקר, וכבר נתפרסמו כמה עדויות שכן הורה מרן החזו"א. וכעת ראיתי בשו"ת להורות נתן (הט"ו סי' פ"א) שכתב שמדברי הראב"ד הנז' מוכח שאין חייב לפתוח את דלת שדהו, דגם בזה שייך טעמו של הראב"ד שלא יהא רגיל להיכנס וכו'. ע"כ. אלא שלמעשה כאמור גם הראב"ד עצמו כתב במקו"א שגירסא זו איננה העיקר, ואדרבא הגירסא העיקרית היא שאין אוכלים בטובה ולכאורה מהא ליכא להביא ראיה. אולם לעיקר הדין נראה שהעיקר להלכה דכל שלא נועל את שדהו שאי אפשר להכנס כלל, שפיר דמי ומקיים בזה מצוות הפקר.

ולפי"ז אמרתי שמי שיש לו גינה מאחורי ביתו, שהכניסה לשם דרך הבית, וכן מי שיש לו אילנות בראש הגג הפתוח, שפשוט וברור שאין צריך להשאיר את הדלת של הבית פתוחה, אלא יסגור אותה כדרכו, ורק יוסיף ויתלה השלט שהוא מפקיר כל הפירות שגינתו שמאחורי ביתו או בראש גגו, ואפשר לבקש רשות להכנס וליטול, מכל מקום אין בנעילה זו שום חסרון בהפקר. ועוד הוספתי שאפשר לתאם זאת גם לשעות מסוימות ולא בכל עת ובכל זמן, אלא באופנים ובזמנים שרגילים בני אדם לקטוף, ולכן אין הוא חייב לקום ממיטתו כל העת לפתוח ולהכניס את האנשים. שלא את ביתו חייבתו התורה להפקיר, אלא את הפירות שבעץ, וזה אכן מופקר כל העת, והדרך המובילה לעץ כל שהיא לא נגד תקנת העולם שפיר דמי להשאירה פתוחה, אולם כל שזה דרך ביתו הפרטי, והדבר נוגד את תיקון העולם, ונוגד את גדרי הפרטיות בביתו הפרטי של האדם, ואת צניעות בני ביתו, לא נאמר בשום מקום שיש עליו חובה להפקיר את כל אשר לו, בכל עת ובכל שעה, כדי להגיע אל העץ שעליו יש פירות שהם הפקר. וכך היה פשוט בעיני. שאל"כ תאמר שלפני תקנת העולם, יהיה חייב אדם לשבור את ביתו שיאפשר לאנשים להכנס בכל עת לגינה, ובוודאי שאין דין כזה, וממילא הוא הדין לגבי חובת סגירה ונעילה וכל שימוש אחר בבית שיעשה כפי רגילות השימוש של בני האדם.

ה. אם חייבים להיות זמינים ולפתוח בכל שעות היום והלילה

והנה שלח לי ידידי רבי ישראל פלמן שליט"א ששמע מהגאון בעל אילת השחר הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל, שבשמיטה יש דין שאסור שמור בכל עת, ולכן אי"ז כדין פאה שנותנים לו ג' פעמים ביום להכנס לשדה, אלא צריך שיהיה במצב של הפקר כל שעה. ואם חושש מן המזיקים רשאי לנעול ולכתוב שאפשר לקחת המפתח מבני הבית ובתנאי שיש כל היום אנשים בבית. והוסיף שכן הדין מי שיש לו גינה בתוך חצר ביתו צריך לתת לו אפשרות בכל שעות היום שיהיה ביתו פתוח, וכל שנועל את ביתו הרי זה שמור, ולפיכך כשאין בעל הבית בביתו צריך להשאיר מפתח אצל אחד מהשכנים או המכרים כדי שלא ייחשב שמור, עכ"ד. ובתשובה ששלח לי האריך ידידי הרי"מ שליט"א לדון

האם ההפקר הוא גם הקרקע עד אשר הפקירה תורה כל הקרקעות שזקוק כדי להגיע לפירות וכך שמע מהגראי"ל זצוק"ל. וכן דן לגבי עץ שנופו עם פירות נוטים לחצר אחרת ושם אין הוא בעלים של העץ אך יש לו פירות שמיטה בחצירו שהם הפקר, ודעת הגראי"ל שגם בחצר אחרת הקרקע הפקר לטובת הענין ודעת הקה"י שאין זה כך ובעל החצר זכה בפירות בקנין חצר, והדברים עוד ארוכים שם.

ובאמת אמרתי שאפשר אף לדייק כך מהכתוב בדברי הרמב"ן הנז' שכתב 'אלא יהא השדה **כל השנה** מזומן ומופקר לעניים', הרי שהדגיש כל השנה, ואם כן אין עת וזמן שיכול לנעול ולשמור.

אולם האמת תורה דרכה שדברי התו"כ הנז' לעיל שגזרו מפני תיקון העולם כולל בתוכו את כל אשר יש להימנע ממנו. וגם דברי הראב"ד הנז' לעיל גם אם גרסתו אינה עיקרית להלכה, אולם הסברא קיימת לעד. ואין שייך כלל שמי שהכניסה לחצירו דרך ביתו שיהיה אסור לו לנעול את ביתו, או שחובה עליו לפתוח כל היממה לכל נוקש ומבקש, והוא הוא תיקון העולם. ופשוט הוא שהפקר הוא מציאות של הפקר וזה עשה בעל החצר בהפקירו שהודיע זאת כאשר תלה שלט הפקר וביאר את כוונתו להדיא. וכמו כן אין באפשרותו לסרב כניסה שיבוא ויאמר שזה הבית הפרטי שלו, כיון שגם קרקע זו המובילה אל הפירות שהם הפקר, היא הופקרה לצורך ההגעה אל קטיף הפירות, אולם כאן נכנס תיקון העולם, שלא ישאיר את ביתו ואת חייו מופקרים, הן מבחינת ממון, והן מבחינת צניעות ועוד. ובוודאי שסברתו של הראב"ד קיימת שיש לחוש שירגיל אדם להכנס כל העת לבית חבירו. ולכן גם לא מסתבר שאם אדם רוצה או צריך לישון בלילה שיהיה חייב לקום ולפתוח כי יש אדם שרוצה ליטול מן ההפקר בכל עת ובכל שעה. ולענ"ד כל זה נמצא בתיקון העולם כמבואר בתו"כ. ושו"ר בכמה אחרונים שהסכימו כך להלכה ואין חובה לחייב גם בשעות הלילה לקום ולפתוח, והפקר היינו שיש אפשרות לקטוף בזמן שבני אדם קוטפים, וכך הוא לשונו של הגר"נ קרליץ בספרו חוט שני (פ"ד אות לז) לאחר שהביא משמיה דהחזו"א דשרי לשים פתק על המנעול שהפירות הם הפקר ואפשר לקבל המפתח במקום פלוני, הוסיף וכתב, שאין להגביל את זמני הכניסה לפרדס, אך הוסיף שאין צריך שיבואו כל הזמן כולל בלילה שהוא לא זמן שאנשים רגילים לקטוף, יעוי"ש. וכ"כ ראיתי שכתב הגר"י ליברמן בספרו שו"ת משנת יוסף (ח"ג סי' כט, לא) שלא חייבתו תורה לקום ממיטתו לפתוח לכל אחד שירצה, והוכיח דבריו מסוגיא של בור לפני מבור (חו"מ סי' קסט) יעוי"ש [וראיתי שהקשה על הוכחה זו בספר קדושת שביעית בפ"ח הערה 19 בד"ה ולא אכחד, שאין הדברים דומים ששם בחו"מ איירי במוכר שעל דעת כן מכר לו. אולם לא ידעתי מה ישיב על גינה בתוך גינה ובית לפנים מבית]. וכ"כ בישועות משה (אהרונסון סי' ל) שיכול לקבוע לשעות מסוימות. ובשביתת השדה כתבתי שכ"כ באור לציון (פ"ד סי' ד). וכ"כ הגר"מ גרוס בספרו שדה מרדכי (פט"ו בהערה אות יד) שאי"צ שיהיו כל היום בבית אלא יכתוב לשעות שאפשר להיכנס. וכן ראיתי שמביאים ממרן הגריש"א, ועוד ראיתי שדיברו בזה באחרונים. וכן נלענ"ד עיקר.

ו. שבבית וגינה פרטית כלל לא נאמר איסור נעילה וק"ו לפרוץ פרצות

אלא שלענ"ד יש מקום גדול להוסיף ולומר שבתוך ביתו או בגינה שבתוך ביתו, כל האי דינא של שמור יש לו דין שונה לחלוטין, ולא בזה נאסר הגידור, ולא בזה נאסרה נעילת המקום, ולא עליו נאמר שחייבים לפרוץ פרצות. שכל דינים אלו בשדה ובפרדס נאמרו ולא בבית הפרטי כלל ועיקר.

וראשית למדתי זאת מדברי הרמב"ם הכא (הל' כב-כג), ובדברי הרדב"ז כאן, שהנה כתב הרמב"ם את אופני השינוי שלא יעבור על איסור של בצירה לעבודת האילן, ולכן עליו לעשות שינוי וכגון ענבים שלא ידרוך בגת אלא בעריבה, ועוד. ומביא הרדב"ז את דברי הר"ש שכתב דכל מאי דאסרינן הכא היינו מן המשומר אבל מן המופקר שרי כי אורחיה, כדמוכח בירושלמי את ספיח קצירך לא תקצור

וכו׳ מן השמור בארץ אין את בוצר אבל בוצר את מן המופקר ע״כ. ומקשה על דבריו הרדב״ז, שהלא כל השדות הפקר הם בשביעית וכי איצטריך קרא שלא יבצור כדרך הבוצרים למי שעבר ושמר כרמו ולא הפקירו, ואפשר שמפני קושיא זו השמיט רבינו זה הירושלמי. ואפילו תימא דשמור הוא מה שבתוך הבתים או בגנות והכתיב את ספיח קצירך לא תקצור שלא תקצור כדרך הקוצרים וסתם קציר בשדה הוא ולא בבתים ובגנות ואפי׳ נמצא בגנות דרך עראי הוא ולא מוקמינן קרא אלא במה שהוא תדיר דהיינו גם במופקר. ואפשר לתרץ וכו׳, ורבינו לא הוצרך להזכיר דין זה לפי שהתבואה וכל הספיחים גזרו עליהם ואפי׳ ע״י שינוי אסור וכתב הדין גבי פירות האילן דסתם אילנות שמורים הם בבתים או בגנות אבל בזמן שהיו הספיחים מותרים אפי׳ שלא ע״י שינוי היו מותרים, עכ״ד. הרי שלמד בפשיטות שהנמצא בבתים ובגינות דינם כשמור, והרי כבר כתב הרדב״ז דלא איירי במי שעבר ושמר, אלא באנשים כשרים, ואם כן מדוע דינם כשמור ולא חשיבי עבריינים, אלא פשוט שהם אינם צריכים לפרוץ פרצות ולפתוח הדלת. אלא חייב להפקיר את הפירות ותו לא, וכל הרוצה ליכנס חייב לאפשר לו להיכנס לאחר שנוטל רשות. אולם אין כל חובה אחרת שאין דומה דין הגינה לדין הפרדס.

ועוד מצאתי רמב״ם להדיא על דין זה, והוא בהל׳ שמו״י (פ״ז ה״ד) וז״ל שם: ׳היו לו צמוקין של שביעית, וכלו הענבים מן השדה מן הגגות והפרדסים שהן הפקר אף על פי שעדיין יש ענבים בגפנים שבתוך החצרות אינו אוכל מן הצמוקין מפני ענבים אלו שבחצר, לפי שאינן מצויין לחיה׳. ומקור הדין הוא במשנה בשביעית (פ״ט מ״ד) שאוכלין על המופקר ולא על השמור, וביאר הרמב״ם שאיירי במה שנותר בבתים או בגנים שבתוך המדינה שזה שמור ואין החיה אוכלת שם. ולכאורה אי נימא דאיירי בשמור באיסור, מדוע כתב הרמב״ם דווקא אופן של חצירות, ולא הזכיר אופן של שמור גם בשדות ופרדסים? וכדברי הרמב״ם כן פירש הרע״ב, יעוי״ש. וראה בפירוש שושנים לדוד שאכן מהירושלמי כתב להוכיח דאיירי גם בשמור בשדה ואין אוכלים גם על השמור בשדות. ותמה על דברי הרמב״ם והרע״ב שהעמידו דווקא בגנים ולא גם בשדות. יעוי״ש בדבריו. אולם למעשה ברמב״ם משמע שבדווקא כתב כך הן בפירושו והן בהלכותיו, וצ״ל שאכן על השמור אין אוכלים, אולם החידוש שגם אם יש פירות במחובר שהם עצמם מופקרים, רק שהכניסה אליהם סגורה כי הם בתוך הבית, ואין אפשרות לחיה להיכנס ולאכול, בכה״ג לדעת רבי יוסי שם אוכלים על זה, ולדעת ת״ק לא אוכלים על זה, ופסק הרמב״ם כת״ק. ומצאתי הדברים כה״ג בדברי התויו״ט שם שכתב שתו״ד על המשנה שם ׳אבל נ״ל שזה שאמר ר׳ יוסי אף על השמור, ה״ק לא כדברי הת״ק שאוסר על כל שמור, אלא מצינו שרשאי לאכול אף על השמור, **ומיהו לא על כל שמור קאמר** דודאי ליתא דא״כ זמן ביעור אימתי, אלא מיהת יש שמור שיאכל עליו. **וממילא הפחות שבשמור** קאמר דתפסת מועט תפסת. והיינו בכגון מחובר באילן והאילן במקום שמור הוא עומד. מ״מ הואיל והפירות עדיין במחובר אוכלין עליהם. ולמדתי פי׳ זה בדברי ר׳ יוסי מלשון הרמב״ם בחיבורו פ״ז שכ׳ היו לו צמוקים של שביעית וכלו הענבים מן השדה מן הגגות והפרדסים שהם הפקר אף על פי שעדיין יש ענבים בגפני׳ שבתוך החצירו׳ אינו אוכל מן הצמוקים מפני ענבים אלו שבחצר לפי שאינן מצויין לחיה עכ״ל. וסובר אני שלא הוצרך להוסיף גפנים שבחצירות אלא לאפוקי מדעת רבי יוסי. ונמצאת למד שזו היא דעת רבי יוסי דמחובר בגפנים שבחצירות אף על פי שבמקום שמור הם עומדים אפילו הכי אוכלים עליהן ועל השמור בכיוצא בזה הוא שאמר שאוכלים עליו ולא על כל שמור. ע״כ. הרי שהוא מחלק בין השמור בחצר לבין כל שמור שבשדה ובפרדס, וכאמור כן מוכרח בדברי הרמב״ם.

ואמנם המלאכ״ש על המשנה הביא מהירושלמי שהשמור דאיירי הכא, שעבר ושמר באיסור ועבר על מ״ע של תשמטנה ונטשתה. אולם כד תעי׳ בשאר מפרשי הירושלמי לא תמצא דאיירי ששמר באיסור, אלא גם הם כתבו לחלק כעין האמור לעיל ברש״ס על דברי המשנה שם מביא את דברי

הרמב"ם לחלק בין שדה לבין חצר, ובתחילת דברי הגמ' שם כתב 'והאי חצר לאו שדה הוא, והתורה שדה קאמרה'. וכן ראה במהר"א פולדא שם שגם כתב לבער בין המופקר בשדות לבין השמור בגינות.

למעשה, נראה ברור שהעיקר להלכה שדין לפרוץ פרצות, או להשאיר פתוח, לא נאמר כלל על חצירות סגורים שסביב הבית, וק"ו שלא בגוונא שהכניסה לגינה היא דרך הבית, או בתוך הבית עצמו, כגון על הגגות תחת כיפת השמים, שבכל כהאי גוונא, גם המכילתא לא כיוון את דבריו. וממילא ודאי דלכתחילה לא נאמר כלל דינים אלו לגבי חצר ובית, ושם נשאר חובת הפקר הפירות, וכל הרוצה ליטול, צריך ליטול רשות וצריך בעל הבית לתת לו להיכנס, שיקטוף הנצרך והמותר לו על פי ההלכה, ובוודאי שבכה"ג שרי לכתחילה להגביל שעות, לשעות וזמנים שבני אדם רגילים ויכולים להכניסם.

וכעת מצאתי דברים ברורים, שכתבם הרב בעל דרך אמונה על הרמב"ם שם (בביאה"ל על הר"מ), שלאחר שהביא מדברי מרן החזו"א (שביעית סי' יד סק"ד) דמותר לנעול שדהו לפני בהמה וחיה. הוסיף: בזה"ל: 'וכ"ש חצירות שמותר לנעול רק שאם אדם יבא ליטול יתן לו להכנס, ואטו אם יש לו זרעים או אילן בביתו חייב לפרוץ ולהכניס כולם לביתו והרי יגנבו לו את כל הבית, אלא שצריך ליתן להם רשות כשירצו ליטול, ולפי"ז י"ל דבאמת בחצירות אין החי' יכולה לבוא, ואף על גב דגם בשדה מותר למנוע את החיה, מ"מ כיון שצריך לפתוח השער ממילא יכולה החיה להכנס לפעמים, משא"כ בחצירו שא"צ לפתוח רק שיתן רשות להכנס למי שרוצה אין החי' יכולה להכנס. **ומ"ש במכילתא מן התורה פורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם, י"ל דהיינו בשדה שעומדת לזריעה ולנטיעה, אבל בחצר שעומדת לתשמיש אלא שבמקרה נטע בה נטיעה אפשר שא"צ לפרוץ מן התורה כדי שלא יחריבו לו את כל הבית שזה אינו הפקר וסגי שיתן רשות להכנס כשאחד רוצה ליטול פירות** וכו'. וי"ל דרבנו למד זה כונת המשנה אין אוכלין על השמור אין הכונה על עוברי עבירה **רק על חצירות שמדינא שומרים שם** שלא תכנס החי' ומ"מ אין אוכלין על זה כיון שאתה גרמת לה שלא תאכל כי אם היתה יכולה להכנס שם היתה אוכלת את זה זה מיקרי כלה לחי' ובזה מדוייק לשון רבנו כאן. עכת"ד. וכמו שכתבנו לעיל כן נראה בבירור בדברי התויו"ט, ולכאורה בדברי הרש"ס ומהרא"פ ועוד.

העולה לדינא:

א. מצות עשה מן התורה להשמיט [להפקיר] כל מה שתוציא הארץ בשנה השביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה.

ב. אסור למנוע מאנשים להכנס לחצירו, גם אם לא לוקח הפירות לעצמו וקוטפם ומחלקם לעניים.

ג. אם הפקיר כדת וכדין, ורוצה לסייע לאנשים, וקוטף הכל ומניח ברשות הרבים או במקום ציבורי שיקחו ויאכלו, כתב במעדני ארץ (סי' ז אות ב) דשרי.

ד. במכילתא שנינו, שמעיקר הדין היה צריך לפרוץ פרצות בגדר המקיף את השדה, אולם מפני תיקון העולם גדרו חכמים שאין צורך בכך, ובפנים הבאנו כמה טעמים מהו תיקון העולם. והנה מטרת הפרצות כתבנו לדון האם הוא כדי שיהיה ההפקר ניכר, אך איננו יסוד שבלעדיו איננו הפקר, וממילא אפשר שהוא רק מדרבנן ולא מן התורה, שמה"ת די שהוא מופקר ויש גישה לכל דיכפין, או שהוא מן התורה דחייב לפרוץ פרצות וזה צורת ההפקר של שביעית. ובתקנת חכמים, לפי הצד הראשון אין כאן כל ביטול עשה, ולפי הצד השני יש מקום לומר שיש כח ביד חכמים להפקיע בשב ואל תעשה. ומ"מ לאחר התקנה, לכו"ע אין צריך לפרוץ פרצות. ובמשנה שנינו שאת הגדר בשביעית מתקן כדרכו, כי אין מכוונים לשמירת הפירות אלא לשמר את

הקרקע שהתירו לשומרה מפני תיקון העולם. אולם לנעול את הדלת ולא לאפשר גישה הדבר אסור ומבטל בזה מצוות עשה. ויש מי שהתיר אף להושיב שומר למנוע מן הגויים לאחר התקנה, אולם לא את עניי ישראל. ולכאורה אם מותר גם לבנות ולהעמיד שומר אם כן התירו גם בקום ועשה, ולכן יש מי שכתב שהכח ביד חכמים הוא רק בזה"ז ששמיטה היא מדרבנן.

ה. המל"מ הביא מדברי הראב"ד שכתב שגם כאשר זה הפקר, מכל מקום יטול רשות מהבעלים, והטעם, כדי שלא ירגיל את עצמו כן בשאר השנים. ובפנים הבאנו אם הדין להלכה, אולם הסברא היא אמת, ומצטרפת לתיקון העולם.

ו. כשיש חשש מגנבים ומזיקים ושאר מרעין בישין יהיה מותר לנעול ולכתוב היכן אפשר ליקח המפתח ולקחת מן ההפקר.

ז. הבאנו שיש האומרים שצריך להיות זמין כל העת וכל הזמן ובין ביום ובין בלילה כדי לפתוח לכל מבקש ונוקש, שאל"כ דינו כשמור ולא הפקר. ובפנים הבאנו את הנלענ"ד שאין זה כך אלא יכול לקבוע לשעות מסוימות וכמקובל אצל אנשים בזמנים ובשעות מסוימות. והבאתי שכ"כ רבים מגדולי הפוסקים האחרונים, והוא הנקרא 'תיקון העולם' וראה עוד בפנים.

ח. כתבנו לדייק מלשונות הראשונים ומדעת רבינו הרמב"ם, שאין כלל איסור לנעול את ביתו, הגם שיש לו שם חצר או גינה שיש בה פירות. וכן אין איסור לנעול את הבית הגם שיש למעלה על הגג אילנות תחת כיפת השמים. ומלכתחילה לא נאמר דין 'לפרוץ פרצות' בתוך חצר ובית, ואם הפקיר לפני שלושה ומאפשר לאנשים להיכנס לאחר נטילת רשות, חשיב מופקר לכל דבר, להוציא דין הביעור שאין אוכלים על השמור בגינות, כיון שסו"ס אין החיה יכולה להיכנס ולאכול, אולם לשאר דינים חשיב מופקר, הגם שהמקום נעול, ורק כשיש מבקש הוא פותח לו.

כל זה הוא הנלענ"ד בסיכום סוגיא זו, והיי"ת יצי"מ וימ"ן.

בברכה
שניאור ז. רווח

ספירת הימים לקבלת התורה

ומדרש אגדה למה תלה הכתוב יום חג שבועות בספירה מה שאין כל בכל המועדות לפי שכשנתבשרו ישראל לצאת ממצרים נתבשרו שהן עתידין לקבל [את] התורה לסוף חמשים יום ליציאתן שנאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה הרי הנו"ן של תעבדון יתירה לומר לך לקץ חמישים יום תעבדון את האלהים שתקבלו את התורה וישראל מרוב חיבה היו מונין בכל יום ויום ואומרים הרי עבר יום אחד ויום שני וכן כולם שהיה נראה בעיניהם כזמן ארוך מתוך חיבתן הגדולה על הדבר לכך הספירה נקבעה לדורות.

שבולי הלקט (סדר עצרת סימן רלו)

הרה"ג
משה יהודה לנדאו
שליט"א

מרבני המכון

שימוש והנאה מגינה שנעבדה ונזרעה בשביעית[א]

שאלה: התארחנו בשנה זו [שנת שמיטה] בצימר בצפון. מלבד יחידת הדיור כלל הצימר גם גינה מטופחת ומושקעת שיש בה דשא מטופח, עצי פרי וסרק לנוי ולצל, וצמחי מאכל, ריח ונוי.

בעלי הבית יהודים מאירי פנים, אבל לצערינו אינם שומרים שמיטה ומתוך דבריהם למדנו שהם גוזמים ענפים, מכסחים את הדשא, משקים השקיה מלאה, מנכשים את צמחי הבר ומוסיפים דשנים כבכל שנה. בנוסף, התברר לנו שאחד מהעצים וכן מקצת מהדשא ומהצמחים, ניטעו בגינה בשנה זו.

האם מותר לנו ליהנות מהדשא הנעים, מהנוי הצומח ומצל האילנות, האם מותר לנו לאכול מהפירות והצמחים?

*

פירות של הנעבד והנזרע באיסור - במשנה בשביעית פ"ד מ"ב נאמר: שדה שניטייבה [שנחרשה באיסור בשביעית], ב"ש אומרים אין אוכלים פירותיה בשביעית, וב"ה אומרים אוכלים. והלכה כב"ה. וכן פסק הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ד ה"א).

יתירה מכך, מבואר ברמב"ם שלא רק בעבודות להשבחת הקרקע לא נאסר הפרי, אלא אף כשהזריעה עצמה היתה בשביעית, והפרי הוא תוצאה ממעשה האיסור, לא נאסר הפרי, שכך כתב הרמב"ם (שם הט"ו) לגבי פול המצרי שיש חילוק בין אם זרעו לזרע או לירק, בשישית או בשביעית: "עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית... ואם זרעו לירק, הואיל ונלקט בשמינית בין ירקו בין זרעו מותר...". הרי שאף שהיתה זריעה באיסור שביעית מותר הפרי. מקור דינו של הרמב"ם הוא בירושל' שביעית פ"ב סוף ה"ח. גם בתשובותיו (פאר הדור סי' טו) כ' הרמב"ם שחוזר בו ממש"כ בפיה"מ פ"ו מ"א, ואין איסור למה שנזרע בשמיטה. וכ"כ תוס' הרא"ש לפרש את המשנה הנ"ל.

אמנם, הראב"ד (שם פ"ד הט"ו) השיג על הרמב"ם שם שהתיר הנלקט בשמינית כשאין לו קדושת שביעית אף שנזרע בשביעית. לכאורה כוונתו להקשות שמאחר שאין לזורע בשביעית שום היתר, א"כ גם הפרי אסור, אא"כ זרעו גוי, או במקום שהשביעית מדבריהם. ונראה שאת הירושלמי לגבי נוטע בתוך שלושים לשמיטה שהפירות מותרים, יפרש הראב"ד שרק בניטע בשישית הפירות מותרים, ולא בניטע באיסור שביעית. והירוש' הנ"ל בה"ח לגבי פול המצרי מפרש כנראה בנזרע ע"י גוי או במקומות שהשביעית מדבריהם. עוד יש להוסיף שבתמים דעים כתב הראב"ד שפירות מאילן שניטע או מיבול שנזרע בשביעית אסורים מהתורה, מדין "לא תאכל כל תועבה (דברים פי"ד פס' ג)", ודרשו (חולין קיד:) - כל

א. הערת מערכת - מאמר זה מובא כאן בתמצות עקב מגבלות מקום. במהדורה הדיגיטלית מתפרסם המאמר המלא עם הרחבות וביאורים נוספים.

שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל. וכ"כ הפרישה (חו"מ סי' קמא ס"ק יג). וראה גם בביאור הגר"א על הירוש' שביעית פ"ט ה"א כת"י ב. גם בכפתור ופרח (סי' מז, מובא בכס"מ פ"ד הכ"ט) כתב שאסור מדאורייתא.

אמנם מצינו ראשונים נוספים שמחמירים ואוסרים ואפילו באילן שניטע בשישית פחות מל' יום לפני שביעית. ז"ל מהר"י קורקוס בסוף פ"ג: "אבל הרמב"ן וקצת מהראשונים נראה שסוברים שהפירות אסורים, כיון שעל ידי איסור באו, והיה חייב לעקור".

הרי לפנינו מח' ראשונים לגבי היתר הפירות כשנזרעו או ניטעו באיסור גמור. אמנם כשזרעו גוי [כנראה אפילו כשזרע בשדה ישראל], או במקום שהשביעית מדבריהם, נראה שמודה הראב"ד שהפירות מותרים [ואפשר שגם הרמב"ן מודה]. ולהלכה נקטינן לכאו' כדעת הרמב"ם וכפשטות הירוש', אע"פ שלמחמיר יש מקום להחמיר בזה, ובפרט מאחר שיש סוברים שהוא איסור תורה.

יש להוסיף שיש שאסרו את פירות הנזרעים בשביעית מפני שנוקטים לדינא שגם כששמור ונעבד נאסרים הפירות, אבל כל דברינו לדעת הסוברים ונוקטים להלכה שבנעבד לא נאסר הפרי, האם אעפ"כ פרי הנזרע יהיה אסור.

מעשה שביעית - בדעת הרמב"ם הסובר שהפירות מותרים באכילה צ"ב מדוע לא ייאסרו הפירות מצד מעשה הנעשה באיסור שקנסו חכמים, כשם שלגבי מעשה שבת פסקו הרמב"ם בהל' שבת פ"ו הכ"ג, ובטושו"ע או"ח ריש סי' שיח: המבשל בשבת [רמ"א - או שעשה אחת משאר מלאכות] במזיד אסור לו לעולם, ולאחרים מותר למוצ"ש מיד. ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד. ובמשנ"ב בביה"ל כ' שבמזיד אין מי שמקל בו ביום אפילו בדרבנן.

ולכאורה לפי זה צ"ל שמה שנזרע או ניטע בשביעית במזיד יהיה אסור לעובד לעולם, ולאחרים לכה"פ ייאסר בשנת השמיטה עצמה, כשם שבשבת אסור בו ביום לכו"ע.

לענין שביעית ודאי צ"ל אסור, ויתכן שאף חמור מיניה, שהרי במשנה שם נאמר: הנוטע בשבת שוגג יקיים, מזיד יעקור, ובשביעית בין שוגג בין מזיד יעקור. ולהלכה פסק הרמב"ם בהל' שמיטה פ"א הי"ב שבשביעית יעקור אפילו בשוגג, מפני שישראל חשודים על השביעית, ויטע במזיד ויאמר שוגג הייתי [טעם נוסף נאמר בגמ' משום מונים, ואכמ"ל]. ובפשטות אין הבדל לפי טעם זה בין נטיעה לזריעה, ובשניהם יעקור, וכפי שכ' הראב"ד הנ"ל. וכ"כ בערוך השלחן זרעים סי' יז ס"ב, ועוד אח'.

מדוע א"כ מותרת אכילת הגידולים שנזרעו בשביעית, וכפי שכ' הרמב"ם שם הט"ו?

וראיתי שהר"ש סירילו (על הירוש' שביעית פ"ב סוף ה"ח) כתב ליישב את הרמב"ם שרק בנוטע נאמר שיעקור משום טעמא דמונים לערלה, אבל בזרעים [באופן שאינו אסור משום ספיחים, כמו שאופן המו' ברמב"ם] א"צ לעקור אפילו זרע בשביעית, ומוסיף: דירק כי חי ממי שנה הבאה כעקר דמי. וכ"כ במרה"פ פ"ב סוף ה"ה. גם במקד"ד (סי' נט אות ג ד"ה כתב הרמב"ם) כתב ליישב שרק בנטיעה יעקור בשביעית, משום שכל הזמן גדל ונהנה ממעשיו, משא"כ בזריעה, ימתין במוצאי שביעית בכדי שיעשו ודיו. וכעת ראיתי שבד"א בביהה"ל על הרמב"ם שם מוכיח מהתוס' (ר"ה יז:), ותו"י (יבמות פג.), ור"ש (שביעית פ"ב מ"ו), שגזירת יעקור היא גם על זרעים. אלא שכדי ליישב את הרמב"ם כ' שאפשר שסובר שבזרעים אין חיוב לעקור בהם.

עוד נראה לבאר שאף שיש חיוב לעקור גם זרעים [כדברי בעלי התוס' הנ"ל], מ"מ אם לא עקרם סובר הרמב"ם שהפירות מותרים [וכמוש"כ מהר"י קורקוס והכס"מ], שאע"פ שהמבשל בשבת אסור התבשיל, מ"מ בנטיעה שגזרו לעקור לא גזרו על הפירות משום מעשה שבת. והיינו שחכמים שקנסו על מעשה שבת קנסו בכל איסור לפי עניינו - המטביל כליו לא ישתמש בהם בשבת, המבשל לא ייאכל התבשיל, שדה שניטייבה או נתדיירה לא תיזרע בשנה הבאה, אבל פירותיהם שהשתבחו ממעשה שביעית מותרים אפילו בשנה זו, ואילו בנוטע חיובו הוא עקירה, ודי בגזירה שייעקר הנזרע באיסור ולא גזרו על הפירות. ומצאתי שכ"כ הגרש"ז אוירבך זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סוף סי' ה) לענין שבת, שאע"פ שהנוטע חייב לעקור, מ"מ הפירות יהיו מותרים, וראייתו משביעית מהרמב"ם הנ"ל.

מעשה שביעית לעושה עצמו - ומ"מ גם לסוברים שהפירות מותרים יש לדון שלעושה האיסור עצמו הם יהיו אסורים, וכשם שבמעשה שבת אסור לעושה. וכן ראיתי שבראב"ד (בתו"כ בהר פר' א אות ה) כתב לגבי שדה שנטייבה בשביעית באיסור שאף שנפסק שאוכלים פירותיה בשביעית, כב"ה (פ"ד מ"ב), מ"מ לבעלים אסורים הפירות, שהרי קנסו את המטייב שלא לזרוע במוצאי שביעית, וא"כ בודאי שהפירות נאסרים לו. גם הרש"ס (על המשנה שם) כתב שמה שהתירו ב"ה את הפירות היינו לאחרים, "אבל לרשע העובר פשיטא דאסירי...". ואם בניטייבה אמרו כן, כ"ש בנזרעה.

למי שנעשה עבורו - ולאור הנ"ל יש לעיין האם יש להתייחס לאורחים כמי שנעשו העבודות עבורם, ומשום כך תהיה ההנאה אסורה להם כשם שאסורה לעובד עצמו? אלא שלענ"ד אינו כן, שכן כבר כתב במשנ"ב (שם סק"ה) שכשהחמירו במעשה שבת על העושה במזיד, לא החמירו על מי שנעשה בשבילו.

מעשה שביעית לאחרים בשביעית עצמה - ועוד יש לעיין אפילו לשיטה זו שהפירות מותרים [לכה"פ לאחרים], האם מותר לאוכלם בשנה השביעית עצמה, או שיש לדמות זאת למבשל בשבת שלהלכה לא ייאכל בשבת עצמה בין לו בין לאחרים אפילו בישל בשוגג, ובמזיד לכו"ע? ובדר"כ אין נפ"מ, שאם הוא ירק, אסור משום ספיחין, ובפירות גם אם גדל אסור משום ערלה. אמנם ישנם כמה נפ"מ, כגון באופנים ובמקומות שאין איסור ספיחין. ולפי מש"כ בשם הראב"ד והרש"ס הנ"ל שלנוטע עצמו אסורים הפירות, כדין מעשה באיסור, א"כ יתכן שגם ההיתר לאחרים דומה לשאר איסורים, ולכה"פ במזיד אינו מותר שביעית עצמה.

לסיכום הנ"ל: הנוטע בשביעית אפילו בשוגג יעקור. דעת הראב"ד והרמב"ן שגם הפירות שגדלו אסורים. ולהרמב"ם זרעים שנזרעו בשביעית מותרים אם אין בהם קדו"ש [זרעו לירק ונלקט בשמינית מותר לאחר חנוכה]. יש שפירשו שלא נאמר דין יעקור בזרעים כלל ולכן הפירות מותרים. וי"מ שחייב לעקור אבל הפירות מותרים [גם באילן כשאינו ערלה]. וי"א שבכל גווני לנוטע שעבר במזיד נאסרים הפירות, ורק לאחרים מותר. ויש לדון האם בשביעית עצמה יהיו הפירות מותרים להם.

*

עתה נשוב לדון בפרטי השאלה למעשה.

מקצת מהעבודות הנעשות בגינה הפרטית, ומאותם שנמנו בשאלה, עובר העושה אותם על איסורים דרבנן, ואפשר שאף על איסורי תורה [אלא שבזה"ז שמיטה מדבריהם], ומקצתם מותרים בשביעית באופנים מסוימים, או שיש מחלוקת לגבי היתירם. כאמור לעיל, קנסו חכמים קנסות שונים את העושים באיסור, אבל כשנחלקו האם אסור כתבו הפוסקים לענין מעשה שבת שלא קנסו (משנ"ב סי' שיח סק"ב בשם הפמ"ג, ע"ש). אלא שהשאלה אינה לגבי בעלי המקום ומעשיהם, אלא למתארחים שם, האם מותרים בהנאה לאחר שנעבדה.

ודע, הנה יש בשאלה שלפנינו שאלות נוספות לדון בהם, כגון: האם דינם כמזיד או כשוגג, כתינוק שנשבה או כמומר. האם כשעושים ע"מ למכור החמירו וא"כ האם יש לדונם כעושים את הגינון ע"מ למכור. מחזיק ידי עוברי עבירה, וצדדים נוספים שלא עמדנו כאן עליהם. וד"ת עניים במקום זה ועשירים במקו"א.

למעשה, הנה רוב העבודות הנעשות הינם בכלל של "נעבד", שכאמור לעיל נוקטים להלכה שהפירות לא נאסרים. ואפילו נטיעות שנקנו בשביעית והועברו ממקום אחר עם הגוש כמקובל כיום, אם יכולים לחיות בגושם זמן רב, לכאורה אינו בהגדרת נזרע אלא נעבד. אמנם אם ניטע אילן ללא הגוש, או אף עם גוש שיכול לחיות עמו זמן קצר בלבד [אף שלענין ערלה כשיכול לחיות יד יום בגושו הכריעו החזו"א ועוד של"צ למנות שנות ערלה מחדש, כמבואר ב"עץ השדה" פ"ז ס"ב] הרי זו נטיעה בשביעית. ואף שכפי שהרחבנו לעיל דעת הרמב"ם שמותרים הפירות, מ"מ העלינו ספק האם בשביעית עצמה יש לאסור את השימוש, וכדין מעשה שבת במזיד שלכו"ע אינו מותר אלא לאחר השבת אפילו לאחרים. וצ"ע.

אמנם בדרך כלל אין נפ"מ בזה, משום שזרעים ושאר צמחים אסורים בלא"ה משום ספיחים, ואילו פירות אילן בלא"ה אסורים משום ערלה. אמנם נפ"מ באילן שהועבר שיכול להחזיק בגושו זמן קצר, כנ"ל, וכן באילן שניטע לסייג לקורות ולעצים.

פרחי נוי ודשא - וכמו כן, במקרה שלפנינו יש לדון על פרחים שניטעו לנוי, ליהנות מהנוי או להריח בהם, וכן בדשא שהונח/ נשתל בשביעית, שדשא שאינו עומד למאכל בהמה אין בו קדושת שביעית, ולא איסור ספיחין, מ"מ יש לדון האם יהיה איסור ליהנות ממנו כישיבה עליו וכדומה [הנאה שלא היתה אילולי הדשא], משום מעשה שביעית בשנת השביעית?

ואף שכיום לא מצוי ששותלים זרעי דשא, אלא קונים מרבדי דשא מוכנים, מ"מ יש בזה איסור גמור של זריעה.

הנאה ממראה וריח וכדו' - ויש לעיין שמא גם עה"צ שנאסר מעשה שביעית כנ"ל, מ"מ היינו דווקא בשימוש בגופו של דבר, אבל ליהנות ממראהו ומריחו או ליהנות על גביו ולא ממנו עצמו לא נאסר?

אלא שלגבי שבת נאסרו גם הנאות כאלו, וכמוש"כ בפמ"ג במש"ז סי' רנב סק"ז כ' שאם נכרי תיקן בשבת שעון שמשמיע קול עבור ישראל, אפשר שאסור לשמוע את קול השעון, כדי לדעת את השעה, אף שאין ממש בשמיעת הקול, והביא ראייתו ממה שאסור ליהנות מנר ומאור שהדליקו באיסור. ובשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' קז אסר משו"כ לשמוע חדשות המשודרות בשבת באיסור, וכ"פ הגרשז"א ועוד רבים. וכן נאסר ליהנות מתמונות המצולמות בשבת, וכדו'. ולפי זה אם נימא שמעשה שביעית במזיד נאסר כמעשה שבת לכה"פ בשביעית עצמה, לכאורה יהיה אסור ליהנות מהדשא. וכן יש לדון שלא ליהנות בשביעית מפרחי נוי שנזרעו בשביעית באיסור.

*

לסיכום:

א. להלכה נוקטים שהנעבד בשביעית אינו נאסר, ולכן רוב הפעולות הנעשות בגינה אינן אוסרות את השימוש בגידולים, אף אם זיבלו וזימרו או כיסחו שלא כדין [ומקצת מהעבודות באופנים מסוימים מותרות, או שיש מח' בהיתירם]. ואפילו אם העבירו מעציץ נקוב לאדמה אילן עם גוש ויכול היה לחיות בו גם ללא נטיעתו, דינו כנעבד ולא כנזרע.

ב. צמחים שנזרעו בשביעית באיסור, ואין בהם איסור ספיחין, וכן דשא שנזרע, או מרבדי דשא ודומיהם שהונחו בשביעית, וכן אילן שניטע חשוף שרשים, או שהועבר לאדמה מעציץ שאינו נקוב [אף שלענין ערלה מסתפק בחזו"א אם ניתן למנות את השנים שבעציץ], וכן אילן שהועבר מהמשתלה עם גוש שיכול היה לחיות בו זמן קצר [אף שלענין ערלה נקטינן שכשיכול לחיות בו יד יום, ממשיכים את המנין הקודם], עובר באלו על איסור זריעה או נטיעה בשביעית, וכאמור לעיל יש מהראשונים שהחמירו בזה יותר מבנעבד, אולם דעת הרמב"ם שגם בזה הפירות מותרים אף שיש חיוב לעקור, ויש שכתבו שלדעת הרמב"ם החיוב לעקור אינו אלא באילן כשמונים שנות ערלה מהנטיעה, כדלעיל.

ג. יש שכתבו [ראב"ד ורש"ס בשיטתם] שלנוטע עצמו יהיו הפירות אסורים לעולם.

ד. כתבנו לדון האם גם לאחרים יהיה איסור לאכול מהפירות הנ"ל בשביעית עצמה [באופן שאין בו ערלה], או ליהנות מהדשא או מצמחי הנוי אף שאין בהם קדו"ש וספיחין, מדין מעשה שביעית בשביעית עצמה, כשם שמעשה שבת במזיד נאסר לכו"ע בשבת עצמה.

ה. המתארחים בצימר ונהנים מהגינה שנזרעה וניטעה באיסור דינם לכאורה כאחרים, ולא כעובד עצמו, כנ"ל.

-למעבר למאמר זה בתוספת ביאורים והרחבות לחץ כאן-

הרה"ג
דניאל רווח
שליט"א

רב קהילת 'בית דוד' אלעד
ומרבני בית ההוראה שע"י במכון

הזכיר שתי ברכות בברכה אחת

חז"ל קבעו ברכה מיוחדת ומבוררת לכל מין מאכל. במאמר שלפנינו נדון במי שברך בא"י אמ"ה וחתם בשתי ברכות שונות.

ראשית נצטט ממה שכתב הגרי"ח בספרו עוד יוסף חי (פר' וישב) וז"ל 'אם קודם מתיר אסורים שכח ובירך זוקף כפופים אך בעת אומרו זוקף כפופים נזכר וסיים ואמר מתיר אסורים, וככה יצא ונישמע מפיו זוקף כפופים מתיר אסורים תכופים... אע"פ שלא הזכיר בפיו בא"י אמ"ה אלא פעם אחת נחשב לו זה שתי ברכות ועולין לו למנין י"ח ברכות בחשבון שתים כהלכתן, וכן עולים בחשבון מאה ברכות כשתים... ויש להאריך בזה' עכ"ל.

ויש לדון א. האם חידוש זה נאמר גם על ברכות הנהנין שאוחז מאכל בידו, וכגון אם רצה לאכול עוגה ותפוח ובירך העץ, ונזכר שצריך להקדים מזונות והמשיך ואמר גם ברכת מזונות וכך היתה ברכתו אמ"ה בורא פרי העץ בורא מיני מזונות האם יצא ידי שניהם לפי דברי הגרי"ח, או י"ל שכאן בברכות הנהנין שאוחז הדבר בידו אינו יכול לחזור ולהוסיף. ב. בעצם חידושו של הגרי"ח יש לתמוה כיון שבירך ברכה כהוגן וכבר חלה איך יכול להוסיף עליה וכן מה שמביא ראיה שם מטעה בספירת העומר שסגי בחתימה אפילו בלי כוונת פתיחה [וכמו שמוכח במרן גם בסימן ר"ט], הריכאן הברכה כבר חלה על מין אחד.

והנה במ"ב (מ"ו ס"ק כ) פוסק. וז"ל 'אם הקדים ברכת זוקף כפופים ובתוך כדי דיבור סיים מתיר אסורים דאף דלא יצא בזה רק ברכה אחת והיא ברכה ראשונה של זוקף כפופים אפ"ה לא יברך שוב מתיר אסורים [פמ"ג בסימן ר"ט]'. וכן מפורש במג"א שם ס"ק ה. וצ"ע בדברי הגרי"ח שהם דלא כהמג"א והפמ"ג. ולפסק המ"ב במקרה הנ"ל אין לו רק ברכת העץ ויחזור לברך מזונות. (ומ"מ שלא יחזור לברך מתיר אסורים, מפני שאחרי שנתן הודעה שנזקף לגמרי, כלול בזה גם מתיר אסורים וכמבואר שם בשו"ע ובמ"ב).

ומצאתי בכה"ח בסימן מ"ו שכתב גם כדברי הגרי"ח וביאר בטעם הדבר 'הכא דהוא צריך לשניהם ונכללו שניהם בברכה אחת י"ל דיצא ידי שניהם וכמ"ש מרן ז"ל ביו"ד סימן של"א סעיף ע"ח המפריש תרומות ומעשרות זה אחר זה מיד כוללן בברכה אחת, ואע"ג דבשאר ברכות לא עבדינן הכי אלא מברכין כל אחת בפ"ע, שאני הכא כיון שכבר נכללו בברכה אחת שניהם והוא מחויב עתה בהם י"ל יצא ידי שניהם' עכ"ל.

ונראה לומר שזה עומק כוונת הגרי"ח, כיוון שמחויב בשניהם הרי שזו ברכה טובה שמחויב בה מה בכך שלא כיון בתחילה, הרי זאת מצאנו שבדיעבד סגי בסיום כהוגן. וקרוב הדבר לאמר שגם המג"א והפמ"ג יודו שאם עשה שלא כהוגן וכיוון מתחילה לברך גם זוקף כפופים ומתיר אסורים

ולהזכיר שניהם בברכה אחת, אה"נ שיש בידו שתי ברכות וכמו בתרומות ומעשרות. אלא שהבא"ח והכה"ח ס"ל שה"ה בלא חשב בתחילה אלא שלבסוף סיים בשניהם דיצא.

נזכר בעודו מברך שכבר ברך

נדון נוסף שיש לדון בו, בבירך על פרי שבידו ואחרי שאמר אלוקינו מלך העולם נזכר שכבר בירך, האם יכול ליקח דבר מאכל אחר ולסיים עליו את הברכה. ובמחברי זמנינו הביאו שבאשל אברהם מבוטאשט סי' ר"ט ובשאלת רב משם הגר"ח קניבסקי זצ"ל שיכול לסיים הברכה על דבר אחר ובספר זאת הברכה (פרק כד') משם הגריש"א זצ"ל שלא יסיים על משהו אחר ויאמר בשכ"מ ע"ש.

ולכאורה דבר זה יש לפשוט ממה דאיתא במרן ס"י רו בנטל פרי בידו לאוכלו ובירך עליו ונפל ונמאס אינו יכול ליקח אחר, אפילו שהיה בדעתו ומונח לפניו מאותו המין. ולאחרונים דוקא בלא היה מונח לפניו והכי קי"ל משום סב"ל וכמבואר במ"ב שם ומשמע שבאנו לפניו לכו"ע אינו יכול ליקח אחר. ויש לדון האם מיירי שהגיע עד מלך העולם ואז נפל או דוקא בסיים שאמר ברא פרי העץ ואה"נ ובלא סיים את הברכה לגמרי יוכל לסיים על פרי אחר.

והנה בב"י שם כתב מפורש בשם הרא"ש שאפילו הגיע רק אמה"ע כבר אינו יכול ליקח אחר כשנפל מידו וא"כ כ"ש שאינו יכול לסיים הברכה על משהו אחר. וז"ל הרא"ש שם סימן כ' 'מ"מ למדים מירושלמי זה שאם היו פרות לפניו ודעתו לאכלם ונטל אחד מהם ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך ברכה אחרת על הפרות שיאכל תחילה בשכמל"ו על הברכה שעשה לבטלה וי"א שזהו לאחר שאמר אמה"ע אבל אם לא אמר אלא בא"י בלבד יסיים ויאמר למדני חקיך'.

אלא שמהט"ז בס"י תפט מבואר לא כך, שכתב בחשב במשך כל הברכה על ספירת יום מסוים, תלוי אם חשב עד שאמר אמה"ע יכול לסיים את היום הנכון כשנזכר ואם כבר אמר על ספירת העומר במחשבת טעות לא יסיים שלא עלתה לו הברכה ויחזור לברך וכתב הט"ז ראיה מההיא דתורמוס וכוונתו לדין הנ"ל בנפל מידו. מבואר בדבריו דההיא דתורמוס דנפל מידו מיירי בסיים את כל הברכה אז אינו יכול ליקח אחר ואם כן לדבריו י"ל דאם יסיים את הברכה על משהו אחר יעזור ובזה נחלקו פוסקי זמנינו.

ואינו ענין להא דמבואר בס"י ר"ט במ"ב סק"ה שאפילו טעה וחשב שהשכר הוא גפן וסיים בורא פרי הגפן וניזכר יכול לשנות ולאמר שהכול התם שאני שמשנה את הבכה על מה שבידו שעליו חשב לברך אבל ליקח אחר לאחר גמר הברכה אינו יכול ודו"ק

העולה מהדברים:

א. הקדים ובירך זוקף כפופים ונזכר והוסיף מתיר אסורים וה"ה בשאר ברכות השחר. לבני אשכנז אין בידו אלא ברכה אחת והיא הראשונה ולבני ספרד יש לחוש לסב"ל שלדעת הבא"ח והכה"ח יש בידו שתי ברכות ואין לחזור ולברך את השניה שהזכיר.

ב. בירך על פרי העץ והגיע לאמ"ה וניזכר שכבר ברך עליו ורוצה להניחו ולקחת פרי האדמה ולסיים עליו את הברכה, נחלקו בזה פוסקי זמנינו ויותר נראה שאינו יכול לסיים כן וכדמוכח בראש"ש שהביא מרן בב"י.

ג. באופן שכבר סיים את הברכה ואמר בורא פרי האדמה ונזכר שהקדים לברכת העץ שהיה לפניו והמשיך לומר בורא פרי העץ גם לבא"ח והכה"כ יש בידו רק את ברכת האדמה.

מעמד ביעור מעשרות בלב ים

אמת מה נהדר היה מראה חיבוב קיום מצוות ביעור מעשרות. ערב שביעי של פסח לפני הצהרים, נמל יפו, תכונה ניכרת מכל עבר. תלמידי חכמים ואברכים מופלגים אשר הצליחו לשריין מקום נראים צועדים לעבר ספינת 'סבבה' אשר עגנה בראש מורם מחכה לתפקיד שנדמה יועד לה מאז בואה לעולם. רבני קהילות ומרביצי תורה מגיעים בהתרגשות לקראת היותם חלק מקיום המצוה. מה לכם פה ומי לכם פה. זר לא יבין זאת. צוות הספינה מחכה בדריכות לבואם ההיסטורי של רבני ישראל בראשות הראש"ל הגאון רש"מ עמאר שליט"א רבה של ירושלים עיה"ק והגאון ר"מ בן שמעון שליט"א רבה של בני ברק עיה"ת.

ושוב אני תופס את עצמי לא מוכן כאשר אני חוזר ונשאל ע"י עוברי אורח ובעלי דוכנים את השאלה הפשוטה, לאיפה הרבנים מפליגים. מוצא את עצמי עוד הפעם שובר את השיניים ומנסה להסביר על רגל אחת את מצוות ביעור מעשרות. אולי תגיד פשוט שאתם עושים הפגנה, הציע לי אחד שהזדהה בשם ירון בשעה שחזר בסירתו עם שלל דגים.

לכם, קוראי גיליון תורני 'תנובות שדה', אין צורך להסביר מהי מצוות ביעור מעשרות. אתם, שהתכוננתם דרך המאמרים בגיליון הקודם ממורינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א לקראת מצוה נדירה זו, העמקתם במשמעותה ההלכתית, התפלפלתם בגדר הדינים. אשרינו שזכינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו.

אלפי מטבעות נערמו להם בתוך תיבה מיוחדת, מחכים לקראת השלכתם אל הים הגדול [בעומק 100 מטר!]. מטבעות שעם ישראל לגווניו חילל עליהם בזמן הפרשת מעשרות, הן מטבעות של 'בית המעשר' שע"י 'המכון למצות התלויות בארץ' והן מטבעות שהגיעו למוקדי האיסוף שהתפרסמו לצורך זיכוי הרבים. מורינו הגרש"מ עמאר נשא שיעור מיוחד ברמב"ם בהלכות ביעור מעשרות ודיבר בשבח המכון והעומד בראשו על הנחלת הידע והמודעות בהלכות אלו ובירך את כל המשתתפים וידידי המכון.

הראש"ל קרא בקול רם ובהתרגשות יחד עם כל המשתתפים, את נוסח ה'לשם יחוד': 'לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה בדחילו ורחימו וכו' הנה אנכי בא לקיים מצות ביעור מעשרות כמו שצויתנו בתורתך הקדושה, 'כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר... וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה'.. בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת, לתקן שורש מצוה זו במקום עליון עם כל המצוות הכלולות בה, לעשות נחת רוח ליוצרינו ולעשות רצון בוראינו, ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו'. ולאחר מכן השליכו הרבנים והמשתתפים את אלפי מטבעות הביעור אל הים.

בכדי להסיר כל חשש, חילל שוב ראש המכון על מטבע, עבור המטבעות שנעלמו מעיני הרבנים, או שמסרו לו ונאבד, וכן עבור כל כיוצא בהן. וכן עבור כל מי שחילול זה זכות הוא לו, והיינו עבור כל מי ששכח לבער את המטבעות שברשותו. ולאחר מכן השליך אף מטבע זו לים. לאחר מכן התפיס ראש המכון פרוטה חמורה על המטבעות החדשות.

כדרכינו נשתף את הקוראים הנכבדים וניתן לכם לחוות את חווית המצוה, מלבד התמונות מההפלגה המתפרסמות בגב הגליון. בקשנו מהרה"ג **ישראל מאיר פלמן** שליט"א, מת"ח המובהקים שהשתתפו בהפלגה, לעלות על הכתב את דברי התורה והמו"מ ההלכתי מסיפון הספינה במשך שעת ההפלגה בין הרבנים הגאונים רבני ישראל שליט"א, מורינו ראש המכון שליט"א, רבני הקהילות ומורי ההוראה ועוד. הנה לפניכם עיקרי הדברים שנכתבו על ידו ומה שנוסף על זה בתוספת דברים מהמשתתפים שם.

מו"מ תורני בסיפון האוניה

בין הנושאים שעלו ודנו עם הרבנים במהלך ההפלגה: אמירת לשם יחוד. מצוה בו יותר מבשלוחו. הפלגה ללב ים היכן שאין צוללנים. חילול כל המטבעות על שו"פ. קיום המצוה ע"י המסת המטבע והשחתתו. בדיקת חמץ באוניה. האם יש חשש יציאה מארץ ישראל בהפלגה. דג שבלע את המטבע. ברכת הגומל לאחר ההפלגה.

*

גדר 'מצות' ביעור מעשרות האם זה מצוה חיובית - בראשית במה שאמרו לשם יחוד, הלא אין חיוב בעשיית המצוה למי שלא הפריש תרומות ומעשרות, וא"כ אינה מהמצוות החיוביות אשר אומרים בהם 'לשם יחוד'. וביותר יל"ע אם ביעור מעשרות הינו מצוה או שזו הוראה של התורה להגביל את קיום מצוות תרו"מ עד לתאריך זה.

ונידון זה הוי נפק"מ לענין השאלה האם בביעור מעשרות יש ענין שכל אחד יבער את מעשרותיו מדין מצוה בו יותר מבשלוחו, או דלא בעי אף לדין שליחות, והעיקר שהדבר לא יהיה קיים בעולם, ואף שזה יעשה ע"י מי שאינו בר חיובא מ"מ מאחר שהמטבעות תו אינו בעולם שפיר קיים דינא דביעור.

ולמעשה מצינו שהסמ"ג מנה ביעור מעשרות במנין המצוות, אך שאר הראשונים לא מנו זאת, ואפשר שלשיטתם באמת ליכא כלל מצוה, ומי שאין לו מעשרות לבער אינו חייב במצוה זו, דהעיקר שלא יהיה בידיו מעשרות בזמן הביעור, והיינו שזה דין בהפרשה שיקיימו את דיני הנתינה והפרשה עד תאריך זה ודומיא ללאו דבל תאחר, ולפיכך ליכא שום ענין להותיר אצלו מעשרות כדי שיתחייב לבער. וכן שמעתי מחכ"א שאף למש"כ האריז"ל שיש לאדם לקיים מצוות נדירות משום שאדם חוזר בגלגול על מצוות שלא קיים, מ"מ לביעור מעשרות אין חיוב אף ממידת חסידות להגיע לקיום המצוה, אלא אם יש לו מעשרות חייב לבערם.

ושו"מ בחזו"א (דמאי סי' סק"ז) שנקט בתחילה שיש מצוה, ואז כתב דאפשר דיש מידת חסידות שיהיה לאדם להשיג מעשר כדי לקיים מצות ביעור, כמו שכתבו האחרונים לענין מצות תשביתו, אך דחה שאין שום מצוה בביעור. וכ"כ רבינו הגדול הגר"ח קניבסקי זצ"ל בדרך אמונה (הלכות מע"ש פי"א סקכ"ו) שאין אפי' מידת חסידות לחזר אחר פירות כדי לקיים מצות ביעור.

והראוני עוד בקונטרס דבר אליהו שבסוף ספר אחרית השנים אות ז', והובא בספר משפטי ארץ, שנסתפק באופן שקיים הביעור ע"י שליח אם מתודה, ויכול לומר כל הכתוב בפרשה 'בערתי .. עשיתי... כאילו עשה הוא דשלוחו של אדם כמותו. והביא שבדומה לזה נחלקו רשב"ם ותוס' בב"ב דף פ"ב ע"א (ד"ה עד שתהא) לענין ביכורים, ע"ש.

*

הפלגה לעומק ים שלא ימצאו את המטבעות - בתחילת ההפלגה הודיע ראש המכון, שהפעם אנו מפליגים לעומק הים (כמאה מטר עומק) כדי לחוש לדעתו של אחד מגדולי החכמים, שאמר שבזמנינו שיש צוללנים בים שיכולים להגיע לקרקעית הים ולמצוא את המטבעות, לפיכך לא מקיימים בכך דין ביעור כראוי, ולכך בזה"ז צריך לבער כי אם בים המלח, עכ"ד. ולפיכך אנו מפליגים לעומק הים כדי למנוע חשש זה.

ודברי אותו חכם צריכים עיון. דהנה דין ביעור מצינו בעבודה זרה כדכתיב אבד תאבדון, ובערלה ובחמץ בפסח, ואיתא בע"ז (דף מ"ב ע"ב) המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח, (ושם דף מ"ג ע"ב) רבי יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים, ואיבעיא לן

בפרק כל שעה (פסחים דף כ"ח ע"א) היכי קאמר שוחק וזורה לרוח ושוחק ומטיל לים או דילמא שוחק וזורה לרוח אבל מטיל לים בעיניה, ופרש"י לרוח הוא דבעי פירור שמא יזרקנו שלם וימצאנה אחר ויאכלנו אבל לים מטיל בעיניה דממיס ונימוק מאליו. אמר רבה מסתברא ע"ז דלים המלח קא אזלא פרש"י הואיל שאין ספינה עוברת בו - לא בעי שחיקה, חמץ דלשאר נהרות קאזיל בעי פירור, ופרש"י דשמא תפגע בו ספינה ותטלנו ולאו אדעתייהו, א"ל רב יוסף אדרבה איפכא מסתברא ע"ז דלא ממיסה בעי שחיקה חמץ דממיס לא בעי פירור. ומבואר ברש"י שגם בזמן חז"ל היה חשש שימצאנו ע"י הספינות, וכל הטעם למאן דבעי פירור הוא מחשש שמא יזרקנו שלם וימצאנו אחר ויאכלנו, והיינו שכל החשש הוא מחמת תקלה, אך דין ביעור קיים אף לצד שאחד ימצא זאת. ולדינא השו"ע סתם לענין ביעור מעשרות (בסי' של"א סעי' קל"ג) ולגבי ערלה (בסי' רצ"ד סעי' ו') שיזרוק לים המלח, והגר"א בסי' רצ"ד אות כ"ב ביאר משום דפסק שאין צריך שחיקה, ואף דפליגי בפסחים כבר כתבו תוס' שם (ד"ה ע"ז) דלא פליגי אלא בחמץ אבל בע"ז לכו"ע בים אין צריך שחיקה.

והוסיף בזה אחד מהת"ח, שכיון שאינו מצוי אלא באקראי, לפי שאינו שוה לטרוח לחפש בלב ים שקלים הפזורים אנא ואנא, לפיכך משעה שהושלכו הפרוטות הללו לים פקעה קדושתם, שהרי הוא ממון אבוד מכל אדם כזוטו של ים שאבוד מכל אדם, וכיון ששויות ממון פקעה גם קדושת מעשר שני שבו פקע. ולא דמי כלל להא דב"ק דף צ"ח ע"א, שהרי המים אינם צלולין, ולשכור צוללן לחפש עולה הרבה יותר משווי הפרוטות המפוזרים שם, ע"ש בתוס' ובראשונים.

ולאחר שנתבאר שמקיימים בזה דין ביעור, אף שאינה נפסדת לגמרי, שהרי יש אפשרות להוציאה משם. אפשר דעדיף דוקא לבערו בהכי, כדי לחוש לדעת המאירי (ב"מ דף י"א ע"א, יבמות דף ע"ג ע"א, בשם גדולי הדורות) דבזמן הביעור אסור להפסיד המעשר שני בידים, ע"ש.

שו"מ בדרך אמונה (פי"ב ממע"ש סקל"ו) שהביא בשם החזו"א שגם כשמשליכה לים הגדול, טוב לשוחקה בכל גווני. אבל ודאי מדינא יכול להשליכה לים בלא שום שחיקה.

*

קיום המצוה ע"י השחתת צורת המטבע בימינו - עוד נידון שעלה, במי שלא הספיק להביא את המטבע כדי להשליכו בים, אם יכול לקיים דין ביעור ע"י שייקח פטיש וייהרוס את צורת המטבע. והנידון דמאחר שבנק ישראל מחויב ע"פ החוק כשמביא מטבע שחוק לתת תמורתו, ובפרט שהיום למטבע אין ערך אמיתי מלבד מה שמקבלים על זה תמורתו.

ות"ח אחד טען, כיון שבחנויות לא יקבלו זאת, פקע ממנו תורת ממון. ולפיכך אפילו שבבנק יתנו לו תמורתו מטבע אחרת, מ"מ מהמטבע פקע תורת ממון.

*

בדיקת חמץ באוניה - עוד דנו שם, דמאחר שראש המכון שכר את האוניה כולה למשך שעה, שבו הוא רשאי להשתמש ולנסוע לכל מקום כפי רצונו, ורק הוא בידו להכניס שם אנשים, א"כ תו הוא מתחייב בבדיקה, כדין שוכר בית. [ולא מצינו חילוק בחיוב שוכר בין זמן מועט לזמן מרובה]. ואפילו שהקַבַּרְנִיט הוא של בעל האוניה, מ"מ שנינו בחו"מ סי' רכ"ז סעי' ל"ג ששכר פועל עם סוס לענין הנאה משארים את החלק של הפועל לחוד (שבזה אין הנאה) ואת החלק של הסוס לחוד (ובשכירות יש הנאה).

והראש"ל השיב דלא חיישינן לחמץ הואיל ובעל האניה ערך נקיון באניה. והדברים מופלאים, וכי ניקה חורים וסדקים, הא ניקה רק מה שנראה כלפי חוץ כדי שיראה לשוכרים שזה נקי. אולם לדינא נראה שמקום זה אינו מוגדר שכירות אלא כפונדק, ולגבי מזוזה מצינו חילוקים ביניהם, ואינו ברור לי כעת דינו לענין דין בדיקה.

והגר"מ בן שמעון שליט"א רבה של בני ברק, אמר, שאין צריך לעשות בדיקה, שהרי דנו האחרונים (חוק יעקב סי' תל"ו סקי"ד) על מזוודות אם יש חיוב בדיקה, דאפשר שרק במקום שאוכלים חיובו בדיקה מחשש שיבוא לאוכלו. ונראה שאפילו מי שמצריך בדיקה הוי רק בדבר שלו, שכדי שלא יעבור בבל יראה הצריכו בדיקה, אבל לשוכר ודאי דליכא חיוב במקום זה, עכ"ד. אולם כ"ת לא ירד לקומה התחתונה של האניה, שיש שם מזנון ומקום אכילה ממש, וא"כ ודאי שיש במקום זה תורת בית, וכו"ע מודו בזה דאיכא ביה חובת בדיקה.

ולמעשה מצינו דאף בבית שאינו שלו ולא שכרו, כל שהוא שייך לישראל והיה חיוב על בעה"ב לבודקו בליל י"ד ולא בדק, אסור לישראל לשהות שם בלא בדיקה, וכדמוכח בר"ן בפסחים דף ד' ע"ב דהמשכיר בית לחבירו ביום י"ד שהדין הוא שעל המשכיר לבדוק, אם המשכיר לא בדק את החמץ בליל י"ד צריך השוכר לבודקו ביום י"ד אף שחובת הבדיקה אינו מוטלת עליו, וכן מוכח מחיוב בדיקה שיש בבתי כנסיות אף בביהכנ"ס של כרכים שאינו שייך לאף אחד, אפ"ה מי שמשתמש בו בפסח צריך לבודקו, ועב"ז בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ז אות כ') ובשו"ת שבט הלוי. אולם נראה שכל חיוב זה הוי רק בגוונא שיש לו שם דיורין, אבל בספינה הנ"ל שאינו במצב של דיורין מב' טעמים, א' שספינה במהותו אינו בית כדחזינן שהוא פטור ממזוזה, ב' מצד זמן השהות שהוא לזמן מועט, אז מסתבר שבכה"ג לא חל חיוב על השוהה לבדוק שם, וכל החיוב שאפשר לחייבו מצד שמא יבוא לאוכלו, ובאופן זה שאין אוכלים שם (לכה"פ בקומה העליונה) מסתברא דליכא שום חיוב וכנ"ל.

ולאחר כל הנידון טען הגרש"ז רווח שליט"א שלמעשה השאלה לא נוגעת למעשה במקום זה, מאחר שאין כלל שכירות בגוף האונייה, אלא שקנה את כל הכרטיסים כאחד, ואין הוא יכול למכור למישהו אחר כרטיסים בשעה זו.

*

יציאה מארץ ישראל בהפלגה - עוד דנו אם הפלגה בלב ים יש חשש יציאה מארץ ישראל, ובפרט כשמפלגים לעומק עומק הים. הנה קי"ל כרבנן (גיטין דף ח' ע"א) דכל ששופע ויורד מטורי אמנון ולפנים ארץ ישראל, מטורי אמנון ולחוץ חוצה לארץ, הנסין שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהם מטורי אמנון עד נחל מצרים מן החוט ולפנים א"י מן החוט ולחוץ חו"ל. ומקום ההפלגה (שנסענו כדי לעשות ביעור מעשרות) ודאי שהוא בתוך החוט הנ"ל. אולם יש שחששו שגם לרבנן הגבול הוא הים, וכמש"כ וגבול ים, וא"כ הים עצמו חוץ מהגבול ורק הנסין שבים שבתוך החוט נכללים בגבול א"י. וכן יש משמעות כזו בדברי רש"י שם (ד"ה כי פליגי), וברמב"ם פ"ז מגירושין ה"י, ועב"ז בספר משנת יוסף פ"ו דשביעית מ"א (קונטרס ביאור גבולות הארץ הערה ד') **שהרחיב בזה.**

אולם ממקום שכבשו עולי בבל, לכאו' ודאי שיצאו, דיעוי' בספר 'גבולות השדה' שהוכיח מדברי הרמב"ם בתשו' בפאר הדור סי' ד' שמתיחת הקו דכיבוש עו"ב הוא מכזיב עד אשקלון, ומשם ממשיך הקו לכיוון ואדי עין קדיס שהוא חלק מנחל מצרים בקו ישר (מאשקלון), נמצא לפ"ז שכל מישור החוף כבשו עו"ב מלבד 'תל שקמונה' וחלק מהעיר חיפה, וכן מדרום לאשקלון כל מישור החוף שמערבית לקו המתוח שבין אשקלון לעין קדיס. אולם בעומק הים ודאי שיוצאים משטח עו"ב. אמנם החזו"א (שביעית סי' ג' סקל"ב בגבולי א"י) כתב שדעת הרמב"ם והגר"א שכל רצועת החוף לא כבשו עו"ב, [וחזר בו ממש"כ לעיל מיניה (שם סקי"ד) דהא דאמרו מכזיב ועד הנהר היינו מתיחת חוט ישר מכזיב לנחל מצרים דרך הים, והמשיך (שם סוס"ק י"ח) דלפ"ז הישוב שבמסביב יפו תל אביב הוא מכזיב ולפנים כשנמתח חוט מכזיב לנחל מצרים וא"כ הוא עיקר א"י שכבשן עזרא. וע"כ להלכה לפ"מ שחזר בו (דרך אמונה פ"א דתרומות ציה"ה ס"ק קס"ג) הרי כל רצועת החוף לא כבשו עו"ב וכ"ש הים עצמו (דיעו"ש בחזו"א ס"ק כו ד"ה ונראה, שכתב דאם עו"ב לא כבשו כל שפת הים כ"ש שלא כבשו הים עצמו), אלא דאין אנו בקיאין מהו רוחבה של רצועה]. ולדבריו כל הנכנס לים (ממקום שאין רוחצים שם - חזו"א) חשיב שיצא מכיבוש עולי בבל.

ושוב בדק ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א, שהיכן שהאניה הפליגה, לא יצאה אף מהקו המתוח מכזיב לאשקלון, כך שלא יצאנו גם מהחלק של עולי בבל למבואר בתשו' הרמב"ם.

*

מטבע שנבלעה על ידי דג - משא ומתן הלכתי מרתק נידון תוכ"ד ההפלגה כאשר ראש מוסדות משכן התורה באלעד הרה"ג רבי ישראל רווח שליט"א העלה לפני הרבנים דיון אם אחד מן המטבעות נבלע על ידי דג, ולאחר זמן הגיע הדג לביתו של יהודי שמצא המטבע בתוכו, האם הוא סיים את ביעורו והוא מותר בהנאה כיון שנתקיימה בו מצוותו, או שמא עדיין שמו עליו והוא אסור בהנאה, והמוצא חייב להשליכו שוב לים הגדול. ובתחילה אמר הגרש"מ עמאר שיש לדמות לסוגיא של פיל שבלע כפיפה מצרית, המובא במנחות דף סט, וברמב"ם הלכות כלים (פ"א ה"ז), אלא שסו"ס משם מוכח שכל הדיון הוא בנתעכל, או עתיד להתעכל, אולם דבר שאינו מתעכל, בכה"ג לכאורה שמו ואיסורו עליו. וכן העיר מסוגיית זאב שבלע תינוק שפסק הרמב"ם בהל' טומאת מת פ"כ ה"ד, שהבשר טהור. אולם מיד שב ואמר שהרי העצמות כתב הרמב"ם שהן בטומאתם, והטעם מפני שהם קשים ואינם מתעכלים. ואם כן הוא הדין הכא לגבי המטבע שנשאר כדינו. ובנו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א הזכיר מדברי התוס' האומר לגבי דג טהור שנבלע על ידי דג טמא, שהתירו בתוס' כיון שדג נכנס ודג יצא, וכל זה הגם שראוי להתעכל, וציין לתשובתו לגבי פולי קפה שהיו במעי חיית הלואק ויצאו דרך בית הרעי שהאריך בתשובה בשו"ת שש משזר (ח"ב יו"ד סי' סז) להתיר קפה זה, שגרעין קפה נכנס וגרעין יצא, ופעילות האנזים שהסירה המרירות, אינה חשובה כלל כעיבוד לאסור ובדומה לנעשה בקיבת הדבש של הדבורה, יעוי"ש ואם כן גם הכא מטבע נכנס ומטבע יצא, ולכאורה הוא נשאר כדינו. ועוד הוסיפו הרבנים להביא ראיות וצדדים לכאן ולכאן.

*

ברכת הגומל - בשלהי הדברים עם החזרה מההפלגה עלה נושא נוסף לגבי חיוב ברכת הגומל לאחר ההפלגה ונחלקו בו הדעות בין רבותינו על גבי הספינה ונציג את הדברים.

הנה ביורדי הים אין שיעור זמן של ד' פרסה, ומ"מ יש לומר שבהפלגה כזאת אין מברכים, לפי שהברכה ניתקנה רק ביורדי הים, ויורדי ים זה ההולכים ממקום למקום למטרה מסוימת [כגון, מעכו לחיפה או מטבריה למזרח הכנרת] אבל כאן למעשה אין מפלגים רק נכנסים קצת לעומק כדי שיד אדם לא ימצא זאת.

מנגד, יש לומר שהרי הגענו ממש ללב ים לעומק גדול מאד, ושהינו שם זמן, והיינו בים שיש בו גלים, וכל זה שונה מהדיון של הנהרות המוזכר במשנ"ב (ר"ס ריט). וגם אינו דומה לסוגיא דנדרים כמבואר ברא"ש פ"ג סוף הל' יב שהסתפק על ההולכים בשפת הים אם דין יורדי הים יש להם או לאו, מלבד המקום לחלק בין נדרים לנידו"ד, מכל מקום לא שהינו בשפת הים.

ומרוינו ראש המכון אמר שיש לברך, ואמר להוכיח את דבריו ממש"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' כ אות ג) שגם חילק וביאר כך הירושלמי בנדרים 'ונראה דאה"נ ביורד לים לטייל ואינו מפליג משפתו שאינו צריך לברך כשעלה, דכיון שאינו מפליג משפתו לא שכיחא סכנה גבי'. וכו'. עכ"פ כיון דגם במפליג לים לטיול צריך לברך והוא נכלל במה דכתיב יורדי הים באניות גו' יודו לה' חסדו'.

***

רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר "ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר". כשם שזכינו לקיים מצוה זו בהידור ובשמחה בשנה זאת, כן יזכנו הי"ת לעשותה בהידור ובשמחה בזמן הביעור הבעל"ט בשנת תשפ"ו בראשות משיח צדקנו. אכי"ר.

תשובות הלכה למעשה שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

(נלקט מתוך שאלות רבות שנשאלים הרבנים מידי יום ביומו בקו ההלכה ובשו"ת און ליין)

קו ההלכה והכשרות 03-7528999

ימים א-ה בין השעות 09:00 ועד 23:30 יום ו בין השעות 10:00 ועד 13:00

*

מורינו ראש המכון שליט"א

דעת מרן הגרע"י זצ"ל גבי עין יהב ופארן

שאלה: אבקש לדעת, הנוסח 'גדל בחממות מזרחית לנחל ערבה עין יהב' המופיע על חלק מירקות העלים של העה"ח, שונה מ'עין יהב' עצמה לדינא, או שהוא הוא ולדעת מרן הגרע"י ארץ ישראל גמורה היא. ומלבד זה אם יש שינוי בדין מצד ה'חממות'. וכמו"כ 'פארן' לדעת מרן, א"י או חו"ל?

תשובה[א]: מזרחית לנחל, איננו קשור לערבה דרומית או צפונית, אלא מזרחית לצד חו"ל. ולאחר שמצאנו לאחד מן הראשונים שהכי כתב להדיא שהירידה היא מן הצד המערבי של הלשון של ים המלח, ממילא פשוט שכן הדין והעיקר להלכה, ואין זה קשור לשאר דיונים. מנגד, ברור שעין יהב עצמו אינו בכלל הדבר הזה שהוא מערבית לנחל ונמצא בתוך ארץ ישראל.

לגבי דעת מרן זצ"ל על פארן, הנה הראתי המפה למרן לפני שהדפסתי את המהדורה האחרונה, וכמדומני שלאחר שדנתי לפניו בצדדים והסברתי לי נקודת הירידה בסיבוב של נחל פארן, אמר לי ביטוי 'לזה אני מסכים'. כלומר, מנחל פארן ומעלה הכל ארץ ישראל, מתחת לנחל פארן ודרומה הכל כדין חו"ל לגבי מצוות הארץ.

*

מעשר מפירות שביעית שלא הופקרו

שאלה: לפני כמה ימים שכנה שלי שאינה שומרת מצוות נתנה לי שקית עם שסק מעץ שגדל בחצרה. נראה שלא הפקירה את הפירות, האם מותר לי לאכול והאם צריך להפריש מעשרות?

תשובה: שלום וברכה, להלכה השסק מותר באכילה לדעת רבינו הרמב"ם ששמור ונעבד לא אוסר באכילה. את התוצרת יש לאכול בקדושת שביעית.

לגבי הפרשת תרומות ומעשרות מהשסק [שזה כבר פירות שביעית], אכן זה תלוי בדעות הפוסקים לגבי הפקר, ואכן לדעת השו"ע שזה תלוי בהפקר הבעלים, אם הגברת לא הפקירה, הרי שהתוצרת חייבת בהפרשת תרומות ומעשרות, אולם בשנה זו מפרישים תרומות ומעשרות ללא ברכה.

א. הערת מערכת: ראה עוד בהרחבה תשובה של מורינו ראש המכון אשר התפרסמה בגיליון 'תנובות שדה' בחודש שבט (160), בנושא מזרחית לנחל הערבה כמו 'עין יהב-מזרח' ובנושא גידולי פארן.

אגב המעשר לשנה זו, הוא מעשר עני, ויש שעושים תנאי ואומרים 'ואם צריך יהיה מעשר שני ומחולל וכו'.

*

תפוז סיני

שאלה: ממתי נוהג שמיטה בתפוז סיני?

תשובה: מהעונה הבאה שלו שזה בערך תחילת השנה הבאה. שבוע טוב.

*

חיטה נבוטה

שאלה: אשה שצריכה להנביט חיטים עבור בעלה שהוא חולה אונקולוגי. ההנבטה מתבצעת בתוך כלים כלשהם [לא משנה אילו, העיקר שיהיה פתחים ליציאת המים]. המצע הוא סוג אדמה. היא גרה בבית עם שתי קומות, אבל היא אומרת שלפי ההנחיות שקיבלה כנראה הגידול צריך שמש ואור, והיא מעדיפה לשים בפרגולה שיש לה שהקירוי הוא פלסטיק עבה [כמו של בריכות], בקומת קרקע, או במקום אחר פתוח. מה יכולה לעשות בשנת השמיטה?

תשובה: 1. אם רצפת הבית גרניט פורצלן ולא בלטות של פעם, פשוט לי דהוי אינו נקוב.

2. בכל גוונא אם הניקוז הוא חור אחד של פחות מ1 ס"מ הוי אינו נקוב. גם אם בלטות של פעם. ובכה"ג אין צורך להחמיר בנוף אם נראה על הבלטות גם אם ישנות.

3. גג גמור אטום לגשם מכל חומר יש לו דין של בית.

*

נקיון כרוב מגידול מיוחד

שאלה: 1.האם מותר לקצוץ כרוב (כמובן מגידול ללא חרקים) ואח"כ להשרות במים וסבון? 2.איך אדע איזה חברה המגדלת גידולים ללא חרקים היא מהודרת (חסלט? ברכת קטיף? וכו')?

תשובה: בוקר טוב, כיון שמדובר בגידול מיוחד, הרי שהאפשרות שהצעת היא גם מצוינת. החיסרון הכללי בשיטה זו, היא בכך שחתיכות קטנות קשה להבטיח שלא יגנו אחת על השניה בזמן השרייה, וממילא החרקים לא ירדו מן העלים. ובנוסף אין אפשרות אחיזה ושפשוף כל עלה עם ספוג. ולכן בגידול רגיל לא מומלצת שיטה זו.

אולם בגידול מיוחד שבלא"ה בכרוב הנוהל הוא שהחברה מאושרת להוציאו רק נקי ללא אישור הימצאות חרקים כלל בגלל מורכבות הירק, לכן השטיפה היא לחומרא.

כאמור כל זה בחברות המפורסמות והידועות שמקפידות על נוהל זה. ואתם רואים התוצאה בתוצרת שלפניכם בכל קנייה. אך חברות לא מוכרות או שהחותמים על השקים לא כולל גוף המתמחה בעניני חרקים, צריך להקפיד ולנקות כדבעי. בהצלחה.

*

כשרות דג כחלון ים תיכוני

שאלה: שלום לכם, ברצוני לבדוק האם הדג בשמו אוט אוט או עטעות (כחלון ים תיכוני) כשר? אני דייג חובב ולפי ידיעתי הדג ללא קשקשים. ראיתי במאגר שלכם מופיע הדג עם חותמת בתמונה אבל אין התייחסות לכשירותו. ממתין לעזרתכם, תודה.

תשובה: שלום וברכה, דג זה אמנם נראה חלק, אולם גם באזור הזנב וגם באזור הסנפיר גב, תוכל למצוא קשקשים. לכן דג זה כשר לאכילה. בהצלחה.

***

הרה"ג משה יהודה לנדאו שליט"א

ענף שנכנס מחצר השכן

שאלה: עץ לימון הנטוע בחצר השכנים, שענפים ממנו בוקעים ועוברים את הגדר אל החצר שלנו. האם מותר לי לגזום בשמיטה את הענפים שנמצאים בחצר שלנו?

תשובה: תלוי בשלב הגידול של הפרי. [ונכון שאתה תגזום (ולא השכן בעל האילן) באופן לא מקצועי].

הסבר - מצד הפסד פירות שביעית מותר לקוצצו באם הפירות שבו הגיעו כבר לעונת המעשרות [בהגדרה כוללת - שליש בישולם. ויש פירות יוצאי דופן]. אך אם עדיין אינם בשלב זה אסור לקצוץ, כמבואר במשנה שביעית סופ"ד, ורמב"ם פ"ה הי"ח. ואפילו באופנים ובנסיבות שאין איסור "בל תשחית". אא"כ עדיין לא הגיעה הפריחה אפילו לשלב סמדר כמבואר שם.

לגבי איסור 'בל תשחית' של השחתת אילן מאכל, באחרונים נו"נ אם גם בעקירת ענפים נאמר האיסור והלאו של השחתת אילן, ומ"מ איסור זה אינו אלא בדרך השחתה, כמבואר ברמב"ם הל' מלכים, ועוד, אבל כשיש צורך, ולמניעת נזק והפסד, מותר.

לגבי עשית מלאכה של זמירה בשביעית מותרת בזה, כיון שאינו מתכוון לזימור המצמיח, ועושה באילן של חבירו, כך שניכר וברור שאינו להצמחה, ובפרט שעושה רק בצד אחד. ונכון שלא יזמור באופן ובכלים מקצועיים. ונכון שיעשה זאת הוא ולא שכינו בעל האילן.

*

שימוש באמצעי הדברה בשמיטה

שאלה: עץ לימון שנמצא במצב מוחלש מאד עקב מזיקים. וקיים חשש מצטבר לעץ ולפירותיו. אגרונום הנחה אותי לרסס בתרסיס "קונפידור". האם מותרת פעולה זו בשנת השמיטה?

תשובה: מותר בשעת הצורך.

הסבר - קונפידור [תכשיר סיסטמי מקבוצת הכלורוניקוטיניל], מיועד להדברת מזיקים בדשא, בצמחי נוי, בפרחים ובעצי פרי. התכשיר פועל כרעל קיבה ומגע. הקונפידור נקלט בשורשים ומועבר דרך צינורות ההובלה של הצמח אל כל חלק, וגורם לקטילה מהירה של המזיקים.

אף שמבואר במשנה ובפוסקים שאסור לעשן ע"מ להמית את התולעים, מ"מ בריסוס כזה שאינו אלא לאוקמי, ואין בפעולתו גם בכדי להשביח, ובפרט שהוא רעל, מתירים הפוסקים להלכה בשעת הצורך, כמבואר בשביתת השדה פ"ו סע' יד, ובהערה שם בהרחבה (וכ"כ שו"ת מהריל"ד סי' כז אות כה, חוט

שני עמ׳ עד, ועוד). אופן ריסוס זה, הפועל דרך מערכת השרשים, עדיף על טיפולים באילן עצמו. כמובן שראוי להקדים לפני השמיטה ככל שניתן.

***

הרה״ג דביר עמר שליט״א

מניעת הפסד פירות שביעית

שאלה: אני רואה פירות שביעית במקום שאנשים הולכים שם ועלולים להיפסד. האם אני צריך למנוע את הפסדם?

תשובה: מחלוקת. ויש להחמיר בזה.

הסבר - לדרך אמונה (בה״ל פ״ה ה״ה) צריך להזיזם. ולחוט שני אין צריך. ונראה שיש להחמיר בזה וכמו שהארכתי במאמר[ב] להוכיח כן מהרא״ש והרדב״ז להחמיר בזה.

*

למנוע מחתולים לאכול פירות שביעית ששייכים לי

שאלה: אני רואה חתולים שאוכלים מפירות שביעית ששייכים לי. האם אני צריך למנוע מהם לאכול זאת [משום שאסור להאכיל לבהמה קדושת שביעית של מאכל אדם]?

תשובה: אם זה נוח לך צריך למנוע זאת. ואם לא זה מח׳ בפוסקים.

הסבר - באופן שיש לך תועלת מאכילת הבע״ח ודאי צריך להפרישם. כשאין לו תועלת, לחוט שני [פ״ה ה״ה] אם לא ניחא ליה באכילת הבע״ח אין צריך לאסוף את הפירות. לדרך אמונה אף אם אין תועלת לאדם מאכילת הבע״ח צריך למנוע את אכילת הפירות. ועיין במאמר באורך את הצדדים בזה.

***

הרה״ג ישראל אנקווה שליט״א

עץ לימונים שיש בו גם משישית וגם משביעית

שאלה: יש לאמא שלי עץ לימונים בחצר הבית, והיות שיש לנו שם [ניסן תשפ״ב] לימונים גדולים שהם מהשנה השישית וחייבים במעשר וגם לימונים קטנים מאד שגדלו [שליש בישולם] רק אחרי ראש השנה של שביעית ופטורים ממעשר, החלטנו להפקיר את כל הפירות שיהיו כולם פטורים ממעשר כדין הפקר, אימי הפקירה את הפירות בפני אחי, אשתו, ועובר אורח, האם ההפקר חל?

תשובה: ההפקר אינו חל וחייבים לעשר את השייכים לשנה השישית.

הסבר - כיון שההפקר צריך להיות בפני ג׳ אנשים, ושנים מתוכם צריכים להיות כשרים לעדות, לא חל ההפקר היות ואחיך ואשתו אינם כשרים להעיד על אימם.

ב. הערת מערכת: הרה״ג שליט״א כתב מאמר מקיף בנושא זה של הפסד פירות שביעית בגרמא והמסתעף ובעז״ה יפורסם בגליון הבא.

[בתוספת הרחבה - איתא בגמ' (נדרים מה:) דבר תורה אפילו בפני אחד הוי הפקר, ומה טעם אמרו בשלשה? כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידין. א"כ חובה שיהיו השנים כשרים לעדות, כ"כ להדיא הכה"ח (סי' רמ"ו ס"ק מ"ג) בשם המנחת פיתים. וכן כתב מורינו הגרש"ז רווח בשביתת השדה בדיני ביעור (פי"ד ס"ה)].

הפתרון בכזה מקרה הינו לתלות מודעה ליד העץ שאפשר לקטוף את 'כל' הפירות, ואז מועיל הדבר לפטור את כל הפירות ממעשר בין מהשנה השישית וכמובן מה שגדל בשביעית הפטור בלאו הכי ממעשר.

*

הפקר בטלפון בפני שלשה

שאלה: האם מועיל להפקיר בפני ג' בטלפון על ידי שיחת ועידה, [לפטור מעשרות או לביעור שביעית]?

תשובה: אם השלושה מכירים את קולו ומזהים במי המדובר, מועיל הדבר, ולכתחילה לא יעשה כן.

הסבר - כמובא לעיל צריך שההפקר יהיה בפני שנים שיכולים להעיד, א"כ צריך שיהיה יכולת להוציא ממון ע"פ עדותם, ונחלקו האחרונים האם מועיל טביעות עינא דקלא כדי להוציא ממון, דעת החת"ס בתשובה (חו"מ סי' ב) דלא מהני להוציא ממון, ובשו"ת יביע אומר (ח"י אבה"ע סי' י"ח) הביא דלהלכה קיי"ל לעיקר דמהני טביעות עינא דקלא לאיסור אשת איש וק"ו להוצאת ממון, וכיון שעדות שמיעת ההפקר בטלפון נצרכת לטביעות עינא דקלא, א"כ תלוי במחלוקת הנ"ל. ועל כן לכתחילה היכא דאפשר לא יעשה כן, אולם אם עשה כן הוי הפקר בין לעניין ביעור ובין לעניין לפטור ממעשר. וכ"כ הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בספר מועדי הגר"ח (תשובה תת"ד) דמהני בדיעבד הפקר בפני ג' בטלפון, לענין ביעור שביעית.

*

ספק נטע רבעי בשנת השמיטה

שאלה: שכרתי דירה עם חצר לפני כמה שנים בחודש סיון תשע"ט, כשהגעתי ראיתי בחצר עץ טרי שאיני יודע מתי ניטע, גם בעל הדירה אינו זוכר מתי העץ ניטע. כיום בשנת השמיטה העץ מניב ונותן פירות של שסק, [כנראה העץ גדל מגרעין שנפל באדמה], מה דין הפירות?

תשובה: הרי זה ספק נטע רבעי וטעון חילול מספק, ותתלה מודעה להודיע זאת לציבור.

הסבר - היות שבוודאי לפני ט"ו באב תשע"ט העץ ניטע, א"כ שנת תשע"ט היא שנה ראשונה, תש"פ שנה שניה, תשפ"א שנה שלישית, ועתה מה שגדל חנט אחרי ט"ו בשבט, ובוודאי כבר אינו ערלה. אלא ספק רבעי הוא, היות האם העץ ניטע כבר בי"ד אב תשע"ח. לכן הפירות קדושים קדו"ש וטעונין חילול רבעי מספק. ולכתחילה יתלה מודעה ליד העץ שיש ספק רבעי בפירות אלו, וצריך לחלל מספק את הפירות והחומש על פרוטה ורבע. ואם חושש לפי המקום והזמן שמא יכשלו בהם ויקחו מההפקר פירות ללא חילול, עליו לעשות כהצנועים (מע"ש פ"ה מ"א), ויחלל אותם במחובר בתנאי שיחול החילול לכשיתלש. וראה פרטי הדין בשביתת השדה פרק ט"ו סעיף יט.

ניתן לשלוח חומרים למדור זה במייל המערכת tnuvot@macon.co.il
המערכת תפרסם ותערוך את הדברים לפי שיקול דעתה

ברכת יישר כח לכל המגיבים והכותבים הנכבדים במדור 'תגובות והערות' אשר מזכים את הרבים ומשתפים את כלל הלומדים בהערות מחכימות מפרי עטם. משיקולי עריכה ועוד, לא כל התגובות מתפרסמות, פעמים מפני שהדברים חוזרים על עצמם, כמו"כ ישנם הערות שבעז"ה נפרסמם בהמשך. נודה להשם יברך שמדור זה זוכה להגדיל תורה ולהאדירה, להרבות תורה ודעת בין מאן מלכי רבנן.

*

הפקר ע"י הבעלים

למדור 'תגובות והערות' בגליון 'תנובות שדה' הי"ו

חשבתי לשתף את הת"ח במחשבה אחת של שביעית. הנה ידוע ספיקו של המנ"ח (מצוה פד) האם שביעית זה אפקעתא דמלכא או שזה הפקר של כל בעלים של שדה בפנ"ע [ויש בזה כמה נפ"מ. כגון: אם נשים מחויבות במצות עשה הזו להפקיר, האם צריך לעשר, האם יש חשש גזל כשלא הפקיר ועוד].

וצל"ע לפי הצד שזה הפקר של הבעלים וצריך להפקיר בפועל, מתי יפקיר זאת, אחרי ר"ה לאחר שכבר החלה שנת השמיטה הרי כבר התחייב מיד להפקיר, ואם יפקיר לפני שנת השמיטה א"כ נמצא שאין לו קרקע ושדה ואינו מקיים מצוות השמיטה. אתמהה.

בברכת חפץ השם בידכם יצליח
משה אהרון חפץ, כולל שביעית 'נר אהרון',
נוף הגליל

*

תגובה למאמר על בושם בפסח

למערכת 'תנובות שדה', שלום וברכה

ראיתי מש"כ הגאון המפורסם רבי אריאל בוקוולד שליט"א במאמרו לאסור שימוש בושם בפסח מפני האלכוהול שבו. רציתי להעיר 2 הערות לענ"ד במחילה מכת"ר.

1. מה שכתב לדייק מהתוספת רא"ש בחולין שעיקר דין כופת שאור שיחדה לישיבה זה בכך שמקבל 'דין עץ' באופן חיובי מה"ת. שמא יש לומר שאה"נ שייך דין כופת שאור שייחדה לישיבה גם בלא שמקבל דין עץ, אלא שזה סימן לכך שמתבטל דין החמץ. אבל לא גרעה אם ייחדה לשימוש אחר שאינו ישיבה אלא עשיית בושם.

2. מש"כ שאפשר לשתות בושם. הרי ודאי שסתם אנשים לא שותים זאת בתורת שתיה וגם מה שהביא מאברך אחד שדודו היה מסנן את הבושם דרך לחם ושותה, הרי מ"מ בעי זיקוק ואילו כעת שזה בלא זיקוק אינו ראוי לשתיה אלא לכאו' הוי בכלל ייחדה לדבר אחר.

בברכת תזכו להגדיל תורה ולהאדירה
מאיר בן שלום, גבעת המבתר, עיה"ק ירושלים

*

תגובה ל'מידע הלכתי' גבי הפסד מועט בשביעית

לכבוד מערכת הגליון החשוב 'תנובות שדה' שלום רב,

אודות מה שהוזכר בגליון הקודם ב'מידע הלכתי' מהגאון ראש המכון שליט"א בתוך הדינים של ההנהגה בפירות אוצר בי"ד, שבדין הפסד פירות שביעית ליכא שיעורא ואף בכל שהוא יש איסור. ולכאו' יש להעיר ששיעור שרגילין לזורקו בשאר שני שבוע אין בו דין הפסד, לדוגמא אחרי שריסק פירות בבלנדר, הנשאר בכלי מותר להדיחו כדרכו ולא חוששין להפסד מעט הפרי הנותר[א].

ובאמת מצינו לתפארת ישראל (שביעית ד, ז) על מה דאיתא שהפגים משיזריחו אוכל בהם פתו בשדה ולהכניס לבית אסור, והתקשו המפרשים דממ"נ אם לאוכלם בשלב הבוסר זה הפסד אז גם בשדה אין לאוכלם, ואם חשיב אכילה כדרך אז גם בבית יהיה מותר לאוכלם. ומבאר התפא"י שבאמת החילוק הוא בין אכילה מועטת למרובה, רק הדרך שבבית אוכלים הרבה ובשדה מעט לכן נקטה כך המשנה בלשונה, ובאמת לאכול פגין הוי הפסד ומה שהתירו באכילה מועטת הוא "**דלהפסד מועט לא חששו**". ומציין לגמ' ביצה דף לו.

מבואר בדבריו שאף שאין שיעור כזית וכדו' לאיסור הפסד, אבל באמת קיל טפי וכל מה דחשיב הפסד מועט באיסור והיתר וכו' גם באיסור הפסד לא חששו, וכמבואר שציין לגמ' בביצה עיי"ש. [וצ"ע שלכאורה רק באיסור דרבנן שייך לומר לא חששו, אך באיסור דאו' אם זה הפסד מה שייך לומר שמחמת שהוא מועט לא חששו, הרי התורה אסרה כל מה שנכנס בגדר ההפסד].

ואני הקטן מסתפק לדון, באופן שלוקח חלק קטן מפרי שלם ויפסידנו, באופן שהוא כשלעצמו אין הרגילות להחשיבו כהפסד, האם נימא שאה"נ לא עבר איסור, או מחמת שבא מפרי שלם שבו שייך הפסד חל שם הפסד גם ע"ז.

ובזכות העיסוק בדיני השמיטה נזכה להגאל בב"א.

בברכה ובהערכה על פועלכם הרב
יוסף חובשי, כולל 'מדרש אליהו', אלעד

א. הערת מערכת: ראה תשובה של הרב שליט"א בגיליון תשרי (158), שאכן באופן זה שהרגילות כן, אין בזה איסור הפסד. וביתר אריכות והרחבה ראה ב'שביתת השדה' פי"א ה"ט ובהערה שם, עיי"ש ותרווה נחת.

התשובה המלאה מאת ראש המכון שליט"א בנושא:

עבר זמן הביעור ולא ביער, מה דין הפירות או המטבעות, וכמה חששות מצויות לאחר זמן הביעור, ודין הנזכר ביו"ט שלא ביער כיצד ינהג

יום ג דחוהמ"פ תשפ"ב

א. עבר זמן הביעור ולא ביער, האם נאסרו המתנות והמע"ש

ב. עבר זמן הביעור ולא הפריש תרו"מ כלל מן הטבל שברשותו

ג. דעת מרן החזו"א, כדעה יחידאה דלא נאסר המע"ש והנט"ר לאחר הזמן

ד. אם יש לתלות הדין בדיון על הגדרת מצות הביעור

ה. הלכה למעשה בעבר הזמן ולא ביער, ודין המטבעות שלא נפדו

ו. החששות הלכה למעשה לאחר זמן הביעור

ז. פירות שנגמ"ל כגון יין שעבר סינון לאחר זמן הביעור

ח. בדמאי אין צריך לבער גם את התרומת מעשר

ט. ביעור מתוצרת הנמצאת בקופסאות שימורים אטומות בדמאי ובספק טבל

י. אימתי עובר על ביטול עשה, ובל תאחר, והדין בדמאי

יא. מטבע שלא ביערה בזמן, ואם יש לבעלי הקרנות לחוש שיתפיסו מה שנאסר

יב. נטע רבעי, שזה מצוי יותר לאחר הביעור, ואיך משייכים נט"ר לשנת הביעור

יג. מי שנזכר ביום טוב אחרון של פסח, שיש לו פירות שלא הפריש מהם תרו"מ

יד. אם נזכר ביום טוב שיש ברשותו פירות של מעשר שני או מטבעות שלא ביערם

טו. אם מותר להפריש ביו"ט או לומר לגוי ביום טוב שיכלה את המטבע כדי שלא יעבור הביעור

מבוא:

במצות ביעור כלול הנאמר בתורה בפרשת ראה (דברים, פי"ד פס' כח), והתבאר במשנה מס' מעשר שני (פרק חמישי), ונפסק להלכה ברמב"ם בהל' מעש"ש (פרק יא) ובשו"ע (סי' שלא סעי' קמ ואילך). ועוד פרטי דינים הבאתי בספר קצירת השדה על הל' תרו"מ.

והנה סוגיא אחת לא נתבארה במקורות דלעיל, והיא מה דין הפירות שעבר זמן הביעור ולא נתבערו, ויש בזה כמה נפק"מ למעשה.

והנה זה ברור, שתוצרת שטרם נתחייבה במעשרות בזמן הביעור היא פטורה מביעור, שהרי לא שייך לגביה תרו"מ, וכן קודם עונה"מ וכמבואר ברמב"ם שם (ה"י) ובשו"ע שם (סעי' קמד) וביארנו הדין להלן. וכמו כן פירות וירקות החייבים בתרו"מ אולם לא שייכים לשנת הביעור כגון שהם מרביעית ולא שלישית או שביעית ולא שישית, אינם חייבים בביעור. אלא שלא נתבאר על פירות שנתחייבו בתרו"מ וחייבים בביעור ובפועל לא נתבערו, בכה"ג לא מצינו להדיא במקורות הנז' מה דינם לאחר שעבר זמן הביעור.

ושלושה אופנים יש לדון לגביהם **א.** פירות שלא הפרשתי מהם תרומות ומעשרות כלל. **ב.** אם הפרשתי אולם לא נתתי המתנות למקבליהם כגון התרומה לכהן או המעשר ללוי. **ג.** בתוצרת החייבת חילול כגון מעשר שני, אם הפרשתי וקבעתי מקום למעשר שני ופירות קדושים לפני, אולם לא חיללתי את הקדושה על מטבע, אם אפשר לבצע זאת לאחר הביעור או שמא הפירות נאסרו, ואת כל ה 9% שבפירות אני חייב לבער מן העולם [והוא הדין אם יש לי מטבע גדולה עם חילולים קודמים של מעשר או רבעי, האם נאסרה וחייבת בביעור מן העולם, או שיכול עדיין לפדות את הקדושה על מטבע קטנה, ואותה לבער].

א. עבר זמן הביעור ולא ביער, האם נאסרו המתנות והמע"ש:

והנה הרב מנחת חינוך (מצוה תרז אות א) כתב בזה"ל: 'ואם לא נתן להם ברגל הזה עובר על מ"ע זו ומ"מ נותנם אח"כ כדי שלא יעבור על בל תאחר ברגלים או אם קיימו עניים (עי' בתוס' בר"ה בסוגיא דב"ת וראה עוד להלן) אבל אינם נאסרין המתנות הללו ואינן טעונין שריפה או שאר ביעורים דהמצוה הוא ברגל זה ליתן לכ"א המתנות השייך לו ואם לא נתן עבר על מ"ע זו ולא מצינו ביעור מן העולם במתנות הללו עי' במשנה ובר"מ. ומע"ש ונ"ר או ביכורים דכל אלו נאכלים בירושלים מע"ש ונ"ר לכל אדם וביכורים לכהנים או דמי מע"ש ונ"ר שפדה אותם מבואר במשנה ובר"מ דמע"ש וביכורים מתבערים בכ"מ והיינו דצריך לבער אותם מן העולם דהיינו שריפה או משליכן לים והיינו דכל הרגל אוכל עד סוף אם נשאר אצלו הן בגבולין שלא הוליכן עד עתה לירושלים או שהפירות הן בירושלים והביכורים גם כן ביד הכהנים בירושלים אף על פי שבירושלים מצוה לאכול מכל מקום גזה"כ דמעשר שני ונטע רבעי וביכורים ומעות הפדיון צריך לבער מן העולם ברגל זה ואם עשה כן קיים המצוה ואם לא עשה כן לא קיים המצוה. ואינו מבואר אם לא ביער המעשר שני והנטע רבעי והביכורים אחר כך, אם הם מתבערים אחר זה או אפשר ביטל המצוה אם עבר הרגל אבל אינם נאסרין ויכולים לאוכלן אח"כ בירושלים כדינא. [ובהמשך דן על אופי הביעור של זה כאשר בגבולין היינו שריפה, אולם אם הוא מעלה לירושלים ששם יכול לאכול, אם עצם ההבאה לירושלים מקום שיכול לאכול הוי הביעור, או שחייב לבערו מן העולם גם שם, ויעוי' עוד לקמן].

אלא שמה שהשאיר הרב מנ"ח בספק פשיטא להו לשאר מפרשים ופוסקים, שלאחר זמן הביעור הפירות נאסרים, וכ"כ הר"ש סירילאו על הסוגיא בירושלמי (פ"ה ה"ה) שמבארת הסיבה שהוידוי הוא ביו"ט אחרון של פסח, כדי שיהיה לו מה לאכול ברגל, וכותב הרש"ס 'דלאחר הוידוי המעשר שני אסור באכילה'. [וניכר היטב מסוגיא זו שגם במקום אכילה שזה ירושלים לאחר הוידוי נאסר באכילה ודלא כצד שרצה לומר המנח"ח הנז' לעיל. ומה שרצה לדחוק המנח"ח בביאור הסוגיא, נראה כמעט בבירור בנושאי כלים שלא כדבריו, ודוק].

וכדברי הר"ש סירילאו כן מצינו לגאון אחר בדורו הוא המבי"ט בפירושו קרית ספר על הרמב"ם שכתב (הל' מעש"ש ונט"ר פי"א) 'ומה שמתודה ביום טוב האחרון ובמנחה, דעד כאן מצוה לאכול מעשר שני ונטע רבעי. וכו' ואחד כסף ואחד פירות טעונין גניזה ומניח הפירות עד שירקבו'.

וכן מצאנו שכתב הרב מלאכת שלמה בביאורו למשנה במסכת מעש"ש (פ"ה מ"י) שהביא שם דברי הירושלמי 'ובירושלמי פריך ויתודה שחרית ומשני עד כאן מצוה לאכול דאחר הוידוי אסור לאכול מעשר שני או נטע רבעי', עכ"ד.

וכ"כ הרב שער המלך בהל' מאכלות אסורות (פ"י הט"ז) שאחר שהביא מחלוקת הרמב"ם ור"ת לגבי נטע רבעי, כאשר לדעת הרמב"ם ס"ל ממשמעות דבריו שנטע רבעי קודם פדיון אינו אסור בהנאה אלא באכילה וכך מדוייק להדיא מדבריו בפ"ט מהל' מעש"ש ה"ז. ושוב הביא מדברי ר"ת בתוס' בפ"ק דקידושין (דל"א ע"א ד"ה וה"ה לערלה) שכתב שם דערלה זו בשנה רביעית קאמר דיש היתר לאיסורו

ואיסורו איסור עולם ואיסור הנאה יע"ש. ותמה על דבריהם והביא מדברי המהרי"ט עי"ש. והוסיף בהמשך 'ועוד אפשר לומר שר"ת לא פליג על רבינו, כי הנה מבואר מדברי רבינו פי"א מהלכות מע"ש דין ח' דנטע רבעי אחר הבעור אסור בהנאה וטעון שריפה כמו שיעו"ש א"כ איכ' למימר דמ"ש וה"ה לערלה בב' דהיינו איסורו איסור עולם ואיסור הנאה היינו נטע רבעי אחר הבעור דאסור בהנאה' ובהמשך כתב דיש לומר שכן דעת הרע"ב שהביא שם שכתב שהוא איסור הנאה, איירי לאחר הביעור דאסור בהנאה. ע"כ. הרי דס"ל להדיא בדעת רבינו הרמב"ם שלאחר הביעור הוא אסור באיסור הנאה. וכתב דהכי ס"ל לר"ת ולרע"ב שהם איסור הנאה לאחר הביעור.

וכדברים הללו כן כתב מרנא הגר"א בביאורו על הירושלמי (שם בד"ה ויתוודה בעיו"ט, ובהמשך בד"ה עד) להדיא 'דתיכף לאחר יום טוב אסור לאכול'.

הרי לפנינו הכרעות ברורות של רבותינו הראשונים לדברי השעה"מ והם הרמב"ם, ר"ת והרע"ב, דהפירות נאסרים לאחר הביעור. וכ"ה להדיא ברש"ס, במבי"ט גם הוא בדעת הרמב"ם, מלאכת שלמה והגר"א בביאורו דכולהו ס"ל שהפירות נאסרים לאחר הביעור, וממילא נראה ברור שודאן של הראשונים והאחרונים מוציא מידי ספיקו של הרב מנחת חינוך.

והנה בסוגיא ביבמות (דף עג ע"א) שנינו 'יש במעשר ובבכורים מה שאין כן בתרומה, שהמעשר והבכורים טעונין הבאת מקום, וטעונין וידוי, ואסור לאונן, ורבי שמעון מתיר, וחייבין בביעור, ור"ש פוטר' [כלומר ר"ש פוטר בביכורים].

ומביא התוס' שם, את דברי ריב"ן לחלק בין מעשר לביכורים, שביעור מעשרות הוא בשנה ד. ואילו ביעור ביכורים הוא מיד לאחר החג. כדאמר במכות (ד' יח: ושם) הפריש בכורים קודם החג ועבר עליהן החג ירקבו. אך ר"י בתוס' שם חולק ואומר שהטעם שיירקבו לא מטעם ביעור, אלא לפי שנראו לקריאה ונדחו. אלא שביעור דבכורים הוי כשל מעשר דכי נתנן לכהן קודם החג או הפרישן לאחר החג יכול לשומרן עד שנה ד'. וא"ת תרומה נמי טעונה ביעור כדתנן במסכת מעשר שני (פ"ה משנה ו) כיצד היה הביעור תרומה ותרומת מעשר לבעלים וי"ל דתרומה א"צ ליה רק ליתנה לכהן והכהן יכול לשומרה כל זמן שירצה אבל מעשר שני ובכורים צריך לבערם מן העולם בכל מקום שהן. ור"ש דפטר בבכורים היינו שאין הכהן צריך לבערם אבל ישראל צריך ליתנם לכהן כתרומה. [וראה בערוך לנר היאך הוכיח כדעת ר"י ולא כדברי הריב"ן מהירושלמי במעש"ש הכא. ועוד ראה בתוס' המהר"ם מרוטנבורג שהביא מדברי הריב"ן וכתב שהקבורה היינו הביעור של הביכורים]. הנה א"כ למעשה מדברי התוס' למדנו, שתרומה יש ליתן לכהן ואין הכהן צריך לבער [היינו כאשר יש לו שימוש בזה של כילוי, כגון לבע"ח, או שמן להדלקה כמו המצוי בימינו, שיכול להשאיר הכהן אצלו. ויעו' להלן מה שהבאנו מהמנח"ש בזה]. ואילו מעשר שני יש לבער בזמן ביעור המעשרות מן העולם. ואילו ביכורים לדעת ריב"ן יש לבערם ואסור ליהנות מהם מיד לאחר החג ולכן ירקבו. ואילו לדעת ר"י מצד הביעור אם לא הפריש רק לאחר החג, יכול לשמור עד השנה הרביעית כדין שנת המעשר. עכ"פ מדברי הריב"ן המובא בתוס' ובמהר"ם מרוטנבורג מוכח שביעור היינו איסור הנאה, ויש להשאירו עד שיירקב.

והנה רבינו הרמב"ן כאן על הסוגיא, כתב לבער מהו הביעור, והסביר שהביעור פירושו לבערו מן העולם כגון ביעור חמץ, משא"כ בתרומה אלא שצריך להוציאה מרשותו לקיים בה מצות נתינה, וכך שנינו שם במעשר שני כיצד הי' הביעור נותן תרומה ותרומת מעשר לבעליו ומעשר ראשון לבעליו ומעשר עני לבעליו, ומעשר שני והבכורים מתבערין בכל מקום כלומר דשורפן או אוכלן קודם זמן, וכו'.

ובספר אחרית השנים לאדר"ת כתב להוכיח מדברי הרמב"ן הללו, 'משמע דלאחר זמן שורפין כמו חמץ וצ"ל דלהמ"מ הוא שזהו ביעור הקודש וכמו קדשים פסולים שנשרפין דוקא'. אלא שהרב מנחת

שלמה (ח"א סי' סה אות ב) כתב על דיוק זה, שהוא צ"ע דהא עיקר כוונת הרמב"ן הוא לומר דהפירוש של ביעור הוא כילוי מהעולם כמו בחמץ אבל גם בחמץ אם עבר ולא ביער רק קנס חכמים הוא שנאסר לעולם, ומנלן לומר כן גם לענין ביעור מעשר שאם עבר ולא ביער דאסור לעולם? והנה כפי הנראה המנח"ש הבין שהאדר"ת מדייק מריש דברי הרמב"ם שתיאר את אופן הביעור שהוא שריפה כמו חמץ, ולכן הקשה על דבריו מה שהקשה, שהרמב"ן רק תיאר את אופן הביעור שהוא מן העולם, ולא יותר מכך.

אלא שלענ"ד לא ממילים אלו דייק האדר"ת אלא מהמשך דברי הרמב"ן שכתב שם 'או אוכלן קודם זמן' ומבואר שלאחר הזמן אסור לאכול, ומזה הוא דייק שגם הוא ס"ל שנאסר באכילה גם לאחר הזמן. ובכך יקל עלינו להבין מדוע האדר"ת כתב את דיוקו רק מהרמב"ן, שאחרת אם התכוון לדייק מהשריפה הדומה לביעור חמץ מן העולם, הרי כן כתבו עוד ראשונים כלשון הזה שהיינו ביעור מן העולם, וכמובא בדברי הריטב"א (על הסוגיא כאן בד"ה וחייבין בביעור) וכ"ה בתוס' הרא"ש כאן (בד"ה וחייבין בביעור). אלא שכל הדיוק שלו הוא מהמבואר שיכול לאכול רק קודם הזמן, ומזה דייק את דבריו. וכלשון הזה של הרמב"ן ממש כך כתב הרשב"א על הסוגיא כאן (בד"ה וחייבין בביעור).

ובאמת על עצם ההדגשה שלשון ביעור הוא כביעור חמץ, שהוא שריפה מן העולם, יש לומר שאכן הראשונים הדגישו דין זה כיון שבאמת יש שחלקו בזה, וראה לרבינו המאירי בספרו בית הבחירה על הסוגיא כאן ביבמות, שכתב בזה"ל: 'וביעור זה יש מפרשים בו שריפה או זריקה לים המלח, אבל גדולי הדורות מתמיהים היאך הוא יכול לשרוף מעשר בידים ולבערו, אלא שיחללוהו על מעות ויעלו המעות לירושלים ויקח מהם דבר מועט בדמים יקרים כדי שיהו כלים מהרה, ע"כ דברי הראב"ד שהביא שם. וממילא מובן הדגשת הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א התוס' רא"ש ועוד.

הרי לנו שספיקו של הרב מנחת חינוך הוכרע כבר בראשונים ובפוסקים, שביעור היינו איסור אכילה לאחר זמן ביעורו, כלומר שנאסר, וכן דעת הרמב"ם לשיטת המבי"ט ושער המלך. וכן דעת ר"ת והרע"ב לדעת שעה"מ. וכן יש לדקדק מלשון הרמב"ן והרשב"א שלאחר זמן נאסר באכילה. וכן נראה מדברי הריב"ן לגבי ביכורים שלמד שירקבו היינו מחמת חובת הביעור. וכ"כ להדיא הר"ש סירילאו, המבי"ט, מלאכת שלמה, הגר"א. וכ"פ רבותינו האחרונים וכמבואר לעיל.

והנה הגר"מ קליערס בספרו תורת הארץ (ח"א פ"א) שכתב להסביר את דברי השעה"מ מה שדקדק בלשון הרמב"ם שהנותר אחר הביעור נאסר, הגם שהיה אפשר לבאר ברמב"ם דלכתחילה כן המצוה לבערם מן העולם, ואם לא יבערם לא יוכל להתודות וכו' אבל בדיעבד אם עבר ולא ביערם מן העולם עד לאחר שעת הביעור, י"ל דלא נאסרו הפירות. אלא שמסברא לא היה כן נראה לשער המלך, אלא כיון שהתורה ציותה לבערו מן העולם בשעת הביעור בודאי שהפירות נאסרו גם אח"כ. והביא שכן כתב גם מסברא בספר אחרית השנים (קונטרס דבר אלי' אות ל). ע"כ. ובאמת שכפי אשר ביארנו לעיל, לא רק מסברא דנפשיה אלא הוא מן הראשונים ומן האחרונים.

וסיכם שם בתורת הארץ, שלפי"ז דמעשר שני ונטע רבעי לאחר הביעור נאסרו הפירות באכילה ובהנאה, נראה דאין מועיל פדיון לפירות אלו שיהיו מותרים באכילה והאיסור שהי' על הפירות יחול על הפדיון שיהי' אסור באכילה ובהנאה דלא מצינו פדיון רק במעשר שני שראוי לאכילה בעצמו וע"י הפדיון יוצא המעשר שני לחולין וחל קדושת מעשר שני על הפדיון אבל במעשר שני אחר זמן הביעור שנאסר באכילה ובהנאה נראה דפקע מיניה דין מעשר שני ונעשה כשאר דבר איסור שלא שייך בו פדיון, ראה בהוכחת דבריו שם, והם כבר כתובים עלי גליון השעה"מ הנז' לעיל.

ב. עבר זמן הביעור ולא הפריש תרו"מ כלל מן הטבל שברשותו:

והוסיף שם עוד (אות נג) ולפי זה צ"ל דגם כשלא הפריש עדיין המעשר שני, נאסר לאחר הביעור, דאל"כ למה הוצרכו להזהירם שיתקינו הפירות לפני שעת הביעור, ומסברא נראה דזה היא רק אם נאמר מתנות שלא הורמו כהורמו דמיין שפיר נאסרים אף טרם שהורמו אבל למ"ד לאו כהורמו דמיין למה יאסרו לפני ההפרשה. אולם לעיל אות מ' הבאתי דברי הר"ש דגם למ"ד לאו כהורמו דמיין חייבין בביעור גם טרם שהופרשו וא"כ כיון דחל עליהם חובת ביעור שפיר י"ל דאם לא ביערן אז נאסרו הפירות היינו חלק המעשר שני שבטבל אך גוף הראי' הנז' אינה מוכרחת די"ל כיון דמצוה זו אינה בכל שנה רק בשנת הרביעית ובשנת השביעית יכול להיות שישתכח הדבר אצל הרבה אנשים ולכן הודיעם. וכו'. אך בדברי הירושלמי מבואר דהפירות נאסרים לאחר הביעור כמש"ל אות נ"ב וגם טרם שהופרשו כיון דחל עליהם חובת ביעור י"ל דנאסרו לאחר הביעור ע"כ. ובזה הגדיל לחדש, שלא רק מעשר שני שכבר קרא לו שם קודם הביעור נאסר לאחר הביעור, אלא גם אם הפירות עדיין בטבלם, חלק המעשר שני שבתוכם, נאסר לאחר הביעור.

אלא שעל חידושו זה כתב מרן הגרשז"א (שו"ת מנח"ש ח"א סי' ס"ה אות ב) שהוא חידוש גדול שגם בטבל אם עבר ולא הפריש נאסר חלק המעשר שני שבו, ותו לא מהני כלל פדיון, ואינו נזכר בשום מקום כי אם בספר תורת הארץ בלבד, על כן כתב שיש לפקפק בזה, שהגם שבירושלמי גם טבל נקרא קודש, וחייב להפריש מעשר ולבער מהעולם. מ"מ אם הוא ע"ה ואינו יודע איך להפריש מסתבר דאינו חייב משום כך לשרוף את כל הטבל, וכיון שכן נראה דחובת ביעור שיש גם על טבל היינו שבגלל הקודש שנמצא בו הוא מחויב להפריש ורק לאחר שכבר בירר את חלק הקודש שפיר חייב לשרפו, אבל אם עבר החג ולא הפריש אף על גב שעבר על עשה, מ"מ כיון שזה רק טבול למעשר אבל אין עדיין ממש מעשר שני, ממילא לאחר שאין חובה לשרוף טבל. וגם לא מסתבר שיש חובה להפריש רק כדי לשרוף [ושונה הדין מתרומת חמץ ששם האיסור מחמת דבר אחר יעוי"ש בדבריו], אבל היכא שהאיסור מפני המעשר עצמו, צ"ע אם מצינו שמפרישין לכתחילה מעשר כדי לאבדו ולכלותו מן העולם. ולכן רצה בזה לסמוך על החזו"א דשרי גם לאחר החג ובכל יום יש לו זמן כל היום עד סוף היום, ונביא דבריו עוד להלן. וסיים שם שהדבר צריך הכרע.

היוצא מדברינו אלו, שלדעת התורת הארץ, גם פירות טבל חלק המעשר שני שם נאסר לחלוטין, ולדעת מרן הגרשז"א נראה שלא נאסר ואפשר לתקנו לאחר החג. ולמעשה לדעת התורת הארץ, אם אדם מפריש תרו"מ לאחר זמן הביעור, יש לו בתוכו 9 אחוז של מעשר שני שהם חייבים ביעור, ולפדותם אי אי אפשר לדעת התוה"א. ובשלמא לגרשז"א כיון שזה היה טבל בזמן הביעור, חלק המעש"ש לא נאסר ויכול שפיר לפדותו ולבער הפרוטה מן העולם גם אחר זמן הביעור, אבל לדעת התוה"א יש לידע איך לנהוג.

ובאמת שהנכון ביותר שלדעת התוה"א באם יימצא לאדם פירות השייכים לשנת מעשר שני והם טבל, [והוא דבר נדיר בזמן הביעור שכולם או משנה רביעית ופטורים או שלישית שהם מעשר עני, וכן הוא בשנה השביעית] - שיותר נכון שיפריד את ה 9% קודם ההפרשה, ואז יקרא להם [למונח בצד ולא ישתמש בנוסח הרגיל] - שם מעשר שני, ויבער את פירות המעשר שני מן העולם. וכאמור לדעת מרן הגרשז"א הנז' יכול הוא להפריש את המעשר שני ולפדותו ואת המטבע לבער מן העולם.

ג. דעת מרן החזו"א, כדעה יחידאה דלא נאסר המע"ש והנט"ר לאחר הזמן:

אלא שלמרות כל המבואר לעיל והנראה כדין פשוט מן הראשונים והאחרונים, מצינו למרן החזו"א זצ"ל (דמאי סי' ב סוף אות ז) שכתב בפשטות ממש, דנראה שאם עבר ולא ביער מן העולם את המעשר שני שלא נאסר. והשווה זאת לדין בל תאחר, בעבר בל תאחר בשנה ורגלים, וכדאמר בר"ה (דף ה ע"ב) מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה, ופי' בתו' שם דר"ל אפי' הפריש ועבר על בל תאחר,

ע"כ. כלומר ששם לא נאסר אפילו שעבר על בל תאחר, ומזה רצה ללמוד דה"ה הכא למרות שעבר ולא ביער ועבר איסור מכל מקום לא נאסר. ועוד הוסיף החזו"א דנראה שעובר בכל יום אחר ביעור, בעשה כל שלא ביער.

ובאמת שהדברים קשים מאד, היאך לא הביא החזו"א כלום מן הראשונים והאחרונים הנז' לעיל, וכתב כדבר פשוט שלא נאסר, וטרחתי מאד למצוא הסבר המניח את הדעת ולא זכיתי לכך. ועל ההוכחה מבל תאחר, כבר כתב מרן הגרשז"א (שם) לדחות את ההשוואה בזה"ל: 'דשאני התם דאע"ג שעברו ג' רגלים ועבר על בל תאחר, מ"מ אמרינן שפיר דלא פקע משום כך חיובו ושפיר נשאר בחיובו הקודם ליתן התרומה והמעשר לבעליהם ולהביא את המעשר שני לירושלים ולאכלו, ואדרבה קשה דמהיכ"ת נימא שבגלל האיחור יאסר ויתחייב לשרוף הרי טוב מאוחר מלא כלום וכמו"ש התוס' שם בד"ה מה עיין שם, משא"כ הכא הרי אף אם יש בדעתו להביא לירושלים את המעשר לאחר החג ולאכלו שם, מ"מ אם אינו מביאם בחג עצמו חייב דוקא לשרוף ולכלות בחג את המעשר שני מן העולם, וכיון שכן מסתבר דשפיר נשאר עליו חיוב זה של ביעור מהעולם גם לאחר החג, וכמו שאמרנו שאפי' בזמן שביהמ"ק קיים ויכול להביא המעשר לירושלים ולאכלו מ"מ כיון שכבר נתחייב בחג לשרוף אם לא הי' יכול להביא אותו לירושלים בתוך החג דשפיר חייב גם עכשו לשרוף, ומעתה כיון דאפי' לענין קרבן מבואר שם בגמ' דאי לאו דרשא מקראי היינו אומרים שאם עבר על בל תאחר הקרבן נאסר אף על גב דחובת הקרבה שהיתה מוטלת עליו קודם יכול שפיר גם עכשו לקיים ואפי"ה היינו אומרים שנאסר, דלפי"ז כ"ש הכא שנתחייב ממש בחג לבער ולהפסיד את המעשר מן העולם דיש לנו לומר שנשאר חייב בכך גם לאחר החג ואסור באכילה, וכיון שכן שפיר מסתבר כדבריהם דתו לא מהני גם פדיון כיון דנקטינן שגם לאחר החג לא פקע ממנו חובת ביעור ועובר בכל יום בעשה, ודוחק לומר דכיון שנותנים לו זמן של כל היום לכן רואין את כל אותו היום כיו"ט האחרון של חג דמועיל פדיון אף על פי שהוא רחוק הרבה מירושלים, דלאו סברא הוא כלל ואדרבה מסתבר שגם בזמן שביהמ"ק קיים אם עבר ולא ביער חייב לשרוף את המעשר אלא שנותנים לו זמן כל היום, אבל לא שבו ביום יוכל גם לאכלו אם יביאנו לירושלים. ע"כ תו"ד המנח"ש. וכן יש לתמוה על דברי בעל דרך אמונה זצוק"ל (הל' מעש"ש פי"א ס"ק מב) שכתב דלא נאסר בלי לציין דעת כל הפוסקים הנז', ובהערה ציין לחזו"א, והוסיף וציין את ספיקו של המנח"ח הנז'. והוא פלא היאך לא כתב מאום מכל דברי הראשונים והאחרונים הנז' לעיל.

ד. אם יש לתלות הדין בדיון על הגדרת מצות הביעור:

והנה אמת בסברא יש לומר שדעת מרן החזו"א היא לשיטתו דס"ל שמצוות ביעור מעשרות איננה בפני עצמה, אלא פרט מן הפרטים של מצות תרומות ומעשרות. שהרי כמבואר באחרונים יש אומרים בכה ויש אומרים בכה, ראה במנח"ח (במצוה תרז הנז' לעיל) דס"ל שהביעור הוא מצוה בפ"ע, ותמה למה לא מנאוה מוני המצוות את מצות ביעור. וראה עוד בתורה"א (פ"ג אות נה ואילך) שדן בהגדרת מצוות הביעור, וכתב דמדברי הרמב"ם נראה שעיקר המצוה היא הוידוי והביעור הוא רק כעין הכנה למצות הוידוי, ולכן הרמב"ם בפי"א החל בדיני הוידוי ולא בדיני הביעור. וכן כתב מספ' אחה"ש שהוכיח מהחינוך דס"ל כהאי גוונא. ובאות נח הביא מהמשנ"ר (מע"ש פ"ה מ"ז) להסביר הטעם שהרמב"ם לא מנה הביעור במצות עשה אלא את הוידוי, ולכן ביאר את הראשונים דס"ל שכיון דליכא בזה"ז וידוי ליכא נמי ביעור ובגניזה סגי, אבל הרמב"ם שפסק דחייבין ביעור ממש זה לטעמיה דס"ל שוידוי נוהג אף שלא בפני הבית הלכך צריך נמי ביעור. והוסיף התוה"א שיש לבאר המשנ"ר שהביעור אינו מכלל המצוה רק הוא כמו הכנה למצות הוידוי ואתי שפיר. אולם לפי מרכבת המשנה שהביא שם, שהביעור הוא חלק מהמצוה ולא רק הכנה למצות וידוי, יהיה בזה נפ"מ לדינא לענין הברכה דאם הביעור הוא מכלל המצוה צריך לברך קודם הביעור כמו שמברכין על כל המצות בתחילתן קודם לעשייתן אבל אם הביעור אינו מכלל המצוה אך הוא כמו הכנה למצות וידוי אין לברך על הביעור. עוד הוסיף נפ"מ

נוספת שאם הביעור הוא מכלל המצוה צריך לעשותה בכוונה לשם מצות ביעור למ"ד מצות צריכות כונה, אבל אם אינו מהמצוה א"צ כונה, ונפ"מ היכא דהביעור נעשה מעצמו דהמעשר שני נשרף מעצמו בלי פעולת אדם, ודן שם לפי"ז אם יוכל לומר הוידוי יעוי"ש. והנה מרן החזו"א תפס להדיא כצד שאין זה מצוה בפני עצמה, אלא פרט בדיני תרומות ומעשרות, וממילא מובן תחילת דבריו שלא חייב להשתדל אחר פירות לקיים מצוות הביעור. ולכן גם כתב שלא מסתבר שאם נותן לכהן תרומה בזמן ביעור יהי' יותר רצוי מאילו נתנו קודם אדרבה יש בזה מצוה שבא לידך אל תחמיצנה וממדת זריזות להקדים, וה"נ באכילת מעשר שני, אלא שהוא לאו הבא מכלל עשה שלא יעכב מלבער והלכך לא חשבוהו הראשונים ז"ל במנין המצות. ולפ"ז גם כתב שנשים חייבות בביעור שזו פרטי מצות תרומה ומעשר שנתחייבו גם נשים. ובכל זה מצינו דרך אחרת למנחת חינוך, וכל זה אכן תלוי בשני הצדדים הנז' למצוות ביעור מעשרות איך לדון מצוה זו. ולפי"ז יש מקום לומר שכיון שזה פרט בדינים והתאריך הוא זמן שיש לסיים, אך אם לא עמד בזמן יש עדיין צורך לקיים את הפרט החסר, משא"כ אם זה מצווה בפנ"ע שיש לה זמן שלה, כל שהפסיד אין לה תקנה יותר. והגם שאפשר להסביר זאת על פי דרך זו, עדיין מוכרח מדברי התוה"א גופיה וכן מדברי האחה"ש דס"ל שהפירות נאסרים למרות שסוברים שזו מצוה אחת.

ה. הלכה למעשה בעבר הזמן ולא ביער, ודין המטבעות שלא נפדו:

והלכה למעשה הגם שכל הטעמים והסברות שהזכרנו לעיל הם אפשריים, ומקורם טהור, מכל מקום ברור שלמעשה יש להורות כפי הכתוב בדעת רבותינו הראשונים והאחרונים שהבאנו לעיל שהפירות נאסרים, וברור שכך יש לנהוג הלכה ולמעשה, ודברי מרן החזו"א צריכים לימוד. והנה אחר שלמדנו כל זאת, ואחר שנראה בבירור שפירות שכבר נקרא להם שם מעשר שני, וכן נטע רבעי, שלא נפדו עד עבור החג של רביעית ושביעית, הם נאסרים ואין להם פדיון. כתבתי בשו"ת חלקת השדה (ח"ב תרו"מ סי' י"ט אות ד) שכדין הפירות ה"ה מטבע שלא ביערה בזמנה, אין לה תקנה לחללה על מטבע קטנה, אלא עליו להשמיד את המטבע מן העולם. ושוב לאח"ז ראיתי שמרן הגרשז"א זצ"ל בספרו שם (בח"א בסי' עא אות ל) 'לפי"ז אם נשארה המטבע המיוחדת לפדיון עד לאחר הביעור, לא יועיל אח"כ חילול אותה המטבע על פרוטה כנהוג, וצ"ע'.

ו. החששות הלכה למעשה לאחר זמן הביעור:

השתא דאתינא להכא, יש לדעת ההנהגה הלכה למעשה. דזאת יש לדעת שבפועל בזמן הזה של חג הפסח, אין מצוי פירות החייבים ביעור של מע"ש. כלומר לגבי תרומות ומעשרות כל אשר מצוי בימים אלו זה פירות מהשנה השישית שמפריש מהם מעשר עני ולא מעשר שני. ולא מצוי להשאיר מהשנה השניה. וגם לגבי השנה השישית יש לידע שהגם שראש השנה לאילנות הוא טו בשבט מכל מקום לגבי שביעית העיקר להלכה כפסק רבינו הרמב"ם (הל' שמו"י פ"ד, והבאתי פרטי הדין באריכות בשביתת השדה פרק עשירי) שראש השנה הוא א בתשרי, וממילא הפירות שיחנטו [=בנידו"ד חנטה היא הבאת שליש בבישול הפרי, וראה להלן לגבי נטע רבעי] לאחר א תשרי ולפני טו בשבט, אם הם ברשות ישראל בלא"ה הם קדושים בקדושת שביעית ופטורים מתרומות ומעשרות, אלא אם הם מגידול חו"ל או נכרי שנגמ"ל ע"י ישראל בארץ ישראל, בכה"ג יש להפריש תרומות ומעשרות גם בשנת השמיטה, ופירות אלו שחנטו קודם טו בשבט יהיו חייבים בביעור. ומה שחנט לאחר טו בשבט בכל גוונא פטור מביעור בשנה זו ויתבער עד יו"ט האחרון של פסח של השנה הרביעית.

ז. פירות שנגמ"ל כגון יין שעבר סינון לאחר זמן הביעור:

אולם כן מצוי לעיתים כמה חריגים שחובתם בהפרשה וחילול של מעשר שני, האחד הוא יין מענבים של השנים ראשונה או שניה, הנמצא בחביות או מיכלים מכל סוג שהם, וטרם עברו סינון, וממילא

כיון שהם לפני מירוח, וטרם נקבעו למעשר, לכן, אם יסיים את הסינון קודם יום טוב אחרון של פסח, יש חובה לבערו עד ערב יו"ט של שנת הביעור הנוכחית [ואם הפריש ולא חילל, כמבואר לעיל המעשר שני נאסר ויש לאבדו מן העולם, אלא שדבר זה לקרוא שם ולא לחלל איננו מצוי כלל. ואם לא הפריש כלל, אפשר להקל להפריש לאחר הפסח וגם את המעשר שני לפדות כנ"ל]. ואם יסנן לאחר יו"ט האחרון של פסח, יהיה פטור מביעור של שנה זו [ויש העושים כך אף לכתחילה, כדי לחלל פרוטה חמורה על המטבעות שברשותם שרוקנו מהם כל הקדושה עד עיו"ט האחרון של פסח מחמת חובת הביעור]. ומקור הדין הוא במשנה (מעשר שני פ"ה מ"ח) 'שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות פטורים מן הבעור', וכבר ביארו נו"כ המשנה שעונת המעשרות דהכא הכוונה למירוח, כן כתב הר"ש, והוסיף דכן מבואר בבלי סנהדרין (די"ב ע"א) מסוגיא דעמרי שבולייא וממעטני זיתיא. וכן מבואר בסוגיא בירושלמי כאן (הלכה ד). וכ"כ הרש"ס, והב"ד המלאכ"ש על המשנה כאן 'לאו בהבאת שליש קאמר אלא בגרנן הוא דקאמר, והשתא אתי שפיר הא דאמרינן בירושלמי ממעטני זיתייא ומעומרי שבולייא דהיינו קודם מירוח וקודם שירד שמן לעוקא אבל פשיטא דהשבלים הביאו שליש וכן זיתים של מעטן ולשון עונה לאו דוקא'. וכן לכאורה מבואר מלשון הרמב"ם בפירושו על המשנה שם שמסביר שבראשונה היו שולחים לבעלי הבתים, שימהרו ויתקנו פירותיהם, ומבאר הרמב"ם 'שיגמרו מלאכתן ויביאום לעונת המעשרות שנתבארה במסכת מעשרות, ויפרישו מהן המתנות ויעשו בהם מה שנתבאר שם. ודברי ר' עקיבה נכונים'. כלומר לעונת המעשרות דהכא קרא הרמב"ם 'שיגמרו מלאכתן'. וכן מבואר בתוס' במס' ר"ה (ד"ד ע"א בד"ה ומעשרות) עי"ש. וככה"ג יש לבאר בדברי הרמב"ם בהל' מע"ש פי"א ה"י שעונה"מ היינו מירוח, וכן ביאר בדבריו מרן החזו"א דמאי (סי' ב ס"ק ז). הרי שלהלכה כל אשר סינן את היין קודם עיו"ט אחרון [ואפילו בחוה"מ שלא עבר עליו שום רגל, וכמבואר בחזו"א שם] חייב לבער בשנה זו קודם יו"ט אחרון. אולם אם סינן לאחר החג, פטור מן הביעור בשנה זו.

ח. בדמאי אין צריך לבער גם את התרומת מעשר:

אפשרות נוספת היא כמובן אם האוכל שמור בדרכים שונות משנה שנייה כגון המצוי בקופסאות שימורים, אלא שזאת יש לידע שהיינו רק אם שימר בעצמו, ולא הפריש קודם לכן. כי כל אשר נרכש בקופסאות שימורים בארץ ישראל, זו תוצרת שיש עליה כשרות וכבר הופרש ממנה תרו"מ, ואף אם הנהיג בעצמו החומרא להפריש תרו"מ מכל אשר נכנס לפיו אפילו עם כשרות, עדיין לא גרע דין זה מדמאי [כמו שביארנו בספר קצירת השדה כרך א פ"א סעי' ח ובהערה 8 שם], ובדמאי קיי"ל להלכה שפטור מן הביעור, וכמבואר להדיא במשנה במס' דמאי בפ"א משנה ב. והנה שם כל המשנה איירי במעשר שני, והדבר הוא ברור שהרי בדמאי פטור לגמרי מנתינה, וכל חובת ההפרשה היא מספק, ולכן לא גזרו כלל בביעור, ואף במעשר שני שהוא חמור מכולם, ויש לבערו מן העולם לגמרי, מכל מקום כל זה בוודאי ולא בספק שפטור אפילו במעשר שני. וכעי"ז מבואר בכל הנו"כ על המשנה, אולם ברור שאם במע"ש פטור מביעור ק"ו הוא לשאר התרומות והמעשרות שמפריש ולא נותן למקבליהם שפטור מן הביעור. וכן ראיתי שכתב להדיא רבינו הרא"ש על המשנה שם 'ומעשר שני של דמאי ותרומת מעשר של דמאי אין צריך לבער' הרי שהא דפטור מביעור כ"ה הדין גם בתרומ"ע. וכך יש לדייק מדברי הרע"ב על המשנה שם שכתב: 'בסוף שלש שנים שחייב לבער כל מעשרותיו כדכתיב (דברים כו) בערתי הקדש מן הבית ולא תקנוהו רבנן בדמאי' הרי שמבואר בדבריו שאת כל מעשרותיו אין צריך בדמאי. וקרובים הדברים להיות מדוייקים גם בדברי הגר"א בשנות אליהו על המשנה שם שכתב בזה"ל: 'ואין לו ביעור. כי זה הכלל תרומה ות"מ ומע"ר ומ"ע ומ"ש ובכורים חייב לבער בשנה ג' אלא שבתרומה ומ"ע נותן כל אחד ואחד לבעליהן. ומעשר שני ובכורים מתבערין מכל מקום. ואשמעינן כאן דבדמאי אין לו ביעור' וכך היה נראה בעיני פשוט לבאר גם ברמב"ם הגם שכתב האי דינא בהל' מעש"ש (פי"א ה"ח) 'נשאר אצלו מעשר שני של דמאי אינו חייב לבערו' ברור שכוונתו שאם היה שייך לחייב בדמאי היינו דווקא במעשר שני, שהרי לעיל מיניה 'אם נשאר אצלו

תרומה ותרומת מעשר נותנה לכהן, מעשר ראשון נותנו ללוי, מעשר עני נותנו לעניים' וכל זה הרי אין בדמאי שהרי פטור מנתינה כלל, אלא במעש"ש שהוא קודש כמו שממשיך שם הרמב"ם: 'נשארו אצלו פירות מעשר שני של ודאי או נטע רבעי או מעות פדייתן ה"ז מבערן ומשליך לים או שורף', על זה כתב שבדמאי פטור.

ולכן מאד נפלאתי מה שכתב בדרך אמונה שם (ס"ק לח) לדייק מהלשון של הרמב"ם שכתב מע"ש 'משמע דתרומת מעשר של דמאי חייב לבער' והביא הדברים מהמקדש דוד (דמאי סי' ל בד"ה הנה). והאמת צריכה להיאמר, שאין נראה כלל מקום לדייק מדברי הרמב"ם הללו, שאדרבה לגבי שאר דברים אין מקום לכתוב כלל כי פטור מנתינה וממילא פטור מביעור, אולם החידוש הוא לגבי מע"ש שלמרות שחייב לבערו מן העולם, מכל מקום פטור מביעור, וכמו שביארנו לעיל על דברי המשנה. ועוד כפי שהבאנו לעיל, הדברים כתובים להדיא ברא"ש וכן כתבנו לדקדק מדברי הגר"א, שגם תרומ"ע של דמאי פטורים מן הביעור. ובאמת שהדברים הם פלא היאך בעל הדרך אמונה זצוק"ל לא הביא מאומה מדבריהם אלא את דברי המקדש דוד בלבד. אלא שבהערה הביא בצהה"ל שם לדייק מדברי החזו"א (דמאי סי' ב' סק"ב הנז' להלן בלשונו בד"ה אמנם זאת) דגם בתרומ"ע של דמאי אין ביעור, אלא שמ"מ ניסה לבארו לפי דרך המקדש דוד בדרך אולי, יעו"ש. ושוב עיינתי בדברי המקדש דוד וראיתי שכל חילו מהדיוק מלשון הרמב"ם, ובאמת כמו שכתבנו לעיל, אין נראה כלל דיוק זה, ואדרבה הדברים ק"ו הם לכל השאר. והעיקר הם דבריו המפורשים של רבינו הרא"ש, וכן העיקר להלכה ולמעשה שפירות דמאי פטורים מן הביעור לכל התרומות והמעשרות שנוהג בהם.

ט. ביעור מתוצרת הנמצאת בקופסאות שימורים אטומות בדמאי ובספק טבל:

והשתא, נחזור על דברינו הראשונים לגבי הנמצא בשימורים ויש על הקופסאות כשרות, גם כאשר בעה"ב מחמיר להפריש אחריה, לא גרע מהמפריש לאחר ע"ה ולכה"פ דינו כדמאי, שפטור מביעור כלל ועיקר [וכל מה שיש רצו לחלק בין כשרות מהדרין זו לאחרת או רבנות זו או אחרת, לדידי לא ס"ל וכמבואר להלן בהערה 1]. וכל מה שמצאנו לרבותינו האחרונים שהרבו לדון במי שנמצא קופסת שימורים בזמן הביעור כיצד ינהג, היינו בספק טבל וק"ו בטבל. וראה במנח"ש (ח"א סי' סה בריש הסימן וראה בהערה שם) שהביא העצה לזכות למקבלי המתנות את אשר נמצא בקופסאות, וכתב על הצעתו זו, שכל זה רק לפי מה שמבואר בראשונים דבתרומה ותרומת מעשר וחלה, הביעור שלהם הוא רק שחייבין ליתן אותם לכהן לקיים מצות נתינה, אולם כל זה שהכהן יהנה מזה, ובימינו זה מצוי או לצורך בעל חיים של הכהן או שמן להדלקה שאז עצם הנתינה לו היא המצוה. אולם מה שהכהן לא יכול ליהנות מזה אם יתנו לו תרומה של מאכל או משקה ואין לו מה להנות מזה, גם הכהן עצמו יהיה חייב בשעת הביעור לבער אותם מהעולם כיון שהם קודש וגם הם בכלל של בערתי הקודש מן הבית כיון דלא אפשר כלל ליהנות מהם, וממילא גם פטורים לגמרי מנתינה לכהן. ולפי"ז בטלה לגמרי העצה של זיכוי התרומה ותרומת מעשר לכהן כיון שאם תחול הפרשתן למפרע גם הם חייבין בביעור עכת"ד. ועוד ראה בדרך אמונה (שם ס"ק נב) שכתב: 'מי שיש לו הרבה פירות בקופסאות סגורין ואין יכול לפותחן ולעשר שלא יתקלקלו וגם אין יכול לעשר עליהן ממקום אחר יפקירם לפני זמן הביעור ולא יזכה בהן כלל עד שירצה לאוכלן ואז יעשרם ויבער מיד' ובציון ההלכה (אות עג) כתב: 'שכך הורה מרן החזו"א ז"ל בשביעית שהכינו הרבה קופסאות שימורים ולא הי' אפשר לפותחן שיפקירם לפני הביעור, ואף על גב דאסור להפקיר לפני שמעשר כנ"ל פ"ג ממעשר ה"כ אפשר דבמקום הצורך מותר וגם יש לצרף דעת הר"ש והרא"ש דלדידהו אין איסור להפקיר כנ"ל שם מיהו יכול לפתוח א' ולעשר על הכל ולא יחוש למוקף כיון שהוא זמן הביעור ואין לו עצה אחרת' אם כן מקרה של החזו"א איירי שהכין בעצמו וניחא, אולם גם במנחת שלמה שם כתב שהוא מדבר על ספק טבל. אם כן בזה ניחא

שלכאורה חמור הוא טפי מדמאי, כמו שכתבנו בקצירת השדה בפרק הראשון כנז׳ לעיל. ועוד ראה להלן שם כתבנו אודות ההפקר כמה פרטים לגביו, ודין הפקר בשבת ויו״ט.

ואמנם ספק טבל חמור הוא יותר, ומעשר שני שבו ודאי חייב בביעור גם מספק [וא״א לקרוא לו שם לבדו כי צריך להפריש על הסדר וממילא כל ההפרשה מחויבת בלא״ה]. אולם בשנת מע״ע כגון ספק טבל מהשנה השלישית, האם חייב בהפרשה אף שפטור מנתינה [כגון במע״ר ללוי. ולגבי מע״ע בספק טבל אם חייב ליתן הארכתי בזה בשו״ת חלקת השדה ח״ב תרו״מ סי׳ כו, וכתבתי שם להוכיח שנכון להחמיר וליתן לעני בספק טבל ושונה מדין דמאי, יעוי״ש], ראה במעדנ״א שביעית (סי׳ ז סוס״ק טו) שלא שייך חובת ביעור ללא נתינה, מאידך ראה בשו״ת מנח״ש הנז׳ לעיל לגבי ספק טבל ובדבריו בהערה שם, ודוק ולמעשה נראה ברור מדבריו שם שבתרומה וחלה שאין נתינה יהיה מכל מקום חובת ביעור מן העולם, להוציא שמן להדלקה שבלא״ה יש חובת נתינה, יעוי״ש. ומאידך ראה בקובץ הליכות שדה (גליון 49) שהביאו ממרן הגריש״א זצ״ל שבספק טבל גם ללא נתינה יש חובת הפרשה, כי כל הספק מתעורר לאחר ההפרשה ולא לפניה יעוי״ש.

י. אימתי עובר על ביטול עשה, ובל תאחר, והדין בדמאי:

אמנם זאת יש לידע, שהגם שכתבנו שהעיקר להלכה שדמאי פטור מביעור בכל התרו״מ שמפריש ממנו ולאו דווקא לגבי מעשר שני. מכל מקום כתב החזו״א (דמאי סי׳ ב ס״ק ב): ׳והא דדמאי אין לו ביעור, היינו דוקא מצות ביעור, אבל בל תאחר אפשר דאיכא במעשר שני ובתרומת מעשר לדעת הפוסקים דחייב ליתן לכהן, למה שצדדו תו׳ ר״ה ד׳ א׳ דגם תרומה בכלל מעשרות׳. ע״כ. הרי שגם אם לא עובר על ביעור מעשרות בדמאי, מכל מקום אפשר ועובר על בל תאחר, ולפי״ז יש מקום לעשות טצדקי לאותם המחמירים להפריש אחרי כשרות אחרת בקופסאות שימורים, לעשות זאת טרם יו״ט האחרון, ואם לא מדיני ביעור כי דינו כדמאי ופטור וכאמור, אולם מדין בל תאחר כיון דאפשר דאיכא. והנה האי דינא דבל תאחר אינו מוסכם בין הפוסקים אימתי חייבים עליו, ודעת התוס׳ עמ״ס ר״ה (ד״ד ע״א וע״ב בד״ה צדקות. ובד״ה ומעשרות. וב״ד לקט) שבכל המעשרות עובר על בל תאחר, וכן תרומה בכלל מעשרות, והסתפקו התוס׳ האם גם בלא הפריש עובר על בל תאחר או רק לאחר הפרשה, ונראה מדבריהם שרק לאחר הפרשה עובר על בל תאחר. ועוד מבואר מדברי התוס׳ שם, שבמעשר שני עובר רק בשלושה רגלים, ואם עבר רק רגל אחד עובר בעשה [כוונת התוס׳ ל׳מוצא שפתיך תשמור׳] ולא בלאו דבל תאחר. אולם מעשר ראשון ועני, אם הלוי והעני קיימים עובר לאלתר [וראה חזו״א דמאי סי׳ ב ס״ק ב, בסוגריים שם איך ביאר האי לאלתר שכתב התוס׳], ואם לא קיימים, לא מצווה לאהדורי אבתריהו עד ג רגלים. ומאידך הרב טורי אבן עמ״ס ר״ה שם, פליג אדברי התוס׳, וס״ל שבתרומה לכהן ומעשר ללוי, אין כלל בל תאחר, וכדין מתנות כהונה של פדיון הבן וכו׳. ועוד פליג על דברי התוס׳ וס״ל שאף בלא שהפריש עובר על בל תאחר. וראה במנח״ח (סי׳ תקע״ה אות א) שהביא באריכות דיעות אלו, והוסיף את דעת הרשב״א שבבל תאחר לעולם עובר רק אחר ג רגלים, ולאלתר עובר בעשה. וראה שם מה שדן בכל דבריהם באורך. [וזאת יש לידע שעשה הוא עובר בשעת הרגל, אולם לאחר הרגל אינו עובר בעשה בין רגל לרגל, ורק בבל תאחר עובר לאחר שעבר הרגל בכל יום עובר על ב״ת, וכ״כ הרב פני יהושע עמ״ס ראש השנה (דף ד ע״א בד״ה ועוד נראה דנפ״מ), יעוי״ש.

אולם האמת תורה דרכה, שבנידו״ד אינו עובר על בל תאחר כלל, שכן כתב מרן החזו״א בסוס״ק ב, ׳ויותר נראה דבאמת לא משכחת ליה בל תאחר במעשר שני, אלא על זה שאפשר לו לאכול ברגל ואינו אוכלו אבל באנוס ברגל אע״ג דפשע קדם הרגל שלא אכל אינו עובר. אבל במצות ביעור חידשה תורה שיבער הקדש מן הבית אף בשריפה. ובס״ק ד בד״ה ונראה, כתב לגבי מעשר שני, ׳ואפשר דגם ב״ת דג׳ רגלים ליכא רק לענין הבאה ולא לענין אכילה׳. כלומר הלכה למעשה שלגבי מע״ר ומע״ע עובר על בל תאחר אם לא נתן להם. ולגבי מע״ש אם לא העלה לירושלים [אף שלא אכל], אבל בלאו

הכי לא עובר על בל תאחר, וממילא בדמאי בזמנם היה פטור מנתינה לחלוטין, וממילא לא שייך בל תאחר לגבם, ומעש"ש היה עולה לירושלים ונאכל ויש לגביו בל תאחר, אולם בזמן הזה שאינו מביא לירושלים, מאין לך לחייבו בבל תאחר על אי חילולו? כאשר בל תאחר אינו אלא לענין הבאה. והצורך לבער מן העולם, שיש במע"ש בשנה רביעית ושביעית, אין הדין נוהג בדמאי, וממילא הלכה למעשה הוא פטור הן מביעור, ואינו עובר על בל תאחר בדמאי בזה"ז. ומש"כ החזו"א בד"ה והא דמאי, שיש בל תאחר גם בדמאי, הכוונה לכאורה לא לימינו אנו, אלא בהשוואה לתרומה שכתב שם לדעת הפוסקים שחייב ליתן לכהן, ולפי"ז גם במעשר שני של דמאי היינו באופן שחייב בהבאה שהרי הוא נאכל בירושלים כמבואר במשנה בדמאי (שם). ויש להוסיף לסיום הדברים, שחידושו של מרן החזו"א שבל תאחר כן יש בדמאי הגם שאין ביעור, לא נתבאר במקום אחר, ואדרבה בתוך דברי הרמב"ם שכתב שנשאר אצלו מעשר שני של דמאי אינו חייב לבערו, ע"כ. משמע דלכתחילה שרי להשאירו אצלו, והיה לכאורה צריך להדגיש, שמ"מ לא יעשה זאת או מפני ב"ת או מפני שעובר בעשה, ודוק.

ואחר אשר הראנו ה' כל זאת, חוזר אני לראשית הדברים, שקופסאות שימורים עם כשרותא, גם אם אדם מחמיר ומקפיד להפריש פעם נוספת מהם, מכל מקום דינו כדמאי אם לא טוב ממנו, וממילא פטור מן הביעור ואם לא הפריש לא עבר על בל תאחר. וכל המקום אשר נותר לדון אם יש לו אופן כזה אולם של טבל ודאי או ספק טבל, שאם הכין מזה שימורים, יש למצוא לו פתרון כיצד לנהוג. ולכן כפי שהבאנו לעיל או שיפתח אחד מהם ויפריש על הכל אף שסגורים הם, או שיפקיר ויוציא מרשותו, ולכשיזכה בהם יחזור ויפריש מהם מייד ויבער לאחר ההפרשה. ואם נזכר בזה ביום טוב, ראה עוד מש"כ להלן.

יא. מטבע שלא ביערה בזמן, ואם יש לבעלי הקרנות לחוש שיתפיסו מה שנאסר:

ומה שנותר בידינו לחשוש וזה נמצא לרוב בבתים רבים שיש להם מקדושת מעשר שני, אלו המטבעות אשר עליהם חיללו, ולכן אם בכה"ג עבר זמנם ולא חילל, כפי שביארנו בריש דברינו, אי אפשר לחללם יותר על מטבע קטן יותר, אלא יש לבער מן העולם את המטבעות עצמם על ידי השלכה לים הגדול גם ללא שחיקה, או לשאר נהרות לאחר שחיקה, או בכילוי על ידי חומרים ממיסים. וכמו שביארתי בספר קצירת השדה בפכ"ב (מהדו"ח). ואם נזכר בעיו"ט יכלה מן העולם כנז' לעיל, אלא שיכול הוא לחלל הקדושה שיש במטבע הגדולה על מטבע קטנה, ובה ינהג את הביעור. ואם נזכר ביו"ט עצמו נבאר להלן.

ולכאורה לפי האמור לעיל שהעיקר להלכה שהמטבע נאסרה לאחר זמן הביעור, אמרתי בתחילה שיש לבעלי הקרנות לחוש שאנשים יתפיסו על מטבעותיהם תוצרת שנאסרה, והם כבר לא יוכלו לחללם ויצטרכו לבער את המטבעות עצמם, אולם שבתי וניחמתי, שלכאורה לכל דיעות הראשונים והפוסקים שהזכרנו לעיל, כיון שזה כבר נאסר, אין זה תופס את דמיו, וממילא הפדיון כלל לא נתפש ולא מהני, ומאידך, למי שס"ל כדעת החזו"א וס"ל שלא נאסר, ממילא אכן זה נתפס על המטבעות ששיכות לקרן, אלא שאז בעל הקרן צריך מידי יום לחלל את כל הקדושה שנתפסה על המטבע וצריך

א. וב"ה בארץ ישראל כל מפעלי השימורים מטופלים היטב מבחינת הכשרות, ובכלל בעניני מצוות הארץ יד נותני הכשרות תקפה ומעלות רבות הוסיפו ומוסיפים מידי שנה, ועל כן פשוט, שהדבר ברור שגם המחמירים להפריש אחריהם יש לדונם כדמאי ולא חלילה כספק טבל. ומה שאמר לי מאן דהו, שכל דברי הדרך אמונה אינם אלא על כשרות בד"ץ אחת מסויימת ולא על שאר ועדי הכשרות, לענ"ד לא נכונים הדברים ולא ראויים להיאמר, שכן עשרות בשנים שמלווה אני מפעלים בכשרויות שונות בענינים שונים של מצוות הארץ ועניני חרקים, וב"ה אכשר דרא, והמשגיחים יודעים היטב את עבודתם, ועל כן חלילה לומר שזה 'ספק טבל', ולכל היותר יש לדונם כדין ספק טבל, וכותב אני את הדברים, מן הבדיקה, המידע, הידיעות ומהיכרויות אישית עם מפעלי שימורים רבים בארץ ישראל.

לבערה מן העולם בכל יום כדי שלא יעבור באיסור, וכל זה כמבואר בדברי החזו"א הנז' לעיל. או לחילופין שיודיע למנויים תנאי קודם למעשה שאחר זמן הביעור אינו מרשה להם כלל לחלל על המטבעות של הקרן, ועוד יש להתיישב בכל האופנים שיכול לצאת חששות הלכתיות ולתקנם כדבעי.

יב. נטע רבעי, שזה מצוי יותר לאחר הביעור, ואיך משייכים נט"ר לשנת הביעור:

עוד חשש שהוא מצוי יותר, זה לגבי נטע רבעי, ששם מצוי שיעמוד בחג הפסח ויש לו נטע רבעי החייב בביעור, וזה בהקדים מה שכבר כתבתי במקום אחר שנטע רבעי חייב בביעור הוא דווקא מה שחנט בשלישית או בשישית אולם מה שחנט ברביעית או בשביעית פטור, וזאת יש לדעת, שעץ יוצא מערלה ונכנס לרבעי, אין לו תאריך מוכרח בדומה למעשרות שלעולם טו בשבט הוא ראש השנה לאילן, אלא לעיתים הוא א בתשרי, ולעיתים הוא טו בשבט, ולעיתים הוא בין א תשרי לטו בשבט. וכל זה כמבואר ברמב"ם (מעש"ש פ"ט) ובשו"ע (סי' רצד סעי' ד) וביארנו הדינים והאופנים בספר עץ השדה בפרק יא. אלא שבדרך כלל במציאות החקלאית של ימינו רוב המעבר מערלה לנטע רבעי זה אכן בתאריך טו בשבט. וההשתייכות לשנה היא איננה רק התאריך אלא גם השלב בפרי, ולהבדיל ממעשרות ששם השלב הוא חנטה שהיא הבאת שליש, לענין ערלה ונט"ר, השלב הוא 'משיוציא' דהיינו, שלב הבוסר, ובספר עץ השדה (שם סעי' יב) כתבתי שטוב להחמיר משלב פתיחת הפרח 'פתח הסמדר' כמבואר שם. וממילא אם הגיע לאחר טו בשבט של שלישית או שישית, הרי שכל הפירות היוצאים מאילן זה, הם נטע רבעי עד השנה לאחר מיכן באותו תאריך. ובעומדינו בחג הפסח, של רביעית או שביעית, מצוי שישארו מפירות אלו שחנטו בשנת הרבעי בעודם טריים, פירות הדר. אבוקדו. אפרסמון. ולעיתים נותר מעט קיווי, צבר, גויאבה. רימון. כאשר כל הפירות הנז' הגיעו לשלב הבוסר בשנה השלישית והשישית, וחייבים בביעור בשנה הרביעית או השביעית. ואם חנטו בין א' תשרי לט"ו בשבט, עדיין דינם נטע רבעי, הגם שבשנה השביעית הם גם קדושים בקדושת שביעית [שהרי א תשרי הוא ראש השנה לאילן לגבי שביעית, וכמבואר לעיל], מכל מקום גם אותם יש חובה לבער בשנה זו. אולם פירות הקיץ המקדימים, כגון השסק או האפרסק והנקטרינה המוקדמים, שחנטו לאחר ט"ו בשבט, הם כבר לא שייכים לשלישית או לשישית. אלא שייכים הם לרביעית והשביעית והם מתבערים בשנת הביעור הבאה ולא הנוכחית. וכן כתבתי להלכה בספר קצירת השדה (במהדו"ח כרך ב סי' כב סעי' י ובהערה שם) שהעיקר להלכה בחלה וברבעי שהגם שלגביהם אין רלוונטי שנת המעשר, מכל מקום חובתם לגבי ביעור היא תואמת, וכדברי הר"ש סירילאו (עמ"ס מע"ש פ"ה ה"ה), שמה שכתוב בירושלמי 'ירק' שלכאורה מעשרותיו רק דרבנן, אפשר לומר שאיירי בתבואה [קודם שליש] שהוא כירק לגבי חלה, יעוי"ש. נמצינו למדים מדבריו שגם במה שלא רלוונטי חלוקת השנים למעשר כגון הפרשת חלה ולכאורה ה"ה נטע רבעי, אי אתה מבער את של שנה רביעית ברביעית אלא בשביעית וה"ה של שביעית מבער ברביעית. ומדברים אלו כתבתי לתמוה על המובא בהערה בסו"ס כרם ציון (הל"פ - ערלה) שכתב שם הגרא"ד רוזנטל שכיון שרבעי נוהג בכל השנים, לכן גם אם חנטו הפירות לאחר ט"ו בשבט של רביעית או שביעית מתבערין באותה שנה, וזה פלא, ודבריו נסתרים מדברי הרש"ס הנ"ל והשארתי שם בצ"ע. ושוב הראוני שגם הגאון בעל דרך אמונה כתב (פי"א ס"ק לה) שנראה שרבעי כתרו"מ שמה שחנט בשנה הרביעית אינו חייב בביעור באותה שנה, וכ"כ לגבי חלה בס"ק סו. וכנלענ"ד העיקר להלכה.

וראיתי מי שהסתפק לגבי נטע רבעי שלא נקטף עדיין, אם כיון שברבעי קדושתו חלה גם במחובר, ממילא יהיה חייב לתולשם ולבערם, ובזה דינם שונה מתרו"מ שפטורים מתרו"מ כל שלא הגיעו לעונת המעשרות. אלא שכבר כתבתי בספר עץ השדה (דיני נטע רבעי פרק יג סעי' כח) שלהלכה ולמעשה שכל עוד שזה במחובר לא חייבוהו לבער, וסברא גדולה כתבנו שם, יעוי"ש.

נמצינו למדים שגם לגבי נטע רבעי, אין לחוש אלא לפירות בשנתם הרביעית שחנטו קודם טו בשבט של רביעית או שביעית, אולם אותם שהגיעו לשלב זה לאחר טו בשבט, אין הם חייבים בביעור אלא בשנת הביעור הבאה. ולכן משתדל אני למצוא פירות נטע רבעי בכל שנה שחנטו לאחר טו בשבט, ולאחר פינוי כל הקדושה כולל הפרוטה חמורה מן המטבעות, והתפסתם על מטבע והשלכתו לים הגדול, אני חוזר ומתפיס פרוטה חמורה על המטבעות מפירות אלו שקדושים הם, ואדרבה לדעת הרמב"ם גם בזה"ז וגם בשאר פירות נוהג נט"ר מן התורה, ודרגתם גבוהה משל מעשר שני שנוהג רק מדרבנן. וכל זה עד אשר יוצא בהמשך הקיץ ענבים שהם כרם רבעי, והוא לכו"ע מן התורה ואני שוב מחלל את הקדושה שבמטבעות כולל הפרוטה חמורה ומתפיס קדושת כרם רבעי שישמשו כפרוטה חמורה.

יג. מי שנזכר ביום טוב אחרון של פסח, שיש לו פירות שלא הפריש מהם תרו"מ:

טרם אכלה, אזכיר דין נוסף, שיש לבררו מעט, והוא בדינו של העומד בתוך יום טוב, ונזכר שיש לו פירות טבל שלא הפריש מהם תרו"מ, ולא נתן למקבליהם, או שיש ברשותו פירות או מטבעות הקדושים בקדושת מעשר שני או נטע רבעי, שלא ביערו מן העולם, ואם יישאר כך עד עבור החג, הרי יעבור על מצוות ביעור [ולכאורה גם יעבור על בל תאחר או בעשה לכה"פ במעשר עני או ראשון לחלק מהדיעות וכמבואר לעיל].

הנה לעיל הזכרנו בכמה מקומות את ענין ההפקר, והוא שכיון שאינו ברשותו אינו עובר עליהם את מצות הביעור. וראה לעיל שהבאנו עצה זו משמיה דמרן החזו"א לגבי קופסאות שימורים רבים שאין באפשרותו לפותחם כעת, כן הביא משמו בד"א הנז' לעיל. וכיון שכאן הוא שעת הדחק התירו להפקיר גם לפני הפרשה, וכמבואר בצה"ל הנז' לעיל. וראה עוד בשו"ת מנחת שלמה הנז' לעיל, שהיכא שלא מתאפשר באופן של ברירה שכתב שיפקיר לפני שלושה אוהבים וכו', והוסיף שדבר זה מוגבל עד היכנס החג, שלאחר כניסת החג, כבר נתחייב לבערם וראה מה שכתבנו בזה להלן [ולענ"ד פשיטא שהכוונה ליו"ט שני ובפרט לדידן שהכי קי"ל להלכה וכמבואר לעיל, כיון שביו"ט ראשון יכול לכתחילה להשהות לחוה"מ ויפריש או יחלל אז, ודלא כמי שראיתי שכתב שהכוונה ליו"ט ראשון]. ובמנח"ש (שם) הביא אפשרות להפריש ע"י ברירה, שיאמר שמה שאני עתיד להפריש וכו', ולגבי מע"ש כתב שם שעדיף להחיל אותם במקום מסויים בקופסא ולחלל על מטבע ואותה לאבדה מן העולם. ועוד ראה בשו"ת מנח"י (ח"ט סי' קיז) גם הסכים להתיר בשעת הדחק עם הפקר. והביא משמיה דהגר"פ עפשטיין זצ"ל שלא סמך על הפקר, והעדיף למוכרו לנכרי. וראה מש"כ במנח"י שם. וראה עוד בקונטרס איגרתא חדא, להגר"ש דבילצקי זצ"ל, מה ששוחח עם מרן החזו"א על מכירה לגוי שלא הסכים לזה מחמת איסור מכירת טבל, יעוי"ש ומש"כ בהערה כב שם.

והנה כל האמור הוא בימות החול, אולם אם נזכר ביו"ט אחרון של חג, יש לברר כיצד לנהוג, דהנה להפריש ביו"ט אסור וכמבואר בסי' תקכ"ד (סעי' א). וכמו כן קיי"ל להלכה דאין מחללין מע"ש בשבת, והוא איסור משום שבות, וכמובא בתו"כ (ספרא פר' אחרי מות פרשה ה פרק ז) אין לי אלא שביתת רשות, שביתת מצוה מנין לא יקדיש ולא יעריך ולא ולא יחרים ולא יגביה ולא יתרום ולא יעשר ולא יקדש ולא יגרש ולא ימאן ולא יחלוץ ולא ייבם **ולא יפדה נטע רבעי ומעשר שני**, תלמוד לומר שבתון שבות, הרי שהוא אסור משום שבות. וביאור השבות כבר מצאנו בפוסקים שביארוהו דהוא משום מתקן, וכ"כ התוס' רי"ד (שבת דף קמא ע"א) וז"ל 'ומש"ה אין מגביהין תרומה ומעשרות ואין מפנין את הטבל וכי היכי דאמירה דמעשר אסורה בשבת הה"נ חלול דמעשר והקדש אסורה בשבת ואף על פי שבדיבור בעלמא יכול לחללם ולומר הרי הן מחוללין על המעות שבבית שכיון שבאותו הדיבור נתקנו הו"ל מתקן בשבת'. ובחיבור דף על הדף במס' שבת שם הביאו מספר גור אריה יהודה (עניני תרו"מ

סי׳ יג ס״ק יא), שגם כתב שאין האיסור בחילול מע״ש מצד הקדש של החפץ החדש, דזה אינו, דכבר היתה הקדושה בעולם, אלא דהאיסור בזה משום מתקן, דע״י החילול נתקן חפץ הראשון דנסתלק ממנו האיסור ותיקון אסור בשבת. והעיר שם שלפי״ז האיסור הוא רק בפדיון הקרן בשבת, אבל פדיון החומש דאינו מעכב, א״כ אינו מתקן בזה, שוב יהי׳ שרי להוסיף החומש בשבת. וכן מבואר בשו״ת חתם סופר (או״ח סי׳ עט) שכתב בתוך דבריו, ׳נמצא אם יחלל שבת בהפרשת תרומה עדיין טבול למעשר ותרומת מעשר שבו וצריך להפריש עוד הפעם, ושוב עדיין הוא טבל למעשר שני וצריך להפריש גם מעשר שני, ואי מיירי דלא סגי לי׳ עד שיאכל הכל, נמצא אוכל שני מיני איסורים, תרומה ותרומת מעשר והשני מעשר שני בלא פדיון, **ואם יפדה אותו הרי כאן איסור שלישי פודה בשבת**׳ עכ״ל. והנה ראיתי לכמה מן האחרונים דברי האבני נזר דס״ל שאין איסור לפדות בשבת, וכתבו שדבריו נסתרים מדברי התורת כהנים, ולענ״ד נראה שאין הדברים כך, ואבאר את דברי שהנה דברי האבני נזר נמצאים בתשובה (יו״ד סי׳ רצא אות כב) שם כתב דס״ל שאין איסור כלל לפדות מע״ש בשבת משום חשש של מקח וממכר, ואינו דומה לפדיון הבן. והיינו מפני שבמעשר שני פעולת החילול הוא שקדושת המעשר יחול על המעות. ואינו דומה לפדיון הבן שדומה למכר כמו הקדש דרך מכר. וכן פדיון הקדש, אולם מעשר שני דא״א כלל דרך מכר אין לאסור משום לתא דמקח וממכר רק משום מתקן הפירות וכו׳. ובזה מיישב את דברי רש״י שהביא שם שבמקרה שלו אין מתקן ולכן מותר, כמו שביאר שם. אם כן גם הוא לא התיר אלא אסר מפני מתקן, ורק מחמת לתא דמקח וממכר אמר שאין כאן, ורק באופן של רש״י שיעשה בתנאי לכשיטמא, אמר שגם מתקן אין כאן, כך נראה ברור מדבריו. ולכן מה שכתב לתמוה על דבריו בספר המעשר והתרומה (פ״ה בית האוצר אות מג) שכביכול ס״ל להאב״נ דשרי לחלל בשבת, אין לענ״ד כתוב כך בדבריו, וכמו שביארנו לעיל. וכן תמוה ההערה בספר דף על הדף הנז׳, וכן מש״כ בספר חשוקי חמד (יבמות דף עד ע״א) שיש בדין זה מחלוקת בין האבני נזר לכפות תמרים, ולענ״ד לא נכתב כך באבני נזר, ולא נעשה אותו כמי שחולק על תורת כהנים. ולכאורה כדאמרן רק כוונתו שאין זה אסור מחמת מו״מ אולם משום מתקן גם הוא סובר שזה אסור. כנלענ״ד.

והן אמת שאם עשה תנאי שיכול הוא להפריש תרו״מ בשבת ויו״ט, יוכל הוא להפריש ביום טוב, ואם זה טבל ודאי יוכל ליתן לכתחילה ללוים או לעני גם ביום טוב [ראה להלן לגבי נתינת מתנה לצורך מצוה, וראה בביאור רבינו הלל ובענף הלל ובביאור הח״ח על התו״כ (פר׳ אחרי מות סופ״ז) ודוק]. אולם אם זה שייך לשנת מעשר שני, הגם שיכול בסיוע התנאי גם לחלל את קדושת המעשר שני על המטבע, אולם היאך יבער המטבע מן העולם כדינו? וכן אם מדובר בפירות שהם נטע רבעי השייכים לשנת הביעור הנוכחית, כיצד ינהג בזה הלכה למעשה? ואמת ונכון שאם ברשותו תנאי, יכול הוא לחלל את קדושת המעשר שני או הנטע רבעי על מטבע או אף על פרי אחר, שהרי התנאי כולל גם פעולה זו, אלא שעל מטבע עדיין ישאר המטבע בעולם, ולא קיים מצות ביעור. ונכון שלדידן דאזלינן בתר הוראות רבינו הרמב״ם ומרן השו״ע יכול הוא לחלל גם על פרי או סוכר בשווי פרוטה ולהמיסו במים ולבערו מן העולם, אלא שלמעשה התרומה או הפרי שעליו יחללו את המע״ש יהפוך להיות מוקצה שהרי בימינו אין בהם שימוש וכמבואר בגמ׳ בביצה (דכ״ז ע״ב) וברמב״ם הל׳ מעשר (פ״ט ה״ט) ובשו״ע או״ח (סי׳ תקו סע׳ ד) לגבי חלה וה״ה כאן. ואם כן יש למצוא הדרך שלאחר שעשה התנאי לא יזדקק לטלטלם, ואפשר לכאורה לשים הסוכר בתוך הכיור בפינה יבשה, ואז יחלל על הסוכר הזה את קדושת המעשר שני, ולאחר ההפרשה יפתח המים בכיור והם ימיסו את הסוכר ויגרר עם המים לכיור. [ויש בזה כמה ענינים גם מחמת בזיון שלכתחילה לא שרי כך לאבד מע״ש, אולם בשעה״ד אפשר להקל. ועוד היה מקום לדון אי שרי להניח בכלי המטלטל או שיש לחוש בזה משום מבטל כלי מהיכנו או לאו, וראה מה שכתבנו בזה בספר קצירת השדה במהדו״ח כרך שני (פכ״א סוף הערה 10) אולם בכיור שאיננו כלי המטלטל, הוא הפתרון המצוין לכאורה לנידו״ד]. וכל זה כאמור אם יש ברשותו תנאי, אולם אם אין ברשותו תנאי ראה מה שכתבנו בקצירת השדה (מהדו״ח בפכ״א כיצד ינהג אם רוצה להביא את הפירות למי שיש לו תנאי) ויראה לנידו״ד איך ינהג בזה].

דרך נוספת קיימת והיא, להפקיר את הפירות גם ביום טוב, ואף לכתחילה יכול לעשות זאת, שלכאורה זו סוגיא ערוכה בגמ' בשבת (קכז ע"ב) שדמאי חשיב חזי ליה בשבת כיון דאי בעי מפקיר נכסיה והוי עני דשרי לי למיכל דמאי. ומוכח שאפשר להפקיר הנכסים בשבת, וכ"כ רבינו המאיר על הסוגיא שם והוסיף דלא שייך הכא גזרת מקח וממכר כמו דקיי"ל דאין מקדישין ואין מחרימים בשבת, כיון ששם מעביר מרשות לרשות, אולם הכא אין שינוי רשות. מאידך דעת רבינו הרמב"ן (בריש מס' פסחים) דמוכח מהא דהתירו ביטול חמץ בשבת, דאיננו משום הפקר, כי אם ביטול הוא משום הפקר הרי אסור להפקיר בשבת. וכן כתב רבינו הריטב"א (שבת דף קכ ע"א) שאסור להפקיר בשבת, ומ"מ זה שאומר לרבים בואו והצילו לכם, לא מיחזי כקנין, כיון שהוא הולך לאיסוד והוי כמופקר. וכתב השער המלך (בהל' לולב פ"ח ה"ב) בדעת הריטב"א שלפי"ז יש לחלק בין הפקר שמסלק רשותו והולך, לבין הפקר שרוצה שיזכו בו אחרים, ששם מיחזי כקנין. וראה עוד בשדי חמד (מע' ה, סי' יד עמ' קמו) שדעת הרמב"ן שאסור להפקיר ולא עשה חילוקים, ומסתמא שהריטב"א בשיטת רבו הרמב"ן. וראה עוד בספר חזון עובדיה למרן הגרע"י זצ"ל (שבת ח"ג עמ' כ) שהביא את הרשב"א בסוגיא דדמאי במס' שבת, ושם לא גרס דאי מפקיר נכסיה, ולפי"ז כתב בחזו"ע, שניחא דעת הרמב"ן והריטב"א וההולכים בדעתם שאסור להפקיר בשבת, ושוב כתב שבריטב"א על הסוגיא דדמאי כן מקיים את הגירסא הזו, ובע"כ יש לומר את החילוק הנז' לעיל. יעוי"ש. ובחזו"ע כדרכו בקודש הביא דיעות הראשונים והאחרונים, ודן בדברי הפר"ח (סי' תלד) שאסר להפקיר בשבת, ודן על דבריו מהסוגיות הנז', וכדבריו לאסור כן כתב הגרעק"א בשו"ת (סי' קעד) [ועוד ראה בגליון רעק"א על השו"ע (או"ח סי' יג) על דברי המג"א בס"ק ח, שכתב לדקדק מדבריו דשרי להפקיר בשבת, והביא דברי השעה"מ ועוד, וציין למה שהאריך בתשובה הנז'], ועוד הביא דברי שו"ת עבודת הגרשוני (סי' כד) שהתיר להפקיר בשבת. וכ"כ הקהלת יעקב בתוספת דרבנן (מע' ה אות קיד דכ"ה ע"ד) ותמה על הפר"ח. וכן הביא משו"ת לחם שערים (סי' יז) שמהסוגיא בעירובין (דף עא ע"א) מוכח דאיסלוקי רשותא בשבת מותר. ולפי"ז כתב שמותר להפקיר בשבת. וכן הביא שכתב להוכיח מסוגיא זו בכתב סופר (או"ח סו"ס נט). וכ"כ הרש"ש על הסוגיא בעירובין שם, דמוכח שהפקר שרק מסלק רשותו מותר בשבת. [וראה לעיל בד"ה והנה כל האמור מה שהבאנו מדברי האבני נזר שאין לאסור חילול מע"ש בשבת, שאינו דומה למקח וממכר, ראה שם בסברתו ודוק לנידו"ד] ועוד סוגיא ערוכה שנינו בנידו"ד, במשנה בפסחים (דל"ה ע"א) שיוציאן במצה של דמאי, ואין יוצאין במצה של טבל, ובעמוד ב' שם מסבירה הגמ' שהטעם דאי בעי מפקיר לנכסיה והוי עני וחזי ליה, השתא נמי חזי ליה. [וברמב"ם בהל חמו"צ פ"ו ה"ז, כתב שאין יוצאים במצה האסורה לו כגון טבל, לכאורה מדוקדק בדבריו שדמאי כן]. הנה אם כן סוגיא מבוארה שאפשר ביו"ט להפקיר. וכבר הקשה הרש"ש שם מסוגיא זו על הפר"ח. אלא שכבר כתבו האחרונים [ראה בחזו"ע שם עמ' כא] שהתם איירי לצורך מצווה דשרי לכו"ע ולא חמור ממתנה דשרי לצורך מצוה, וכמבואר במרדכי ובראבי"ה וכן נראה מכל הפוסקים לגבי מתנה על מנת להחזיר ביו"ט של סוכות בנטילת ד מינים [דברי המרדכי הם בביצה (פ"ב סי' תרע"ו) והראבי"ה בהל' יו"ט (סי' תשנב) . ועוד גבי מתנה ראה למרן בב"י סי' תקכז. וברמב"ם סוף הל' מכירה כתב שמכין מכת מרדות, ומאידך בפי' המשניות לגבי נתינת הלולב להדיא דשרי ביום טוב, ויש שחילקו בין במקום מצוה, או לאו, ויש שחילקו דבהל' מכירה איירי במכירת קרקע שיש בזה סודר, אולם רק נתינה מיד ליד שרי בכל גוונא, ויעוי' עוד בחזו"ע שם עמ' יד] והלכה למעשה פסק שם החזו"ע שמותר להפקיר נכסיו בשבת ואף לאחר שרי לזכות בהם בשבת, יעוי"ש. אולם נידו"ד שההפקר הוא לצורך מצות ביעור, יהיה מותר לכתחילה להפקיר בשבת או ביום טוב. והגם שהבאנו לעיל שכתב המנח"ש שזה מוגבל עד כניסת החג, וכלשונו 'ואפשר שצריך דוקא להפקיר לפני החג כי יתכן שבתוך החג כבר נתחייב דוקא לתקן ולבער את המעשר מן העולם ולא להפקיר, ואף על גב דלא כתיב אלא "מן הבית" מ"מ הרי כתב הרמב"ן ביבמות ע"ג ע"א שהוא כעין ביעור חמץ דמשמע דוקא כילוי מעולם וכמו"ש גם הרמב"ם, ולכן **מוטב** שיפקיר לפני החג' כלומר עיקר סברתו היא שביו"ט עיקר הביעור הוא כבר הכילוי בפועל

וסיים ולכן מוטב וכו׳, ולא כתב אסור, כיון שסו״ס אם הפקיר לכו״ע אינו עובר שאין זה ברשותו, ולכן בשעת הדחק כעת, נראה שלמעשה יכול להפקיר גם בתוך החג. ושו״ר בשו״ת להורות נתן (חט״ו סי׳ פא) שכתב בתשובה לדון על דעת מרן הבית יוסף לגבי הפקר בשביעית אי בעינן בפיו, ובסוף התשובה כתב לגבי אם כן בעינן בפיו אם יהיה מותר ביום טוב, וכתב: ׳מה שהעיר כת״ה שליט״א אם מותר להפקיר פירותיו בראש השנה של שביעית - ועיין הגהות הגרע״א לשו״ע או״ח (סי׳ יג) ובתשו׳ הגרע״א (ח״א סי׳ קעד) אם מותר להפקיר בשבת, הנה למאי שכתבנו דבשביעית סגי שמסיח דעתו מהפירות ולא איכפת ליה אם יקחוהו זרים, נמצא שאין זה בגדר הפקר, כי אינו מוציאו מרשותו וגם אינו מקנה לאחרים, ועיין תוס׳ בבא מציעא (יב א) ד״ה ויצא אם הפקר הוי דעת אחרת מקנה ואכמ״ל. ע״כ. והם הדברים שכתבנו לעיל, ויש להוסיף ע״ד שגם בנידונו איירי לענין שביעית ואיירי במקום מצוה.

יד. אם נזכר ביום טוב שיש ברשותו פירות של מעשר שני או מטבעות שלא ביערם:

אולם אמרתי לדון דהגם דכאמור שרי להפקיר פירות שהם טבל או ספק טבל, אולם אם ברשותו כבר מעשר שני שלא פדאו, או מטבעות שיש בהם קדושת מעשר שני, שמא נאמר שאי אפשר יהיה להפקירם שהרי ממון גבוה הם , שהרי אין הוא חשיב כבעלים על הפירות או המטבעות הקדושים, ומחמת זה קיי״ל שיש הגבלות על הבעלים וכמבואר ברמב״ם בהל׳ מעש״ש (פ״ג הי״ז) ׳מע״ש ממון גבוה הוא שנאמר ליי׳ הוא, לפיכך אינו נקנה במתנה אא״כ נתן לו הטבל והמקבל מפריש המעשר, ואין מקדשין בו את האשה ואין מוכרין אותו ואין ממשכנין אותו ואין מחליפין אותו ואין מרהינין אותו׳. ע״כ. והנה הרמב״ם ז״ל לא כתב שאין נותנין מתנה, שהרי אין בזה איסור לתת, אלא שאם נתן יכול השני לאכול בקדושה כי יש לו הסכמה, אולם איננו מוסיף חומש, כי לא נקנה לו בפועל, וכ״כ המהר״י קורקוס על הרמב״ם (כאן) ׳שלא שיהיה אסור ליתנו במתנה, שלא אסרו אלא מכר ולא מתנה, אלא שאינו נקנה׳. וכ״כ האור שמח על הרמב״ם כאן, ׳וטעמא דודאי רשאי ליתנו במתנה, כמפורש במשנה (מע״ש פ״א מ״א) אבל נותנין זה לזה מתנת חנם, רק שמע״ש ממון גבוה הוי, לפיכך אינם נקנים במתנה, וכי יהיב לחבירו עדיין אינו של האיש המקבל, לכן אם פדהו אינו מוסיף חומש, דלאו שלו הוי, אבל זכות לאוכלו, דיהיב הנותן לו רשותו לאכלו, והוי שלו כי יהיב לפומיה לאכול, והוי כמו שאמרו גבי פועל (ב״מ צ״ב ע״א) משל שמים הוא אוכל יעו״ש, ועדיפא מיניה, דמצי יהיב זכותו לאכול גם לבני ביתו, אבל רק הזכות שמרשהו לאכול, אבל דין ממון לית ליה ביה, ולא מצי קני המתנה, והוי כמזמינו לאכול, וזה שדייק רבינו אינו נקנה במתנה, אבל ניתן במתנה, שאוכלו המקבל ברשות הנותן, ופשוט׳. ולפי כל האמור נראה פשוט, שכל האיסור הוא להוציאו מרשותו לרשות אחר, ובדרך של מכר, ולכן אם מביאו לאחר שלא בדרך מכר אין איסור. וממילא פשוט וברור שכל שמפקיר, ואינו מביאו לרשות אחרים הוי ממש כעין המבואר לעיל שהבאנו מהגמ׳ בעירובין (דף עא ע״א) שאסתלוקי רשותא שאני ולא חשיב כמקח וממכר, ולכן מותר להפקיר גם בשבת ויו״ט וכפי שביארנו לעיל. וממילא ה״ה הכא הפקר אינו חשיב כמעשה מכר, ולכן שרי יהיה להפקיר מעשר שני.

ואל תאמר שהרי זה ממון גבוה, אז ממה מסתלק, שהרי ברור שזה לא כך, דהא קיי״ל (ב״ק דף סט ע״ב) שהגם שזה ממון גבוה אוקמיה רחמנא ברשותיה לענין פדייה. ועוד קיי״ל להדיא ברמב״ם בהל׳ ביכורים (פ״ו ה״ד) שעיסה של מעשר שני חייבת בחלה. וכ״כ הרמב״ם בהל׳ חמו״צ (שם הל׳ ח) שיוצאין במצה של מעש״ש בירושלים. וכ״כ בל׳ לולב (פ״ח הל׳ ב) שאם נטל אתרוג של מע״ש כשר. והנה בלולב ואתרוג בעינן שלכם ואי הוי ממון גבוה, היאך חשיב שלכם? וכך הקשה רבינו מנוח, ומרן הכסף משנה על הרמב״ם בהל׳ חמו״צ והשיבו דס״ל להרמב״ם כר׳ חייא בר אבא [ובנדפס לפנינו בר אבין וראה בכס״מ בהל׳ ביכורים פ״ו ה״ד] שהיתר אכילה בעינן הכא, ואיכא. כלומר למרות שזה ממון גבוה הוא לא מופקע מלכם. וכן מצאתי לרב ישועות מלכו על הרמב״ם בהל׳ מעש״ש (פ״ג הי״ז) שכתב: ׳ובעיקר דברי רבינו שתירץ הר״י קורקס כבר הקשו האחרונים דהא בחלה כו״ע לא פליגי, וה״ה לענין מצה,

ועוד קשה הא דפסק רבינו בהל' עכו"ם גבי עיר הנדחת דאפי' בגבולין אסור, והרי חלה בגבולין פטור, והנראה לי שסמך רבינו על הא דמבואר בירושלמי דר"מ למד ממעשר בהמה וכן נ"ל דתלי אי קדשים קלים ממון בעלים דודאי לא עדיף מע"ש מקדשים קלים וכיון דקק"ל ממון בעלים אף דבודאי הוא של גבוה אלא דאפ"ה ממון בעלים, ועוד דבהדיא ילפינן בפ"ב דבכורות מעשר דגן ממעשר בהמה, והיינו מע"ש מבהמה ובבהמה קיי"ל נהי דאם מכר לא עשה כלום מ"מ מקרי ממון בעלים, ונהי דלר' מאיר כיון דאין בו דין ממון לא מקרי שלו אנן כר' יוסי הגלילי קיי"ל, וכיון דמעשר בהמה דהוא קודש גמור ואפי' מכרו מ"מ מקרי ממון בעלים ק"ו מע"ש והא דקאמר לימא דמסייע ליה היינו אליבא דר"מ, ויש להביא ראיה גמורה מהא דחלות תודה [דיוצאין בהן ידי מצה כמבואר בפרק כל שעה] ותיפו"ל דלאו ממון בעלים הוא, אלא ודאי נהי דממון גבוה מ"מ כיון דאית ביה היתר אכילה שפיר דמי וזה ראיה ברורה לדעת רבינו ז"ל, וכו'. עכת"ד. וממילא מממון בעלים זה שברשותו, ומהחלק הזה שביכולתו לפדות שהעמידה התורה ברשותו, ודאי נראה פשוט דשרי ליה לסלק עצמו, ואינו קשור לאיסורי מכירה במעש"ש, שאיננו דומה למכר כלל, ולא גרע ממתנה דמותר וכן הסכמת הפוסקים, רק ששם הקונה לא זכה במתנה, אך לנותן אין איסור לתת. וממילא גם הכא איסור אין למפקיר, ולסלק רשותו אין אני רואה כל מניעה הלכתית, לסלק עצמו ממה שנשאר בחלקו כממון בעלים. [ובמעות של מע"ש הרוצה יכול לצרף הסוברים שמעות אינן ממון גבוה, ראה מה שהביא מהירושלמי שמקדשין בפרוטה של מע"ש, ומה שביאר בזה. וראה בדרך אמונה בהל' מעש"ש שם בביאה"ל בד"ה ממון גבוה מש"כ בזה]. ועוד ראה בספרי עץ השדה על הל' ערלה ונט"ר (פי"ג סע' יז ובהערה 17 שם בד"ה ואי שרי להפקיר) כתבתי בתמצית אי שרי להפקיר, וכתבתי שאם הוי ממון גבוה לכאורה אי אפשר להפקיר, והבאנו שם דברי הגמ' בר"ה (דל"א ע"ב) שר"א רצה להקפיר את כרמו שהיה כרם רבעי לטובת עניים, אלא שהבאנו משם מדברי הפורת יוסף שדן במעשה זה, וכתב שלמעשה ר"א מתלמידי בית שמאי היה הסוברים שנט"ר אינו כמע"ש שהוא ממון גבוה, יעוי"ש. והוספתי שם שלדעתו הידועה של הגר"ח הלוי ומובא גם בחידושי הגרי"ז (זבחים דף ו ע"א) שמעשר שני יש לו בעלים, אלא שבמה שהתורה לא התירה לעשות אין זה מוגדר כשלו, ובזה ביאר איך אפשר להקדיש מע"ש ונט"ר לבדק הבית. והם ההם הדברים האמורים לעיל, שעדיין יש חלק הנשאר שהוא ממון בעלים וכלשונו של הישועות מלכו והגר"ח וממילא חלק זה יכול להפקיר, ובלא"ה הפקר שהוא רק סילוק רשות דנראה דלכו"ע מהני. ועוד ראה בעץ השדה שם בהערה 18 מש"כ לגבי מתנה כמכר בדעת הגר"ח ואת דברי הבית הלוי, ומש"כ בשיעורי רבי שמואל, יעוי"ש. ועוד עי"ש בפרק יד בהערה 28 מש"כ לגבי שנת השמיטה בכרם רבעי, אם זוכה בו אדם, האם כשמחלל מוסיף חומש כדין בעלים, ומה שהבאנו מהקצוה"ח, ומה שכתבנו שם בסוגריים שהזוכה מן ההפקר שאני. עכ"פ למעשה נלענ"ד פשוט שפעולת הפקר מותרת במעשר שני או מעות של מע"ש, גם אם הוא ממון גבוה, וכמבואר לעיל. וחיפשתי מעט אם יש מי שמדבר בזה ולא מצאתי להדיא זולתי מה שמצאתי בידיעון הליכות שדה (גליון מס' 70 עמ' 26) שכתבו משמיה דמרן הגריש"א דהורה שא"א להפקיר המטבע של מעש"ש. אולם לא ביאר את מקורו. ואני הקטן את אשר נלענ"ד כתבתי.

טו. אם מותר לומר לגוי ביום טוב שיכלה את המטבע וישליכה:

ועוד אמרתי לכאורה להתיר ביום טוב שביעי של פסח, אמירה לגוי באם יכול לסייע בביעור, וכגון מי שנזכר שברשותו מטבע של מעשר שני, שיאמר לגוי שיכלהו מן העולם באחת מן הדרכים המותרות לכילוי, באופן שאפשר לבצע אותם בפועל לעיני היהודי. ואל תאמר שאמירה לגוי שבות היא, דזה ברור שלצורך מצוה ולהצילו מאיסור [כמו שביררנו לעיל] לכאורה יהיה מותר אמירה לגוי לצורך מצוה, ומצאתי כתוב לרבינו הפני יהושע (ר"ה ד"ד ע"א) שהביא על דברי התוס' את קושיית המהרש"א 'דבלא"ה מחויב להפריש ערב יום טוב האחרון של פסח כי היכי דלא ליתי לידי בל תאחר דביו"ט לא מצינן להפריש דאין מפרישין תרומות ומעשרות ביום טוב, ואפילו לכהן לא יהיב ליה כיון דטבילן מאתמול כדאיתא בפרק משילין (ביצה דף לז ע"א). וכתב על דבריו הפנ"י: 'אלא דבאמת אף לפי"ז לא

קשיא מידי כיון דהפרשת מעשר ביום טוב אינו אלא שבות'. ע"כ. וכוונתו להתיר שבות שהוא איסור קל שלא ליתי לידי איסורים חמורים יותר, וכמבואר כעי"ז בסוגיא בריש מס' שבת דרדיית הפת בשבת קודם שתיאפה ויבוא לידי איסור מלאכה [לשון הרמב"ם בהל' שבת פ"ט ה"ה, ועי' ביאור לשונו באגרות משה (או"ח ח"ב סי' ט)]. והרבה יש לדון, מה גדר איסור ההפרשה בשבת, והגם שמצאנו להקל להפריש שלא מן המוקף כדי שלא יהיו מכשולות [כמבואר בסוגיא בעירובין דף לב ע"א], מכל מקום כבר כתב השבט הלוי (חי"א סי' פב) 'דאפשר דהפרשת ותיקון טבל בעצמו בשבת אף על גב דהו"ל רק דרבנן חמור יותר מהפרשה שלא מן המוקף'. ובדבריו שם דן מי ששכח להפריש חלה ונזכר בשבת וכבר שלח לחבירו חלות, מה דינו, וכתב שם על ההוכחה שרצה להביא השואל מן היעב"ץ (ח"א סו"ס קלג) שהדברים שם תמוהים, ומכל מקום למעשה אין מזה ראי' להקל גם באיסור הפרשה דטבל דרבנן עבור אכילה בשבת דיסודו דרבנן. אלא שגם אם נידו"ד דרבנן בזה"ז, מכ"מ ודאי שדינו חמור יותר שיסודו מן התורה, ועוד שאפשר כמה עבירות נוספים כמבואר לעיל ובכה"ג כן אומרים לו לעבור איסור דרבנן להציל שלא יעברו כמה עבירות אפילו שהם מדרבנן וק"ו בנידו"ד שיסוד הדברים מן התורה, וכמבואר בר"ן בסוגיא דשוחטין לחולה בשבת שזה עדיף מנבילה, דעדיף לעבור איסור חמור פעם אחת מאשר כמה איסורים קלים יותר. אלא שלמעשה הדבר מסור בידי חכמים וכלשון הרשב"א בתשובה (ח"א סי' קכז) 'ומאי דהא קשיא לך היכי שרי' איסורא דאוריתא משום עונג שבת תו ליכא לאקשויי מידי. שהרי התורה התירתה מדכתיב תלמד ליראה כל הימים. ולא עוד אלא אפילו ליכא קרא לא הוה קשיא לן מידי. דהא אשכחן בכמה דוכתי דדחו חכמים בידים אפילו לאו הבא מכלל עשה לצורך. כרבי אליעזר ששחרר עבדו להשלימו לעשרה. וכו'. ועוד שאומרין לזה עמוד וחטוא כדי שיזכה חברך. וכן אמרו בעירובין באין תורמין שלא מן המוקף וכו', אף אתה אל תתמה אם התירו לפעמים דברים כאלו מפני עונג שבת. ואין להקשות מהפרשת תרומה ומעשרות בשבת דהרבה עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. שהרי לא התירו שבות אפילו במקום כרת כגון הזאה ואיזמל. ומכל מקום אין אנו צריכין לכך במקום זה שהרי התירה התורה להפריש שלא מן המוקף לעונג שבת מדכתיב למען תלמד ליראה'. וראה באריכות בהאי דינא מש"כ בקובץ בית אהרון וישראל גליון קלה (עמ' קיג), מה שהאריך בזה הרב הכותב שם, ודן בהיקף נפלא על האי דינא שלהפריש בשבת חלה כדי שלא יכשלו אחרים בטבל, למרות כמה צדדים ברורים שם הכריע דשרי להפריש בשבת. וראה בגליון קלז (עמ' קמג) מה שהשיב עליו רעו. ומדברי הפנ"י הנז' מוכח דשרי להפריש כדי שלא יעבור על בל תאחר, ודוק. ושו"ר מה שדן בספר חשוקי חמד (יבמות דף עד ע"א) לגבי מעשה באחד שראה מת מצוה ביום שישי, והזדרז לקוברו, והיו ברשותו פירות של מעשר שני, וקנה בהם את הארון והתכריכין, והנה בשבת קודש נזכר בהלכה שאסור לקנות ארון ותכריכין ממעשר שני, ואם קנה אז צריך לחלל את הפירות על כסף אחר, ובא לשאול האם לחלל את הפירות בשבת או שימתין עד אחרי שבת? ותלה הדין אי שרי לחלל מעשר שני בשבת מדברי האב"נ והכפ"ת הנז' לעיל באות יג [וראה שם שכתבתי דאין האב"נ חולק על עיקר הדין דאסור משום מתקן ולא כתב רק שאין בזה לתא דמקח וממכר, ראה שם] וכתב דלפי"ז אם המת שקבור בארון ותכריכין שנקנו באיסור סובל מכך, ויש כאן גנאי למת שקבור בדברים שנקנו באיסור, ואם כן אולי יש מקום להתיר לעבור על איסור דרבנן שלא יהיה גנאי למת. אלא שצידד שמא אין גנאי בארון עצמו ונשאר בצ"ע. יעוי"ש. ולמעשה גם מדבריו נראה שאם ודאי יש כאן גנאי למת שצידד להתיר איסור דרבנן של חילול מע"ש בשבת.

אלא שכל זה לגבי הפרשה, אולם לומר לגוי שישבור המטבע וישליכה שלא בדרך בזיון לכאורה יש להתיר, שהרי הוי שבות דשבות במקום מצוה שהתירו, שהרי השבירה היא שבות, והאמירה היא שבות, ובמקום מצות ביעור, לכאורה יש להתיר. ומצאתי כיוצא בזה שכתב להתיר שבות דשבות גם במקום מצוה ואף שהיא מדרבנן, הגאון המופלא רבי יהודה עייאש בספרו דיני מנהגי ארג'יל (נדפס בסו"ס בית יהודה ח"א) בסי' י אות יד, שמביא מעשה שהיה בשנת תפח, שנאבדו מפתחות הארון הקודש, ואמר להם שיביאו גוי ויאמרו לו לשבור שזה אסור מדרבנן משום מקלקל, וממילא הוי שבות דשבות

במקום מצוה ושרי. ע"כ. וכ"ז גם במצות קריאת התורה בשבת שהיא דרבנן [וראה עוד מש"כ להלכה להתיר שבות דשבות במקום מצוה והביא הוכחות מפי ספרים וסופרים בספר חזו"ע שבת ח"ג עמ' תמ"ו, וביו"ט אי שבות אחד דיו במקום מצוה, ראה בחזו"ע ריש הל' יום טוב, שהביא שכן כתב הגר"ש קלוגר, והאריך לדחות את דבריו שאין להקל אלא בשבות דשבות במקום מצוה גם ביו"ט ואין להקל בשבות אחד, יעוי"ש]. וממילא ה"ה בנידו"ד צ"ל דשרי לומר לגוי שישבור את המטבעות בשבת וישליך לשאר נהרות אם מצוי בקרבת מקום, ואם לאו די שישליך במקום שאיננו בא לידי בזיון.

העולה לדינא:

א. מצוות הביעור בתרומות או במעשר ראשון ועני, איננה ביעור מן העולם אלא הנתינה למקבלים. גם בזמן הזה בטבל ודאי חייב לתת ללוי ולעני. אולם בתרומה, כל שזה לשימוש בעלי חיים של הכהן או שמן להדלקה אצל הכהן, הרי שהביעור הוא בזה שנותנו לכהן לצורך שימוש. ושאר מאכלים שאין בהם לכהן שימוש, יש מי שכתב שחייב לבער מן העולם וגם הכהן עצמו חייב לבערם מן העולם.

ב. עבר זמן הביעור, ולא ביערם מן העולם, הרי הוא ביטל מצוות עשה של הנתינה, וביטל מצוות ביעור, ולעיתים גם עובר על בל תאחר.

ג. מעשר שני ונטע רבעי הם קודש, ודיניהם שווים, ובזמן הביעור חובה לבערם מן העולם, לדעת הראב"ד אין הכוונה לשרוף אלא לחלל על מעות, ובכל המעות יקנו דבר מועט ויאכלו בירושלים. אולם דעת שאר הראשונים שהוא ביעור מן העולם בשריפה כשריפת חמץ וכ"כ הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א התוס' רא"ש ועוד.

ד. עבר זמן הביעור, ולא כילו מן העולם את המעשר שני או הרבעי, הסתפק הרב מנחת חינוך אם הוא נאסר מן העולם כשאר איסורי הנאה, או שעדיין אפשר לאוכלו בירושלים או לחללו ולבערו מן העולם אחר כך. אולם ספיקו זה כבר הוכרע ע"י הקדמונים. ובפנים הבאנו שכן מוכח מדברי הרמב"ן [וביארנו את ההוכחה של האחרונים מדבריו]. וכן יש לדקדק מלשון הרשב"א. וכן יש להוכיח מהריב"ן. וכ"כ המבי"ט והשער המלך בדעת רבינו הרמב"ם, ר"ת והרע"ב. וכ"כ הר"ש סיריליאו. וכ"כ במלאכת שלמה. הגר"א. ועוד. מאידך דעת מרן החזו"א, כדעה יחידאה דלא נאסר המע"ש והנט"ר לאחר הזמן. והלכה למעשה יש להורות כפי הכתוב בדעת רבותינו הראשונים והאחרונים שהפירות נאסרים, וברור שכך יש לנהוג למעשה, ודברי מרן החזו"א צריכים לימוד.

ה. פירות שהם טבל ולא הפריש מהם תרו"מ כלל, יכול להפריש מהם גם לאחר זמן הביעור, ואת המעשר שני שבהם יש אומרים שכבר נאסר ואי אפשר לפדותו, ולכן לדעתו יותר נכון שיפריד את ה 9% קודם ההפרשה, ואז יקרא להם שם מעשר שני, ויבער את פירות המעשר שני מן העולם. מאידך יש אומרים שכיון שזה היה טבל בזמן הביעור, חלק המעש"ש לא נאסר ויכול שפיר לפדותו ולבער הפרוטה מן העולם גם אחר זמן הביעור, וכן המנהג להורות כדעה אחרונה.

ו. עבר זמן הביעור ונותר בביתו מטבע גדולה שהיה בה תפוס מקדושת מעשר שני או נט"ר, אין אפשרות לחללה לאחר הביעור על מטבע קטנה, אלא עליו להשמיד את המטבע הגדולה מן העולם.

ז. הגם שאמרנו שאין אפשרות לחלל פירות הקדושים או מטבעות שיש בהם קדושת מעשר שני או רבעי, לאחר זמן הביעור. מכל מקום אין לבעלי הקרנות מקום לחוש אם יש מי שיחלל עליהם ובמטבעות שלהם תיתפס קדושה והם לא יוכלו לפדותם כמנהגם מידי יום. וזאת מהטעם הפשוט שלאחר דקיי"ל שזה נאסר לאחר זמן הביעור, ממילא הוא איננו תופס דמיו, ואין להם

לחוש כלל [ולכל היותר אם הם חוששים שכן יחול וכדעת החזו"א יכול בעל הקרן לחלל את כל הקדושה שנתפסה על המטבע לדעת החזו"א, אלא שצריך לבערה מן העולם בכל יום כדי שלא יעבור באיסור].

ח. למעשה, לאחר זמן הביעור, כמעט לא מצוי שיהיו ירקות החייבים במעשר שני, כלומר שנשארו מן השנה השניה או החמישי. אלא אם הם בשימורים או שאר מעובדים, והם טבל או ספק טבל. גם תוצרת טרייה של ירקות משלישית או שישית, לא מצוי בזמן הביעור בתקופת פסח. אמנם פירות האילן שייך תוצרת מהשנה הקודמת. רק שיש להבחין בין השנים. כאשר ברביעית, מצויים פירות ששייכים לשישית כלומר הביאו שליש לפי טו בשבט, והדבר מצוי בפירות הדר, אבוקדו ועוד, ומפריש מהם מעשר עני. אולם בשנה השביעית, כל אשר יגיע לשליש בישול לאחר א תשרי גם לפני טו בשבט, כבר יהיה שייך לשביעית ופטור לחלוטין מתרו"מ, ורק מי שהביא שליש בשישית יהיה חייב במעשר עני ויהיה חייב בביעור. פירות חו"ל או נכרי שהביאו שליש בין א תשרי לטו בשבט, ונגמ"ל אצל ישראל, יתעשרו כדין השנה השישית, ויהיו חייבים בביעור בשמיטה.

ט. תוצרת של שנה שניה או חמישית, שלא נגמר מלאכתה, כגון יין שטרם סיננו, ובשנת הביעור מסננו, אם יסיים את הסינון קודם יום טוב אחרון של פסח, יש חובה לבערו עד ערב יו"ט של שנת הביעור הנוכחית. ואם יסנן לאחר יו"ט האחרון של פסח, יהיה פטור מביעור של שנה זו [ויש העושים כך אף לכתחילה, בשביל 'פרוטה חמורה'].

י. אופן נוסף שמצוי יותר הם פירות שקדושים בקדושת רבעי, וזה מצוי שבחג אחרון של פסח קיימים פירות נטע רבעי החייבים בביעור. אלא שזאת יש לדעת שהעיקר להלכה שפירות רבעי חייבים בביעור רק מה ששיך הלכתית לשלישית ואז מתבער ברביעית ומה ששייך לשישית מתבער בשביעית. ובפנים הוכחנו שזה העיקר להלכה, וכמבואר ברש"ס ודלא כמי שכתב שלגבי נטע רבעי אין חלוקת השנים למעשר רלוונטית.

יא. מנין השנים והשלב הקובע לענין ערלה ורבעי איננו כשל תרו"מ או שביעית, אלא שהתאריך בו עץ יוצא מערלה ונכנס לרבעי, איננו תאריך קבוע, לעיתים הוא א בתשרי, ולעיתים הוא טו בשבט, ולעיתים הוא בין א תשרי לטו בשבט. וכל זה כמבואר ברמב"ם (מעש"ש פ"ט) ובשו"ע (סי' רצד סעי' ד). אמנם בפועל בדר"כ במציאות החקלאית של ימינו רוב המעבר מערלה לנטע רבעי זה אכן בתאריך טו בשבט. ולגבי השלב בפרי, אין הוא חנטה דהיינו הבאת שליש כמו בתרו"מ, אלא השלב הוא 'משיוציא' דהיינו, שלב הבוסר, ובספר עץ השדה כתבתי שטוב להחמיר משלב פתיחת הפרח 'פתח הסמדר' כמבואר שם. וממילא אם הגיעו לשלב לאחר טו בשבט של שלישית או שישית, הרי שכל הפירות היוצאים מאילן זה, הם נטע רבעי עד השנה לאחר מיכן באותו תאריך.

יב. בעומדינו בחג הפסח, של רביעית או שביעית, מצוי שישארו מפירות אלו שחנטו בשנת הרבעי בעודם טריים, פירות הדר. אבוקדו. אפרסמון. ולעיתים נותר מעט קיווי, צבר, גויאבה. רימון. כאשר כל הפירות הנז' הגיעו לשלב הבוסר בשנה השלישית והשישית, וחייבים בביעור בשנה הרביעית או השביעית. ואם חנטו בין א' תשרי לט"ו בשבט, עדיין דינם נטע רבעי, הגם שבשנה השביעית הם גם קדושים בקדושת שביעית [שהרי א תשרי הוא ראש השנה לאילן לגבי שביעית, וכמבואר לעיל], מכל מקום גם אותם יש חובה לבער בשנה זו. אולם פירות הקיץ המקדימים, כגון השסק או האפרסק והנקטרינה המוקדמים, שחנטו לאחר ט"ו בשבט, הם כבר לא שייכים לשלישית או לשישית. אלא שייכים הם לרביעית והשביעית והם מתבערים בשנת הביעור הבאה ולא הנוכחית.

יג. פירות רבעי שעדיין מחוברים, למרות שהקדושה חלה במחובר, מכל מקום אין חובה לקטוף כדי לחלל ולקיים חובת הביעור.

יד. פירות שהם דמאי, אין חובה לבערם. והם פטורים מביעור גם של מעשר שני, וגם של תרומת מעשר, כלומר יכול להשאירם כמות שהם. ודלא כמי שכתב שרק מביעור של מעשר שני הם פטורים. שכן מבואר ברבינו הרא"ש להדיא שפטור מביעור של תרומת מעשר, וכן מתבאר מדברי הגר"א ועוד.

טו. קופסאות שימורים עם הכשר, שמחמיר אדם ומפריש בביתו תרו"מ פעם נוספת, דינם כדין דמאי, ופטורים הם מן הביעור.

טז. קופסאות שימורים מתוצרת שהיא טבל או ספק טבל. יש להפריש קודם זמן הביעור. הנכון לפתוח קופסא אחת ולעשר ממנה על השאר. ואם אי אפשר, נתנו כמה פתרונות בפוסקים והבאנו דבריהם בפנים, י"א שיעשר ע"י ברירה, ויזכה המתנות למקבליהם ואת המע"ש יחלל ויבער. וי"א שיפקיר את התוצרת בפני שלושה מאוהביו [וכדי לא לעבור על איסור התירו להפקיר תוצרת שהיא טבל].

יז. אם אדם עיכב מעשרותיו ולא נתנם ללוי או לעני, לעיתים עובר על ביטול מצות עשה ולעיתים עובר בלאו של בל תאחר. ודעת התוס' שבכל המעשרות עובר על בל תאחר, וכן תרומה בכלל מעשרות, והסתפקו התוס' האם גם בלא הפריש עובר על בל תאחר או רק לאחר הפרשה, ונראה מדבריהם שרק לאחר הפרשה עובר על בל תאחר. ובמעשר שני עובר רק בשלושה רגלים, ואם עבר רק רגל אחד עובר בעשה ['מוצא שפתיך תשמור']. במעשר ראשון ועני, אם הלוי והעני קיימים עובר לאלתר, ואם לא קיימים, לא מצווה לאהדורי אבתריהו עד ג רגלים.

יח. מאידך דעת הרב טורי אבן שבתרומה לכהן ומעשר ללוי, אין כלל בל תאחר, וכדין מתנות כהונה של פדיון הבן וכו'. כמו כן לדעתו אף בלא שהפריש עובר על בל תאחר.

יט. דעת הרשב"א שבבל תאחר לעולם עובר רק אחר ג רגלים, ובעשה עובר לאלתר.

כ. כתב הפני יהושע שעל עשה הוא עובר בשעת הרגל, אולם לאחר הרגל אינו עובר בעשה בין רגל לרגל, ורק בבל תאחר עובר לאחר שעבר הרגל בכל יום עובר על ב"ת.

כא. כתב מרן החזו"א שבמעשר שני עובר על בל תאחר כאשר היה אפשר לו לאכול ברגל ולא אכלו. אבל באנוס ברגל אע"ג דפשע קדם הרגל שלא אכל אינו עובר [שלא כמו מצות ביעור ששם חידשה תורה שיבער הקדש מן הבית אף בשריפה].

כב. עו"כ החזו"א, שאפשר שגם בל תאחר שעובר בשלש רגלים, הוא רק לענין הבאה, אם לא הביא לירושלים, אולם לא לענין אכילה. כלומר, לגבי מע"ר ומע"ע עובר על בל תאחר אם לא נתן להם. אולם לגבי מע"ש אם לא העלה לירושלים עובר בל תאחר. אבל בלאו הכי לא עובר על בל תאחר.

כג. דמאי, בזמן שהיה מעלה לירושלים ואוכלו שם, יש מקום לומר שעובר על בל תאחר [ונראה שזה כוונת החזו"א שיש בדמאי ב"ת, הגם שכתבתי בפנים שמלשון הרמב"ם נראה שאין בל תאחר כלל בדמאי], אולם בזמן הזה שאינו מביא לירושלים, אין מה לחייבו בבל תאחר שלא נאמר אלא לגבי הבאה.

כד. מי שנזכר ביום טוב אחרון של פסח, שיש לו פירות שלא הפריש מהם תרו"מ, או שיש ברשותו פירות או מטבעות הקדושים בקדושת מעשר שני או נטע רבעי, שלא ביערו מן העולם, ואם יישאר כך עד עבור החג, הרי יעבור על מצוות ביעור [ולכאורה גם יעבור על בל תאחר או בעשה לכה"פ במעשר עני או ראשון לחלק מהדיעות וכמבואר לעיל]. הנה ללא תנאי אסור

להפריש בשבת ויו"ט וגם אסור לחלל מעשר שני ביו"ט משום מתקן, ובפנים ביארנו שכן דעת כולם ואין האבני נזר חולק על עיקר הדין, ודלא כמו שלמדו בדבריו בכמה אחרונים. אך אם הוא עשה תנאי כדי שיוכל להפריש ביו"ט, הרי שיכול להפריש ביום טוב, ובטבל ודאי יוכל ליתן לכתחילה ללוים או לעני גם ביום טוב [שהכא זה נתינת מתנה לצורך מצוה]. אולם אם זה שייך לשנת מעשר שני, הגם שיכול בסיוע התנאי גם לחלל את קדושת המעשר שני על המטבע, הוא לא יוכל לבער המטבע מן העולם. וכן הדין בפירות שהם רבעי. ואמנם אם ברשותו תנאי, יכול יהיה לחלל לדעת הרמב"ם והשו"ע את קדושת המעשר שני או הנטע רבעי על סוכר בשווי פרוטה, ולהמיסו במים ולבערו מן העולם [ובפנים הצענו היאך לנהוג באופן שלא יעבור על איסור מוקצה ועל ביטול כלי מהיכנו, יעוי"ש].

כה. כאשר אין ברשותו תנאי, או למ"ד דס"ל שאין מחללים על פירות, העצה השניה היא, להפקיר את הפירות לפני שלושה מאוהביו, ודבר זה מותר גם ביום טוב, ואף לכתחילה יכול לעשות זאת, וכמו שביארנו בפנים באריכות שהפקר שהוא רק סילוק רשות מותר ביום טוב, ועכאו"כ במקרה שלנו שהוא לצורך מצוה שמותר ביום טוב. ויש מי שכתב שדבר זה מוגבל עד היכנס החג, שלאחר כניסת החג, כבר נתחייב לבערם. אולם למעשה כל זה כשיש פתרון אחר ולכן כתב בלשונו שם 'מוטב' אולם היכא שפתרון זה לפניו הלכה למעשה יכול הוא להפקיר גם בתוך החג.

כו. גם אם ברשותו פירות שכבר קדושים בקדושת מעשר שני אולם לא פדאם על מטבע, או לחילופין אם ברשותו מטבעות שכבר נתפסו בקדושת מעשר שני ורבעי, גם בזה העיקר להלכה כמו שכתבנו בפנים שאפשר להפקיר ביום טוב. והגם שאם נותן מע"ש מתנה, אין היא נקנית למקבל, מכל מקום כאן לא במכר ולא במתנה אנו עוסקים, אלא בסילוק רשות, והדבר מותר גם במעשר שני. וכמו כן, הגם שמעשר שני הוא ממון גבוה, מכל מקום הוא גם ממון בעלים וכמבואר בישועות מלכו שהבאנו בפנים ועוד, וממילא זה נותן לו גם את האפשרות לסלק את עצמו כשם שנתנה לו תורה בעלות כדי לפדות, ולכן מהני הפקר למטבעות אלו כדי שלא יעבור על ביעור, וגם ביום טוב יהיה מותר. ועוד הבאתי בפנים מקורות לדין זה דמהני הפקר גם בנט"ר שהוא קודש, ראה בפנים, והבאתי בפנים שיש מי שכתב שא"א להפקיר, ואני את הנלענ"ד כתבתי.

כז. אפשרות נוספת קיימת לענ"ד, והיא לומר לגוי ביום טוב, שישבור את המטבע וישליכה, והגם שאיסור אמירה לגוי שבות היא, דזה ברור שלצורך מצוה ולהצילו מאיסור [כמו שבירנו לעיל] לכאורה יהיה מותר אמירה לגוי לצורך מצוה, ובפרט כאן שזה שבות דשבות שהרי גם השבירה היא אסורה מדרבנן כדין מקלקל. ולאחר השבירה ישליך הגוי לשאר נהרות אם מצוי בקרבת מקום, ואם לאו די שישליך במקום שאיננו בא לידי בזיון. [ובפנים הבאתי שיש היוצא מדבריהם שיהיה מותר גם ליהודי עצמו להפריש או לחלל מחמת שכל האיסור משום שבות, ובעשייתו מעשה זה האסור משום שבות הוא מציל את עצמו מאיסורים חמורים יותר של ביעור שעיקרו מן התורה ובפרט בנט"ר שהוא מהת' גם בזה"ז, ועוד מ"ע ול"ת נוספים, ראה בפנים].

יהי רצון שנזכה לקיים מצוה זו יחד עם שאר מצוות הארץ מן התורה, בקרוב ממש. ונזכה לראות עין בעין בשוב ה' שיבת ציון, ויקבץ כל הנדחים, אל ארץ תפארה, ואל ציון העיר המהוללה. בקרוב בב"א.

בברכה
שניאור ז. רווח

המאמר המלא מאת הרה"ג משה יהודה לנדאו שליט"א בנושא:
שימוש והנאה מגינה שנעבדה ונזרעה בשביעית

שאלה: התארחנו בשנה זו [שנת שמיטה] בצימר בצפון. מלבד יחידת הדיור כלל הצימר גם גינה מטופחת ומושקעת שיש בה דשא מטופח, עצי פרי וסרק לנוי ולצל, וצמחי מאכל, ריח, ונוי.

בעלי הבית יהודים מאירי פנים, אבל לצערינו אינם שומרים שמיטה. מתוך דבריהם למדנו שהם גוזמים ענפים, מכסחים את הדשא, משקים הכל השקיה מלאה, מנכשים את צמחי הבר, ומוסיפים דשנים כבכל שנה.

בנוסף, התברר שאחד מהעצים, וכן מקצת מהדשא ומהצמחים, ניטעו בגינה בשנה זו.

האם מותר לנו ליהנות מן הדשא הנעים, לשבת שם, וכן ליהנות מנוי הצומח ומצל האילנות, ואכילה ממפירותיהם ומשאר הצמחים?

*

פירות של הנעבד והנזרע באיסור - במשנה בשביעית פ"ד מ"ב נאמר: שדה שניטייבה [שנחרשה באיסור בשביעית], ב"ש אומרים אין אוכלים פירותיה בשביעית, וב"ה אומרים אוכלים. והלכה כב"ה. וכן פסק הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ד ה"א): "כל שתוציא הארץ בשביעית... הכל מותר לאכלו מן התורה, שנאמר: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ואפילו שדה שנטייבה בשביעית עצמה, פירותיה מותרין באכילה". ואמנם בהמשך מוסיף שמדרבנן נאסרו ספיחין, ומ"מ מה שאינו בגזירת ספיחין, כגון פירות האילן, אין בהם איסור אכילה אפילו שנעבדו בשביעית.

יתירה מכך, מבואר ברמב"ם שלא רק בעבודות להשבחת הקרקע לא נאסר הפרי, אלא אף כשהזריעה עצמה היתה בשביעית, והפרי הוא תוצאה ממעשה האיסור, לא נאסר הפרי, שכך כתב הרמב"ם (שם הט"ו) לגבי פול המצרי שיש חילוק בין אם זרעו לזרע או לירק, בשישית או בשביעית: "עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית... ואם זרעו לירק, הואיל ונלקט בשמינית בין ירקו בין זרעו מותר...". הרי שאף שהיתה זריעה באיסור שביעית מותר הפרי. מקור דינו של הרמב"ם הוא בירושי' שביעית פ"ב סוף ה"ח. גם בתשובותיו (פאר הדור סי' טו) כ' הרמב"ם שחוזר בו ממש"כ בפיה"מ פ"ו מ"א, ואין איסור למה שנזרע בשמיטה. וכ"כ תוס' הרא"ש לפרש את המשנה הנ"ל.

ואע"פ ששנינו במשנה : "אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלושים יום לפני ר"ה, ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור", א"כ צריך לכאורה לעקור את כל מה שנזרע או ניטע באיסור, מ"מ בירושי' שם מסתפק מה דין הפירות שצמחו באילן זה שיש עליו חובת עקירה, ומסקנתו היא שהפירות מותרים, שכל חיוב עקירת האילן הוא גזירה ואין מוסיפין או אין מחדשין על הגזירה, ע"ש. וכן פסק הרמב"ם (שם סוף פ"ג). אכן, משם אין ראיה ברורה שגם גידולים שצמחו ממה שנזרע או ניטע בשביעית עצמה מותרים, מאחר שאפשר שדווקא בניטע בערב שביעית, שמבואר בירושלמי וכן בבבלי בגיטין נג: שחיוב עקירתו הוא משום שמונים שנות ערלה משנה שביעית, ולפי מנין השנים יחשבו שניטע בשביעית עצמה, ויבואו לטעות שמותר לנטוע בשביעית, וכן מפני החשד, כמבואר בגמ' שם, ע"כ התירו פירותיו מאחר שסוף סוף ניטע בשישית, אבל כשנטע או זרע בשביעית אפשר שהפירות אסורים. אמנם מהירו' הנ"ל בה"ח שפסקו הרמב"ם שם הט"ו מוכח שאפילו כשהזריעה היתה באיסור, הפירות מותרים.

אמנם, הראב"ד (שם פ"ד הט"ו) השיג על הרמב"ם שם שהתיר הנלקט בשמינית כשאין לו קדושת שביעית אף שנזרע בשביעית, וכתב: "לא מצינו בזורע בשביעית שום היתר, שהרי אמרו (פ"ב מ"ו) הנוטע והמבריך פחות מל' יום לפני ר"ה אסור לקיימן בשביעית, והנוטע בשביעית במזיד

יעקור, ואין הולכין לא לחנטת הפרי ולא לגמרו, אלא משהשריש בשביעית יעקור... ואי משכחת לה לא משכחת לה אלא בזרעו גוי, א"נ במקומות שהשביעית מדבריהם דאפשר דלא אמרינן בהו יעקור". לכאורה כוונתו להקשות שמאחר שאין לזורע בשביעית שום היתר, א"כ גם הפרי אסור, אא"כ זרעו גוי, או במקום שהשביעית מדבריהם. ונראה שאת הירושלמי לגבי נוטע בתוך שלושים לשמיטה שהפירות מותרים, יפרש הראב"ד שרק בניטע בשישית הפירות מותרים, ולא בניטע באיסור שביעית. והירוש' הנ"ל בה"ח לגבי פול המצרי מפרש כנראה בנזרע ע"י גוי או במקומות שהשביעית מדבריהם. עוד יש להוסיף שאף שמדבריו כאן משמע שהנזרע בשביעית יעקור והפירות אסורים מדרבנן, כדין נוטע בתוך ל' יום, מ"מ בתמים דעים כתב הראב"ד שפירות מאילן שניטע בשביעית אסורים מהתורה, מדין "לא תאכל כל תועבה (דברים פי"ד פס' ג)", ודרשו (חולין קיד:) - כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל. וכ"כ הפרישה (חו"מ סי' קמא ס"ק יג). וראה גם בביאור הגר"א על הירוש' שביעית פ"ט ה"א כת"י ב. גם בכפתור ופרח (סי' מז, מובא בכס"מ פ"ד הכ"ט) כתב שאסור מדאורייתא, וראה בי' הגר"א (סי' שלא סק"ח) וחזו"א (סי' ג' סקכ"ה) שדנו בדבריו, וע"ע קה"י בכורות סי' כט.

אבל להרמב"ם גם כשעבר על איסור תורה ומחייבים אותו לעקור, מ"מ הפירות מותרים. ומשום כך הקדים הרמב"ם וכתב "עבר וזרעו", שעבר באיסור, ואעפ"כ הפירות מותרים. וראה להלן.

אמנם מצינו ראשונים נוספים שמחמירים ואוסרים ואפילו באילן שניטע בשישית פחות מל' יום לפני שביעית. ז"ל מהר"י קורקוס בסוף פ"ג: "אבל הרמב"ן וקצת מהראשונים נראה שסוברים שהפירות אסורים, כיון שעל ידי איסור באו, והיה חייב לעקור". ואע"פ שבירוש' שם נראה שהמסקנא שהפירות מותרים, כ' מהר"י קורקוס: "אפשר שסמכו על רבי לא [בירוש' שם] שהורה שישפכו פירותיו, דמשמע דלמעשה הורה, ומעשה רב" [והנה בחזו"א סי' י סק"ו דייק ממה שלא השיג הראב"ד על הרמב"ם אלא בפ"ד לגבי זורע בשביעית, ולא בסוף פ"ג לגבי נוטע סמוך לשביעית, משמע שמודה שסמוך לשביעית הפירות מותרים. אמנם לענ"ד צ"ע מלשון הראב"ד שם שהשיג לאסור כדין הסמוך לשביעית שיעקור, משמע שגם אז הפירות אסורים. אא"כ נפרש שהשגת הראב"ד לא היתה על איסור הפירות אלא על איסור זריעה. ודחוק].

ובר"ש סיריליו כתב לדינא שכשנטעו בתוך ל' יום הפירות מותרים, וכהרמב"ם [וכ"נ חזו"א סי' יז סקכ"ה]. ולגבי נזרע באיסור בשביעית ונלקט בשמינית לירק שאין איסור ספיחין לאחר חנוכה כתב הרש"ס שלא רק שהגידולים מותרים, אלא אף אין חיוב עקירת הנזרע באיסור בשמינית, שחיוב עקירה אינו אלא באילן ומשום שמונים, ע"ש. וראה להלן.

הרי לפנינו מח' ראשונים לגבי היתר הפירות כשנזרעו או ניטעו באיסור גמור. אמנם כשזרעו גוי [כנראה אפילו כשזרע בשדה ישראל], או במקום שהשביעית מדבריהם, נראה שמודה הראב"ד שהפירות מותרים [ואפשר שגם הרמב"ן מודה]. וראה כס"מ שם שבתחילת דבריו כ' שאפשר לפרש שגם דעת הרמב"ם להתיר רק במקום שהשביעית מדבריהם, אלא שאח"כ מביא את דברי מהר"י קורקוס שהרמב"ם מתיר הפירות בכל גווני, ולא קשיא מידי. ע"ש. ולהלכה נקטינן לכאו' כדעת הרמב"ם וכפשטות הירוש', אע"פ שלמחמיר יש מקום להחמיר בזה, ובפרט מאחר שיש סוברים שהוא איסור תורה.

יש להוסיף שיש שאסרו את פירות הנזרעים בשביעית מפני שנוקטים לדינא שגם כששמור ונעבד נאסרים הפירות, אבל כל דברינו לדעת הסוברים ונוקטים להלכה שבנעבד לא נאסר הפרי, האם אעפ"כ פרי הנזרע יהיה אסור.

*

מעשה שביעית - בדעת הרמב"ם הסובר שהפירות מותרים באכילה, יש להבין, התינח שאין בזה איסור תורה מדין "כל שתיעבתי", כנ"ל, יש לפרש שאין איסור זה בכלל "כל שתיעבתי", מאחר שאין זה איסור בעצם כמו בשר בחלב שהתערובת אסורה אפילו כשנעשתה מאליה, הדבר עצמו נקרא תועבה, משא"כ מעשה איסור שתלוי מי ומתי נעשה, ואם נעשה ע"י גוי אין בזה תועבה, וכדו', והרי זה חפצא המותר שנעשה ע"י איסור גברא, ואין תועבה בתוצאה אלא במעשה. וכן פירשו האחרונים לגבי בישול בשבת וכדו' [וראה גם תפארת ירושלים חולין פ"ד].

אלא שעדיין צ"ב מדוע לא ייאסרו הפירות מצד מעשה הנעשה באיסור שקנסו חכמים, כשם שלגבי מעשה שבת נאמר במשנה (תרומות פ"ב מ"ג, ומובא בש"ס בכ"מ): המעשר והמבשל בשבת בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל. ובברייתא המובאת בגמ' בגיטין נג:, ועוד, מבואר מהמשנה היא דברי ר"מ, אבל ר' יהודה חולק וסובר שבשוגג יאכל למוצ"ש, ובמזיד לא יאכל עולמית [ועוד מובאת דעת ר' יוחנן הסנדלר שמחמיר יותר. אמנם דברי ר' יוחנן הסנדלר לכאורה אינם שייכים לשביעית אלא רק לשבת שבמבשל במזיד נאסר המאכל כדין קודש, ולמד מהפסוק האמור בשבת, אבל ר"מ ור"י חולקים וסוברים ששבת אין מעשיה קודש, אלא שמדרבנן קנסו על מעשה שבת. ומ"מ לגבי שביעית לא מצינו שלמד ר' יוחנן הסנדלר כן, אע"פ שבירוש' שביעית פ"ד ה"ז למדו מקודש האמור ביובל לשביעית לגבי איסור הפסד הפירות, וכן למדו לגבי תפיסת קדושה]. והרמב"ם בהל' שבת פ"ו הכ"ג, ובטושו"ע או"ח ריש סי' שיח פסקו: המבשל בשבת [רמ"א - או שעשה אחת משאר מלאכות] במזיד אסור לו לעולם, ולאחרים מותר למוצ"ש מיד. ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד. ואמנם ראה במשנ"ב בביה"ל שמצדד שבמלאכה דרבנן בשוגג יהיה מותר בו ביום, אולם כ' שבמזיד אין מי שמקל בו ביום אפילו בדרבנן.

ולכאורה לפי זה צ"ל שמה שנזרע או ניטע בשביעית במזיד יהיה אסור לעובד לעולם, ולאחרים לכה"פ ייאסר בשנת השמיטה עצמה, כשם שבשבת אסור בו ביום לכו"ע.

ואין לומר שדווקא לגבי שבת החמורה נאמרו דינים אלו, וכפי שתירצה הגמ' בביצה יז. לגבי מי שלא הניח עירוב תבשילין, ועבר ואפה מיו"ט לשבת שהמאפה מותר משום "דאיסורא דשבת שאני", וכ"פ בשו"ע (או"ח סי' תקכז סקל"ג) שהמבשל מיו"ט לשבת או לחול מותר התבשיל. וראה במשנ"ב שם בביה"ל שכ' שדין זה תלוי במח' הראשונים. אולם ראה בנשמת אדם (כלל ט אות ט), והרחיב בס' ארחות שבת (ח"ג עמ' לח בהערה צא), שאין הבדל בין שבת ויו"ט, ודברי הגמ' שם נאמרו רק בבישול ודומיו שמותרים ביו"ט, אלא שאם עושה לצורך יום אחר אסור, ובזה קל איסורו. ובארח"ש שם מביא שגם החזו"א החמיר במעשה יו"ט.

ועוד, דלענין שביעית ודאי צ"ל אסור, ויתכן שאף חמור מיניה, שהרי במשנה שם נאמר: הנוטע בשבת שוגג יקיים, מזיד יעקור, ובשביעית בין שוגג בין מזיד יעקור. ובגמ' (בגיטין שם) מובא שהמשנה לר"מ, אבל לר"י שבת חמורה שבשוגג יעקור, ואילו שביעית יעקור רק במזיד. ולהלכה פסק הרמב"ם בהל' שמיטה פ"א הי"ב שבשביעית יעקור אפילו בשוגג, מפני שישראל חשודים על השביעית, ויטע במזיד ויאמר שוגג הייתי [טעם נוסף נאמר בגמ' משום מונים, ואכמ"ל]. ובפשטות אין הבדל לפי טעם זה בין נטיעה לזריעה, ובשניהם יעקור, וכפי שכ' הראב"ד הנ"ל. וכ"כ בערוך השלחן זרעים סי' יז ס"ב, ועוד אח' [וכ"כ לענין שבת במשנ"ב בביה"ל שם ד"ה אחת].

מדוע א"כ מותרת אכילת הגידולים שנזרעו בשביעית, וכפי שכ' הרמב"ם שם הט"ו?

וראיתי שהר"ש סיריליו (על הירוש' שביעית פ"ב סוף ה"ח) כתב ליישב את הרמב"ם שרק בנוטע נאמר שיעקור משום טעמא דמונים לערלה, אבל בזרעים [באופן שאינו אסור משום ספיחים, כמו שאופן המו' ברמב"ם] א"צ לעקור אפילו זרע בשביעית, ומוסיף: דירק כי חי ממי שנה הבאה כעקר דמי. וכ"כ במרה"פ פ"ב סוף ה"ה. גם במקד"ד (סי' נט אות ג ד"ה כתב הרמב"ם) כתב ליישב שרק בנטיעה

יעקור בשביעית, משום שכל הזמן גדל ונהנה ממעשיו, משא"כ בזריעה, ימתין במוצאי שביעית בכדי שיעשו ודיו. וכעת ראיתי שבד"א בביהה"ל על הרמב"ם שם מוכיח מהתוס' (ר"ה י:), ותו"י (יבמות פג.), ור"ש (שביעית פ"ב מ"ו), שגזירת יעקור היא גם על זרעים. אלא שכדי ליישב את הרמב"ם כ' שאפשר שסובר שבזרעים אין חיוב לעקור בהם. אלא שתירוץ זה, שבזרעים אין חיוב עקירה, צ"ע, שהרי בגמ' מבואר בתי' אחד שהחמירו במעשה שביעית וגזרו גם שוגג אטו מזיד מפני שחשודים, והרמב"ם עצמו פירש כן, כמובא לעיל, ומה"ת לומר שגזרו רק באילן? וצ"ל שסוברים שנחשדו ישראל רק בנטיעות, שיש להם תועלת של שנה שלימה כשנוטעים בשביעית, אבל בזרעים לא מרוויחים את השנה שהרי יש עליהם איסור ספיחין, ובלא"ה אסורים עד בכדי שיעשו.

עוד נראה לבאר שאף שיש חיוב לעקור גם זרעים [כדברי בעלי התוס' הנ"ל], מ"מ אם לא עקרם סובר הרמב"ם שהפירות מותרים [וכמוש"כ מהר"י קורקוס והכס"מ], שאע"פ שהמבשל בשבת אסור התבשיל, מ"מ בנטיעה שגזרו לעקור לא גזרו על הפירות משום מעשה שבת. והיינו שחכמים שקנסו על מעשה שבת קנסו בכל איסור לפי עניינו - המטביל כליו לא ישתמש בהם בשבת, המבשל לא ייאכל התבשיל, שדה שניטייבה או נתדיירה לא תיזרע בשנה הבאה, אבל פירותיהם שהשתבחו ממעשה שביעית מותרים אפילו בשנה זו, ואילו בנוטע חיובו הוא עקירה, ודי בגזירה שייעקר הנזרע באיסור ולא גזרו על הפירות. ומצאתי שכ"כ הגרש"ז אוירבך זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סוף סי' ה) לענין שבת, שאע"פ שהנוטע חייב לעקור, מ"מ הפירות יהיו מותרים, וראייתו משביעית מהרמב"ם הנ"ל.

מעשה שביעית לעושה עצמו - ומ"מ גם לסוברים שהפירות מותרים יש לדון שלעושה האיסור עצמו הם יהיו אסורים, וכשם שבמעשה שבת אסור לעושה. וכן ראיתי שבראב"ד (בתו"כ בהר פר' א אות ה) כתב לגבי שדה שנטייבה בשביעית באיסור שאף שנפסק שאוכלים פירותיה בשביעית, כב"ה (פ"ד מ"ב), מ"מ לבעלים אסורים הפירות, שהרי קנסו את המטייב שלא לזרוע במוצאי שביעית, וא"כ בודאי שהפירות נאסרים לו. גם הרש"ס (על המשנה שם) כתב שמה שהתירו ב"ה את הפירות היינו לאחרים, "אבל לרשע העובר פשיטא דאסירי...". ואם בניטייבה אמרו כן, כ"ש בנזרעה.

למי שנעשה עבורו - ולאור הנ"ל יש לעיין האם יש להתייחס לאורחים כמי שנעשו העבודות עבורם, ומשום כך תהיה ההנאה אסורה להם כשם שאסורה לעובד עצמו? אלא שלענ"ד אינו כן, שכן כבר כתב במשנ"ב (שם סק"ה) שכשהחמירו במעשה שבת על העושה במזיד, לא החמירו על מי שנעשה בשבילו. זאת ועוד, לא נראה שכה"ג חשיב כמי שנעשה בשבילו, שכן בעה"ב עושה פעולות אלו כתחזוקה שוטפת, לשנה זו ולשאר שנים, וקשה להתייחס לאורחים מזדמנים כמי שנעשה עבורם. וגם מי שאסר בעושה מעשה שבת ע"מ למכור לאחרים, עיקר הטעם הוא משום שקנייתם גורמת לו להוסיף בכמות, וגורמים לו לעבור, וגם קונים תוצרת מוכנה, משא"כ בזה שהיא תחזוקה שוטפת בין יבואו אורחים השנה או לא, ואינם גורמים להרבות איסור, וכן אינם אלא אורחים מזדמנים. א"כ קשה לענ"ד להתייחס לזה כמי שנעשה עבורם.

מעשה שביעית לאחרים בשביעית עצמה - ועוד יש לעיין אפילו לשיטה זו שהפירות מותרים [לכה"פ לאחרים], האם מותר לאוכלם בשנה השביעית עצמה, או שיש לדמות זאת למבשל בשבת שלהלכה לא ייאכל בשבת עצמה בין לו בין לאחרים אפילו בישל בשוגג, ובמזיד לכו"ע? ובדר"כ אין נפ"מ, שאם הוא ירק, אסור משום ספיחין, ובפירות גם אם גדל אסור משום ערלה. אמנם ישנם כמה נפ"מ, כגון באופנים ובמקומות שאין איסור ספיחין [אמנם י"א שכשזרע בידים ודאי יהיה איסור ספיחין בזה], וכמוש"כ בתפא"י בביאור המשנה שם. וראה להלן לגבי דשא. ולפי מש"כ בשם הראב"ד והרש"ס הנ"ל שלנוטע עצמו אסורים הפירות, כדין מעשה באיסור, א"כ יתכן שגם ההיתר לאחרים דומה לשאר איסורים, ולכה"פ במזיד אינו מותר שביעית עצמה. עוד חשבתי לענ"ד קצת ראיה לזה, לדעת הרמב"ם הנ"ל וכפי שביארוהו הרש"ס ומקד"ד וד"א, שבנזרע בשביעית לירק

ויצא לשמינית יאכל, ואין דין יעקור כלל אלא באילן, א"כ יוצא שאותו שזרע בשביעית לא ייקנס כלל. שהרי הפירות נאכלים, ואין חיוב לעקור. ודוחק לומר שהקנס הוא רק לבעלים. וע"כ נראה יותר שאכילת שביעית נאסרת, וכדין מעשה שבת.

לסיכום הנ"ל: הנוטע בשביעית אפילו בשוגג יעקור. דעת הראב"ד והרמב"ן שגם הפירות שגדלו אסורים. ולהרמב"ם זרעים שנזרעו בשביעית מותרים אם אין בהם קדו"ש [זרעו לירק ונלקט בשמינית מותר לאחר חנוכה]. יש שפירשו שלא נאמר דין יעקור בזרעים כלל ולכן הפירות מותרים. וי"מ שחייב לעקור אבל הפירות מותרים [גם באילן אם אינו ערלה]. וי"א שבכל גווני לנוטע שעבר במזיד נאסרים הפירות, ורק לאחרים מותר. ויש לדון האם בשביעית עצמה יהיו הפירות מותרים להם.

*

ועתה ננסה לדון בפרטי השאלה למעשה.

מקצת מהעבודות הנעשות בגינה הפרטית, ומאותם שנמנו בשאלה, עובר העושה אותם על איסורים דרבנן, ואפשר שאף על איסורי תורה [אלא שבזה"ז שמיטה מדבריהם], ומקצתם מותרים בשביעית באופנים מסוימים, או שיש מחלוקת לגבי היתירם [ומפאת קוצר המקום א"א להאריך]. כאמור לעיל, קנסו חכמים קנסות שונים את העושים באיסור, אבל כשנחלקו האם אסור כתבו הפוסקים לענין מעשה שבת שלא קנסו (משנ"ב סי' שיח סק"ב בשם הפמ"ג, ע"ש).

אלא שהשאלה לא היתה לגבי בעלי המקום ומעשיהם, אלא למתארחים שם, האם מותרים בהנאה לאחר שנעבדה.

ואמנם יש בשאלה שלפנינו שאלות נוספות לדון בהם, כגון - האם דינם כמזיד או כשוגג - כתינוק שנשבה, או כמומר, והאם כשעושים ע"מ למכור החמירו, והאם יש לדונם כעושים את הגינון ע"מ למכור, ומחזיק ידי עוברי עבירה, וצדדים נוספים שלא עמדנו כאן עליהם. וד"ת עניים במקום זה ועשירים במקו"א.

והנה רוב העבודות הנעשות הינם בכלל של "נעבד", שכאמור לעיל נוקטים להלכה שהפירות לא נאסרים [ואכמ"ל. וכן ראה בשביתת השדה פט"ז סכ"א]. ואפילו נטיעות שנקנו בשביעית והועברו ממקום אחר עם הגוש כמקובל כיום, אם יכולים לחיות בגושם זמן רב, לכאורה אינו בהגדרת נזרע אלא נעבד [ואכמ"ל]. אמנם אם ניטע אילן ללא הגוש, או אף עם גוש שיכול לחיות עמו זמן קצר בלבד [אף שלענין ערלה כשיכול לחיות יד יום בגושו הכריעו החזו"א ועוד של"צ למנות שנות ערלה מחדש, כמבואר ב"עץ השדה" פ"ז ס"ב] הרי זו נטיעה בשביעית. ואף שכפי שהרחבנו לעיל דעת הרמב"ם שמותרים הפירות, מ"מ העלינו ספק האם בשביעית עצמה יש לאסור את השימוש, וכדין מעשה שבת במזיד שלכו"ע אינו מותר אלא לאחר השבת אפילו לאחרים. ולא מצאתי לע"ע דברים ברורים, וצ"ע.

אמנם בדרך כלל אין נפ"מ בזה, משום שזרעים ושאר צמחים אסורים בלא"ה משום ספיחים, ואילו פירות אילן בלא"ה אסורים משום ערלה. אמנם נפ"מ באילן שהועבר שיכול להחזיק בגושו זמן קצר, כנ"ל [וכן באילן שניטע לסייג לקורות ולעצים (עץ השדה פ"ה), אלא שאינו מצוי].

פרחי נוי ודשא - וכמו כן, במקרה שלפנינו יש לדון על פרחים שניטעו לנוי, ליהנות מהנוי או להריח בהם, וכן בדשא שהונח/ נשתל בשביעית, שדשא שאינו עומד למאכל בהמה אין בו קדושת שביעית, ולא איסור ספיחין [אף שיש לדון שבשימוש האדם בו הנאתו וביעורו שווים, מ"מ אין זה שימוש בתלוש אלא במחובר, וכן אין השימוש בו, אלא עליו. וראה שביתת השדה פ"ט סכ"א, ופט"ז

ס"ה], מ"מ יש לדון האם יהיה איסור ליהנות ממנו כישיבה עליו וכדומה [הנאה שלא היתה אילולי הדשא], משום מעשה שביעית בשנת השביעית?

ואף שכיום לא מצוי ששותלים זרעי דשא, אלא קונים מרבדי דשא מוכנים, מ"מ יש בזה איסור גמור של זריעה, כדלהלן: "מרבד הדשא" הוא שטיח של דשא צפוף ומכוסח, המתקלף משטח הדשא במשתלה יחד עם שכבת קרקע דקה. את הדשא לשתילה במרבדים מגדלים במשתלות מיוחדות. לאחר שהמרבד מוכן לשיווק מקלפים את שטיח הדשא מקרקע המשתלה באמצעות קומביין, ומעבירים אותו למקום גידולו החדש, שם מכינים את הקרקע לקליטת הדשא, בשלב זה שורשי הדשא חשופים ומוכנים לקליטה, ונקלטים במקומם החדש.

הנאה ממראה וריח וכדו' - ויש לעיין שמא גם עה"צ שנאסר מעשה שביעית כנ"ל, מ"מ היינו דווקא בשימוש בגופו של דבר, אבל ליהנות ממראהו ומריחו או ליהנות על גביו ולא ממנו עצמו לא נאסר?

אלא שלגבי שבת נאסרו גם הנאות כאלו, וכמוש"כ בפמ"ג במש"ז סי' רנב סק"ז כ' שאם נכרי תיקן בשבת שעון שמשמיע קול עבור ישראל, אפשר שאסור לשמוע את קול השעון, כדי לדעת את השעה, אף שאין ממש בשמיעת הקול, והביא ראייתו ממה שאסור ליהנות מנר ומאור שהדליקו באיסור. ובשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' קז אסר משו"כ לשמוע חדשות המשודרות בשבת באיסור, וכ"פ הגרשז"א ועוד רבים. וכן נאסר ליהנות מתמונות המצולמות בשבת, וכדו'. ולפי זה אם נימא שמעשה שביעית במזיד נאסר כמעשה שבת לכה"פ בשביעית עצמה, לכאורה יהיה אסור ליהנות מהדשא. וכן יש לדון שלא ליהנות בשביעית מפרחי נוי שנזרעו בשביעית באיסור.

*

לסיכום:
הנזרע והנעבד

א. כאמור, להלכה נוקטים שהנעבד בשביעית אינו נאסר, ולכן רוב הפעולות הנעשות בגינה אינן אוסרות את השימוש בגידולים, אף אם זיבלו וזימרו או כיסחו שלא כדין [ומקצת מהעבודות באופנים מסוימים מותרות, או שיש מח' בהיתירם]. ואפילו אם העבירו מעציץ נקוב לאדמה אילן עם גוש ויכול היה לחיות בו גם ללא נטיעתו, דינו כנעבד ולא כנזרע.

ב. צמחים שנזרעו בשביעית באיסור, ואין בהם איסור ספיחין, וכן דשא שנזרע, או מרבדי דשא ודומיהם שהונחו בשביעית, וכן אילן שניטע חשוף שרשים, או שהועבר לאדמה מעציץ שאינו נקוב [אף שלענין ערלה מסתפק בחזו"א אם ניתן למנות את השנים שבעציץ], וכן אילן שהועבר מהמשתלה עם גוש שיכול היה לחיות בו זמן קצר [אף לענין ערלה נקטינן שכשיכול לחיות בו יד יום, ממשיכים את המנין הקודם], עובר באלו על איסור זריעה או נטיעה בשביעית, וכאמור לעיל יש מהראשונים שהחמירו בזה יותר מבנעבד, אולם דעת הרמב"ם שגם בזה הפירות מותרים אף שיש חיוב לעקור, ויש שכתבו שלדעת הרמב"ם החיוב לעקור אינו אלא באילן כשמונים שנות ערלה מהנטיעה, כדלעיל.

ג. יש שכתבו [ראב"ד ורש"ס בשיטתם] שלנוטע עצמו יהיו הפירות אסורים לעולם.

ד. כתבנו לדון האם גם לאחרים יהיה איסור לאכול מהפירות הנ"ל בשביעית עצמה [באופן שאין בו ערלה], או ליהנות מהדשא או מצמחי הנוי אף שאין בהם קדו"ש וספיחין, מדין מעשה שביעית בשביעית עצמה, כשם שמעשה שבת במזיד נאסר לכו"ע בשבת עצמה.

ה. המתארחים בצימר ונהנים מהגינה שנזרעה וניטעה באיסור דינם לכאורה כאחרים, ולא כעובד עצמו, כנ"ל.

איסור ספיחין בגידולי הגינה הנ"ל

א. בצמחי מאכל ותבלין קיים איסור ספיחין, וא"א להשתמש בהם. אא"כ הם צמחים רב שנתיים שנזרעו לפני שביעית, ואף באלו, אם נזרעו ונקטפו בשביעית יש לנהוג בהם כדין ספיחין, וכן הנלקט בשמינית אסור עד חנוכה. לאחר מכן, מותרים אף אותם שנזרעו בשביעית לדעת הרמב"ם. וכן להלכה, אלא שיש מהראשונים, אף מאותם שלא אסרו את הנעבד בשביעית, שאסרו בנזרע בשביעית.

ב. בצמחים העומדים לריח הסתפק הירוש' אם יש בהם קדו"ש. וראה בשביתת השדה פ"ט סי"ז. וראיתי מי שכתב שגם לדעת החזו"א ועוד שהחמירו בספק זה, מ"מ אין לאסור משום ספיחין.

ג. צמחים העומדים לנוי אין בהם קדושת שביעית אף אם ניתן ליהנות מריחם, וכן אין בהם איסור ספיחים.

ד. דשא אין בו קדושת שביעית ולא איסור ספיחין.

*

כאמור לעיל, בשאלה שלפנינו שאלות נוספות לדון בהם, כגון - האם דינם כמזיד או כשוגג - כתינוק שנשבה, או כמומר, והאם כשעושים ע"מ למכור החמירו, והאם יש לדונם כעושים את הגינון ע"מ למכור, ומחזיק ידי עוברי עבירה, וצדדים נוספים שלא עמדנו כאן עליהם. וד"ת עניים במקום זה ועשירים במקו"א.

המכון למצוות התלויות בארץ

מהנעשה והנשמע בין כתלי המכון

כינוס מיוחד של רבני המכון ורבני בית ההוראה נערך לקראת חג הפסח. בכינוס אשר נערך במשרדי המכון עלו ולובנו שאלות השכיחות בהלכות פסח, הרבנים קבלו עדכון מראש המכון בעניני השמיטה וכן הערכות לקראת ביעור מעשרות. **במעמד בראשות ראש המכון שליט"א השתתפו הרבנים הגאונים:** רבי משה יהודה לנדאו, רבי דניאל רווח, רבי ראובן נקר, רבי יהושע בחר, רבי דביר עמר, רבי גבריאל טל, הרב ישראל אנקווה והעורך התורני רבי מנחם דרורי.

*

בהפלגה בערב שש"פ לביעור מעשרות מנמל יפו השתתפו 150 איש מרבני ועובדי המכון, כאשר כמות הביקושים עלתה הרבה מעבר יכולת ההיצע של אונית 'שיט סבבה'. כמו"כ השתתפו אנשי התקשורת ר' אבי רוזן ור' משה גלסנר אשר העבירו את רושם המעמד לעם ישראל. במעמד הושלכו ללב ים המטבעות של מנויי **'בית המעשר'** וכן מטבעות רבות אשר העובר לנקודות האיסוף אשר התפרסמו בגיליון הקודם.

*

בשורה טובה, ניתן לקבל את 'גליון 'תנובות שדה' **בקובץ דיגטלי** ע"י שליחת בקשה למייל המערכת. כמו"כ הקובץ נשלח בקבוצת 'השמיטה של ישראל'.

*

לאחר תום חלוקת הירקות של **אוצר בי"ד** שע"י המכון. החלו בימים אלו את חלוקת פירות הקיץ של החקלאים אשר מגדלים ועובדים תחת בית הדין. ניתן להשיג ברשתות השווק ע"פ הרשימה אשר התפרסמה בגליון הכשרות **'לאפרושי מאיסורא'** ובאתר המכון.

*

משתתפים אנו יחד עם כל בית ישראל האבלים על סילוקם של צדיקים, הגאון רבי **שמחה הכהן קוק** זצ"ל רבה של רחובות ומרבני ישראל והגאון רבי **אליהו אבא שאול** זצ"ל ראש ישיבת 'אור לציון'. זכינו **ב'תנובות שדה'** לפרסם מדברי תורתם [הרב קוק **בגיליון 13** בנושא 'חמורה מבכירה אשר מכרה הרב לגוי במכירת חמץ ללא ידיעת הבעלים'. והרב אבא שאול **בגליון 160** בחודש שבט האחרון במדור 'הגות ומחשבה' בנושא 'כח האמונה והבטחון במצוות התלויות בארץ']. יה"ר שיהיו מליצי יושר עלינו ועל כל עמ"י.

*

שהשמחה במעונם

ברכת מזל טוב למורינו **ראש המכון** שליט"א ולרבנית לאוי"ט לרגל הולדת הנכדה בשעטו"מ. ולבנם וכלתם המסורים להצלחת המכון הרב **יצחק אלחנן רווח** ונו"ב שיחי' להולדת בתם. תזכו לרוות רב נחת מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא.

*

ברכת מזל טוב למנהל המכון איש חיל אשר רוח בו רבי **יקותיאל דהן** שליט"א ונו"ב תחי' לרגל הכנסם של בניו מאיר ואוריה ני"ו לנועם עול תורה ומצוות. זכות עבודת הקודש והפצת טהרה וקדושה בעם ישראל תעמוד לו ולמשפחתו ותורה וגדולה יתאחדו על שולחנם תמיד.

"כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר..."

מצות ביעור מעשרות בערב שביעי של פסח ה'תשפ"ב